

De Kleine aarde

Herfst 2008
nr. 146 € 4,25

hier Dit magazine is klimaatneutraal!

Thema:

Duurzaam wonen

**De Voetafdruk van
Leontien
van Moorsel**

**Culinair:
Sushi!**

Goed gebouw(d)

Het Eco-Cafe van De Kleine Aarde is vernieuwd. Een nieuwe inrichting die warmte en authenticiteit uitademt en natuurlijk een nieuwe heerlijke kaart vol bijzondere en uitdagende biologische streek- en seizoensgerechten. Bij de verbouwing is voor zowel de vloer, de bar als een groot deel van het meubilair gekozen voor duurzaam europees Eiken. Kom deze herfst langs en laat u inspireren door onze nieuwe kaart in een nieuw jasje. Tot ziens in het Eco-park!

Goed gebouw(d)

Het Eco-Cafe van De Kleine Aarde is vernieuwd. Een nieuwe inrichting die warmte en authenticiteit uitademt en natuurlijk een nieuwe heerlijke kaart vol bijzondere en uitdagende biologische streek- en seizoensgerechten.

Bij de verbouwing is voor zowel de vloer, de bar als een groot deel van het meubilair gekozen voor duurzaam europees Eiken. Kom deze herfst langs en laat u inspireren door onze nieuwe kaart in een nieuw jasje. Tot ziens in het Eco-park!

LEZERSSERVICE

Hebt u vragen over uw Vriendschap of abonnement? Wilt u zichzelf of iemand anders opgeven als nieuwe Vriend of abonnee? Neem dan contact op met onze lezersservice.

Lezersservice De Kleine Aarde

Postbus 151, 5280 AD Boxtel
Tel. (0411) 68 49 21
Fax (0411) 68 34 07
E-mail: lezersservice@dekleineaarde.nl

Bij een minimumdonatie van € 2,50 per maand wordt u al **Vriend van De Kleine Aarde**. Uw voordelen: naast het kwartaalmagazine *De Kleine Aarde* ontvangt u de Duurzame (w)aarde kaart, een voordeelpas voor producten en diensten. Hiernaast hebt u voor 2 personen jaarlijks gratis toegang tot het Eco-park (ook tijdens evenementen). Ten slotte ontvangt u 10% korting op overnachtingen in onze hotelkamers en op deelname aan diverse workshops en cursussen. Een **abonnement** op het magazine kost € 17,- (2008) per jaar. Een Vriendschap of abonnement loopt automatisch door. Opzeggen (uitsluitend schriftelijk) minimaal twee maanden voor afloop van de periode.

De Kleine Aarde wil zoveel mogelijk mensen inspireren tot een duurzame leefstijl.

Magazine *De Kleine Aarde* verschijnt viermaal per jaar. Columnisten schrijven onder eigen verantwoordelijkheid. Hun mening dekt niet noodzakelijk die van De Kleine Aarde.

De Kleine Aarde gaat ervan uit dat het aanbod van adverteerders aansluit bij de missie van De Kleine Aarde. Zij is niet verantwoordelijk voor het aanbod van haar adverteerders.

Dit magazine is klimaatneutraal! Het is gedrukt op 100% kringlooppapier. De energie die nodig is voor de productie wordt gecompenseerd door het planten van 60 bomen per editie.

Redactie:

Ko de Zeeuw (uitgever), Heleen van der Sanden (hoofdredacteur), Iris Huizing.

Eindredactie: Anja de Zeeuw

Omslagfoto: Stefan Prinssen

Aan dit nummer werkten verder mee:

Vellah Bogle, Flip van Doorn, Marieke van der Giessen, Katja Hansma, Petra van Heijningen, Sabine Horsting, Jan Juffermans, Romke van de Kaa, Raissa Luif, Maike Nelissen, Roos van der Sanden, Eric Schoones, Stefan Prinssen, Johan Vijfinkel, Leonie Vink, Rolf Weijburg, Elisabeth du Yser
Advertenties: Heleen Petter, tel. (0411) 68 49 21

De Kleine Aarde

Postbus 151, 5280 AD Boxtel
Tel. (0411) 68 49 21, fax (0411) 68 34 07
E-mail: info@dekleineaarde.nl
Internet: www.dekleineaarde.nl
Bezoekadres: Het Klaverblad 13
5283 TV Boxtel

Vormgeving: Quadro Vormgevers, Oss

Druk: Incido, Uden

Distributie: Betapress, Gilze

Uitgave: Stichting De Kleine Aarde

Auteursrecht: De Kleine Aarde 2008
ISSN 0166-3704

De Kleine Aarde is een van de goede doelen van de Nationale Postcode Loterij.

IN DIT NUMMER:

THEMA: DUURZAAM (VER)BOUWEN

Onafwendbare vooruitgang 10
Vormgevers in hout 14
Groen gedrag... wat maakt het uit? 18
De duurzame bouwmarkt 22

COLUMNS

Petra van Heijningen 27
Romke van de Kaa 66

RUBRIEKEN

Brieven van lezers 4
Uit 't nieuws 6
Gezien: Slim bekeken 8
Mooi Goed: Clean Chique 28
Nieuws van De Kleine Aarde 34
Koken met Christine 35
Activiteitenkrant 37
Servicepagina 43
Regeladvertenties 45
Mensen & Mogelijkheden 45
De Voetafdruk: Leontien van Moorsel 46
De Mondiale Voetafdruk in het kort 50
Doen & laten 50
(H)eerlijk eten: rijst in de hoofdrol 56
Biolunch getipt 53
Tuinieren voor groentjes 68
In Groene banen: Drenthe 72
Gelezen 78

EN VERDER...

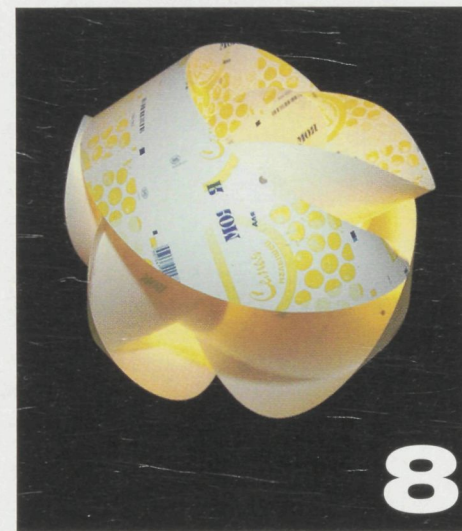
Speel met natuur 30
Aanbiedingen Duurzame (w)aardekaart 34
Zuivere koffie 54
De Hof van Eden 62

62

Onafwendbare vooruitgang

Gezien: Slim bekeken

Zuivere koffie

55

De Voetafdruk van Leontien van Moorsel

46

(H)eerlijk eten met rijst in de hoofdrol

58

In Groene banen: Boomkroonpad in Drenthe

70

Helden op sokken

Ik ben moe. Eerst dacht ik dat een uurtje op de bank met een stapel tijdschriften de moeheid wel zou verhelpen, maar daar werd het probleem alleen maar erger van. Ik ben namelijk niet gewoon een beetje moe, maar geitenwollensokkenmoe.

Op tafel ligt mijn stapeltje werk-leesvoer van vandaag: de 'markt' voor groene bladen groeit. "Hoera" roepen we bij De Kleine Aarde. "Fijn dat we niet meer de enigen zijn die 'duurzaam!' roepen in de woestijn. Goed dat er steeds meer stemmen in bladenland te horen zijn die in alle toonaarden spreken over de nieuwe trend: het groene leven."

Oké, prima. Maar waarom word ik er dan zo moe van? Is het de mentaliteit die uit sommige groene bladen spreekt van 'leuk-hip-trendy, we lusten er wel pap van, als we het er maar lekker van kunnen nemen'? Nee, wat mij betreft is alle informatie over duurzaam leven zinvol, als het de beoogde doelgroep maar bereikt. Zelfs al is de gebezigde toon nog zo wollig. Nee, waar ik zo moe van word is het aanhoudende gezeur over de geitenwollen sok. Ieder zichzelf respecterend groen tijdschrift moet om de andere alinea even roepen dat het vooral geen geitenwollen sokken in de aanbieding heeft.

Wat mij betreft mogen de idealisten uit de jaren '70 van de vorige eeuw deze scheldnaam als geuzennaam gaan dragen. Zonder die geitenwollensokken op Jezus-sandalen zouden de trendy tiepjes van nu op hun croc's en Teva's geen natuurwinkel hebben voor hun (h)eerlijke hapjes. Geen EKO-keurmerk, geen fair trade. Geen Wakker dier, Geen gifvrije spijkerbroek. Geen biologische landbouw, geen Kleine Aarde. Kortom, de randvoorwaarden voor het (h)eerlijke groene leven van nu zijn op geitenwollen sokken geschapen.

Laten we dus onze helden op geitenwollen sokken de eer geven die ze verdienen en hen op een voetstuk plaatsen. Wat denkt u van een passende onderscheiding: de gouden geitenwollen sok? Zelfgebreid, want dat is de nieuwste trend.

Ik ga lekker uitblazen, want mijn taak zit er weer even op: het nieuwste nummer van *De Kleine Aarde* ligt voor u. Waarin veel aandacht voor duurzaam (ver)bouwen en wonen. Nu het weer kouder wordt aan u de keuze: een extra paar sokken of toch liever de nieuwste warmtepomp in uw huis?

Heleen van der Sanden
Hoofdredacteur

LEZERSSERVICE

Hebt u vragen over uw Vriendschap of abonnement? Wilt u zichzelf of iemand anders opgeven als nieuwe Vriend of abonnee? Neem dan contact op met onze lezersservice.

Lezersservice De Kleine Aarde

Postbus 151, 5280 AD Bostel
Tel. (0411) 68 49 21
Fax (0411) 68 34 07
E-mail: lezersservice@dekleineaarde.nl

Bij een minimumdonatie van € 2,50 per maand wordt u al **Vriend van De Kleine Aarde**. Uw voordelen: naast het kwartaalmagazine *De Kleine Aarde* ontvangt u de Duurzame (w)aarde kaart, een voordeelpas voor producten en diensten. Hiernaast hebt u voor 2 personen jaarlijks gratis toegang tot het Eco-park (ook tijdens evenementen). Ten slotte ontvangt u 10% korting op overnachtingen in onze hotelkamers en op deelname aan diverse workshops en cursussen. Een **abonnement** op het magazine kost € 17,- (2008) per jaar. Een Vriendschap of abonnement loopt automatisch door. Opzeggen (uitsluitend schriftelijk) minimaal twee maanden voor afloop van de periode.

De Kleine Aarde wil zoveel mogelijk mensen inspireren tot een duurzame leefstijl.

Magazine *De Kleine Aarde* verschijnt viermaal per jaar. Columnisten schrijven onder eigen verantwoordelijkheid. Hun mening dekt niet noodzakelijk die van *De Kleine Aarde*.

De Kleine Aarde gaat ervan uit dat het aanbod van adverteerders aansluit bij de missie van *De Kleine Aarde*. Zij is niet verantwoordelijk voor het aanbod van haar adverteerders.

hier

Dit magazine is klimaatneutraal! Het is gedrukt op 100% kringlooppapier. De energie die nodig is voor de productie wordt gecompenseerd door het planten van 60 bomen per editie.

Redactie:

Ko de Zeeuw (uitgever), Heleen van der Sanden (hoofdredacteur), Iris Huizing.

Eindredactie: Anja de Zeeuw

Omslagfoto: Stefan Prinssen

Aan dit nummer werkten verder mee:

Vellah Bogle, Flip van Doorn, Marieke van der Giessen, Katja Hansma, Petra van Heijningen, Sabine Horsting, Jan Juffermans, Romke van de Kaa, Raissa Luif, Maike Nelissen, Roos van der Sanden, Eric Schoones, Stefan Prinssen, Johan Vijfinkel, Leonie Vink, Rolf Weijburg, Elisabeth du Yser
Advertenties: Heleen Petter, tel. (0411) 68 49 21

De Kleine Aarde

Postbus 151, 5280 AD Bostel
Tel. (0411) 68 49 21, fax (0411) 68 34 07
E-mail: info@dekleineaarde.nl
Internet: www.dekleineaarde.nl
Bezoekadres: Het Klaverblad 13
5283 TV Bostel

Vormgeving: Quadro Vormgevers, Oss

Druk: Incido, Uden

Distributie: Betapress, Gilze

Uitgave: Stichting De Kleine Aarde

Auteursrecht: De Kleine Aarde 2008

ISSN 0166-3704

De Kleine Aarde is een van de goede doelen van de Nationale Postcode Loterij.

IN DIT NUMMER:

THEMA: DUURZAAM (VER)BOUWEN

Onafwendbare vooruitgang	10
Vormgevers in hout	14
Groen gedrag... wat maakt het uit?	18
De duurzame bouwmarkt	22

COLUMNS

Petra van Heijningen	27
Romke van de Kaa	66

RUBRIEKEN

Brieven van lezers	4
Uit 't nieuws	6
Gezien: Slim bekeken	8
Mooi Goed: Clean Chique	28
Nieuws van De Kleine Aarde	34
Koken met Christine	35
Activiteitenkrant	37
Servicepagina	43
Regeladvertenties	45
Mensen & Mogelijkheden	45
De Voetafdruk: Leontien van Moorsel	46
De Mondiale Voetafdruk in het kort	50
Doen & laten	50
(H)eerlijk eten: rijst in de hoofdrol	56
Biolunch getipt	53
Tuinieren voor groentjes	68
In Groene banen: Drenthe	72
Gelezen	78

EN VERDER...

Speel met natuur	30
Aanbiedingen Duurzame (w)aardekaart	34
Zuivere koffie	54
De Hof van Eden	62

62

10

Onafwendbare vooruitgang

8

Gezien: Slim bekeken

55

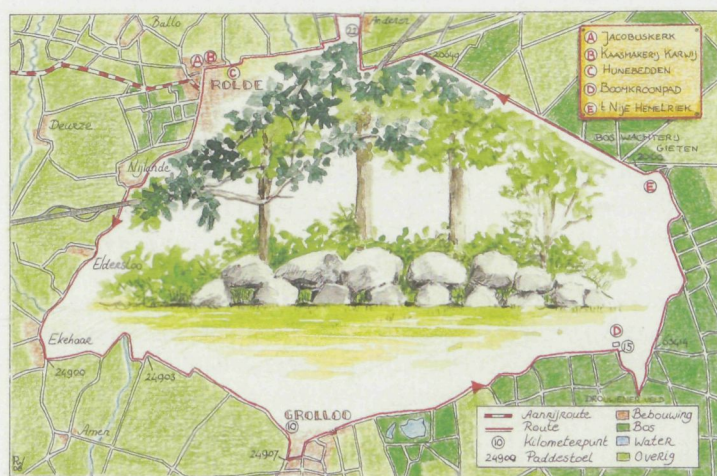
Zuivere koffie

De Voetafdruk van Leontien van Moorsel

(H)eerlijk eten met rijst in de hoofdrol

In Groene banen: Boomkroonpad in Drenthe

Helden op sokken

Ik ben moe. Eerst dacht ik dat een uurtje op de bank met een stapel tijdschriften de moeheid wel zou verhelpen, maar daar werd het probleem alleen maar erger van. Ik ben namelijk niet gewoon een beetje moe, maar geitenwollensokkenmoe.

Op tafel ligt mijn stapeltje werk-leesvoer van vandaag: de 'markt' voor groene bladen groeit. "Hoera" roepen we bij De Kleine Aarde. "Fijn dat we niet meer de enigen zijn die 'duurzaam!' roepen in de woestijn. Goed dat er steeds meer stemmen in bladenland te horen zijn die in alle toonaarden spreken over de nieuwe trend: het groene leven."

Oké, prima. Maar waarom word ik er dan zo moe van? Is het de mentaliteit die uit sommige groene bladen spreekt van 'leuk-hip-trendy, we lusten er wel pap van, als we het er maar lekker van kunnen nemen'? Nee, wat mij betreft is alle informatie over duurzaam leven zinvol, als het de beoogde doelgroep maar bereikt. Zelfs al is de gebezigde toon nog zo wollig. Nee, waar ik zo moe van word is het aanhoudende gezeur over de geitenwollen sok. Ieder zichzelf respecterend groen tijdschrift moet om de andere alinea even roepen dat het vooral geen geitenwollen sokken in de aanbieding heeft.

Wat mij betreft mogen de idealisten uit de jaren '70 van de vorige eeuw deze scheldnaam als geuzennaam gaan dragen. Zonder die geitenwollensokken op Jezus-sandalen zouden de trendy tiepjes van nu op hun croc's en Teva's geen natuurwinkel hebben voor hun (h)eerlijke hapjes. Geen EKO-keurmerk, geen fair trade. Geen Wakker dier, Geen gifvrije spijkerbroek. Geen biologische landbouw. geen Kleine Aarde. Kortom, de randvoorwaarden voor het (h)eerlijke groene leven van nu zijn op geitenwollen sokken geschapen.

Laten we dus onze helden op geitenwollen sokken de eer geven die ze verdienen en hen op een voetstuk plaatsen. Wat denkt u van een passende onderscheiding: de gouden geitenwollen sok? Zelfgebreid, want dat is de nieuwste trend.

Ik ga lekker uitblazen, want mijn taak zit er weer even op: het nieuwste nummer van *De Kleine Aarde* ligt voor u. Waarin veel aandacht voor duurzaam (ver)bouwen en wonen. Nu het weer kouder wordt aan u de keuze: een extra paar sokken of toch liever de nieuwste warmtepomp in uw huis?

Heleen van der Sanden
Hoofdredacteur

BRIEVEN

VAN LEZERS

Wij zijn benieuwd naar uw reacties op ons magazine. Stuur uw brieven voor 15 oktober naar: Postbus 151, 5280 AD Boxtel of naar redactie@dekleineaarde.nl

(De redactie behoudt zich het recht voor brieven in te korten of niet te plaatsen.)

Bijmaak

In de rubriek 'Standpunt' (zomernummer 2008) breekt De Kleine Aarde een lans voor lokale, seizoensgebonden groenten. Dat is juist. Echter, we leven in een gecompliceerde wereld. U wenst alleen groenten en fruit uit de onmiddellijke regio en binnen het seizoen. Dus ook geen fruit, dat bewaard wordt in koelhuizen. Dus geen verse appels meer in het voorjaar, geen sinaasappelen, geen bananen, geen mango's. Koffie, thee, chocola: indien u consequent bent, mag dat ook niet meer.

Zoals gezegd: we leven in een gecompliceerde wereld. Bepaalde groenten, zoals sperziebonen, komen uit landen als Burkina Faso. Die worden daar met zorg gekweekt door vrouwengroepen en klaargemaakt voor export. Deze boontjes betekenen een meer dan normaal inkomen voor die vrouwen, waarmee ze bijvoorbeeld de school voor hun kinderen kunnen betalen.

Het standpunt van De Kleine Aarde leidt tot isolationisme. Omdat groenten zo simpel

zijn aan te wijzen, vergeet u nog een enorme hoeveelheid andere goederen: alles wat uit het buitenland komt moet dan eveneens niet meer geaccepteerd worden. Dus geen auto's meer, geen fietsen, geen fototoestellen, geen tv's meer (daar zitten legio onderdelen in uit Japan – of toch ook uit China?).

We leven in één wereld. We hebben elkaar nodig. Maar wie ons het hardst nodig hebben, zijn de bewoners van de landen waar we onze grondstoffen vandaan halen. Lobby voor betere invoertarieven. Vanuit Rwanda wordt bijvoorbeeld geen gebrande koffie geëxporteerd. Alleen groene bonen. Zo kunnen de koffiebranders er hier goud aan verdienen.

Uw streven om bewuster om te gaan met dat wat beschikbaar is, is goed. Maar sluit de ogen niet voor de rest van de wereld.

Herman Bouman, Geldrop

De Kleine Aarde pleit voor een meer regionale, gevarieerde economie, vooral voor het voedsel dat we driemaal daags gebruiken. Daar zijn in het bedoelde artikel de argumenten voor gegeven. Ruim eenderde van onze Voetafdruk wordt bepaald door ons voedingspatroon, maar ook bij andere producten is een kortere afstand beter. Bij voedsel is bovendien de kringloop van mineralen van belang om het land vruchtbaar te houden. Er zijn wel enige uitwisselingen mogelijk met verdergelegen landen met specifieke producten, zoals sinaasappelen

en genotmiddelen. Daarbij is wel de wijze van vervoer een punt. Zodra ermee gevlogen wordt, is er sprake van aanzienlijke milieuschade. Een bescheiden gebruik van koffie, thee en dergelijke producten die per boot reizen, is dus best mogelijk.

Het is te wensen dat de mensen in bijvoorbeeld Burkina Faso spoedig een betere koopkracht krijgen, zodat ook zij groenten uit eigen regio kunnen eten.

Jan Juffermans, beleidsmedewerker De Kleine Aarde

Goeie kleren

In haar column in het zomernummer schrijft Petra van Heijningen dat het zo moeilijk is om leuke verantwoorde kleding te kopen. Nu had de Hema dit voorjaar een leuke collectie biokatoenen kleding, van ondergoed tot shirtjes, en zelfs lakens en handdoeken. C&A heeft al twee seizoenen lang een hele collectie bio cotton, zoals dat heet, met kleding die in niets te onderscheiden is van de gangbare kleding. Het eerste seizoen had C&A alles apart hangen, nu echter wordt het door de gewone kleding gemengd, zodat je wat meer moet zoeken. Daardoor loopt ook iemand die er niet op let, zomaar met iets van bio cotton. De prijs is gelijk aan de andere kleding, dus daar hoeft je het niet voor te laten. Ik ben er blij mee en heb een leuke garderobe kunnen samenstellen.

Eveline de Wilde (via e-mail)

Over intensivering gesproken

Alom verzeukeren deskundigen ons via de media dat 'intensivering' van de landbouw als de langetermijnoplossing voor de hoge voedselprijzen moet worden gezien. Kunstmest, pesticiden, verbeterde zaden, daar zou het in dit verband om gaan. Voor zover de huidige hoge prijzen het gevolg zijn van een te krap aanbod tegenover een toenemende vraag naar voedselproducten, bij onvoldoende mogelijkheden voor uitbreiding van het areaal, ligt het ook voor de hand de oplossing te zoeken in meeropbrengst per hectare, ofwel 'intensivering'. Het is echter bij de – als vanzelfsprekend gebrachte – inhoud van het begrip 'intensivering', waar volgens mij de schoen wringt.

Monoculturen, beperking van de genetische diversiteit van planten en dieren en gebruik van pesticiden, kunstmest en zware machines, kortom: van veel grondstoffen en energie, behoren tot het antwoord van het geïndustrialiseerde deel van de wereld op

de vraag naar meer opbrengst per hectare. Dat dit na de Tweede Wereldoorlog in West-Europa en de Verenigde Staten overproductie tot gevolg had, kwam óók door te hoge prijzen. Die werden 'dan maar' gesubsidieerd, op de ene of andere wijze, door de exporterende of importerende landen. In de importerende landen stimuleerde dat de productie van de lokale boeren natuurlijk niet. Bij die lage prijzen op de markt konden zij hun inkomen niet verdienen. Je hoort er niemand over, maar misschien gaat het hen op dit moment wel beter, omdat er tegen de huidige prijzen niet 'op te subsidiëren' valt.

Is de conclusie te ver gezocht dat dit systeem van intensivering niet zo'n goed idee is voor wie de producten ervan niet kan betalen, mede gezien de aanslag die het doet op het landschap, het milieu en de (agro-)biodiversiteit?

Bovendien is al sinds de jaren '80 bekend dat kunstmestgebruik schadelijk is voor de ozonlaag en het broeikaseffect versterkt.

Des te meer is dit het geval als de koolstof-

rijke humuslaag ('teeltlaag') is opgebruikt die de bodem door de eeuwen heen heeft opgebouwd. Het dunner worden van deze laag, van enige meters tot enige centimeters, was tussen 1850 en 1990 goed voor de helft van alle CO₂-uitstoot in de wereld. Dit betekent – aldus de voorzitter van de Britse Soil Association op een conferentie in 2007 – dat een duurzame vorm van landbouw, waarbij deze laag weer wordt opgebouwd (door middel van stalmest, compostering van plantaardig materiaal, groenbemesting), ook veel kan bijdragen aan een beperking van de CO₂-uitstoot.

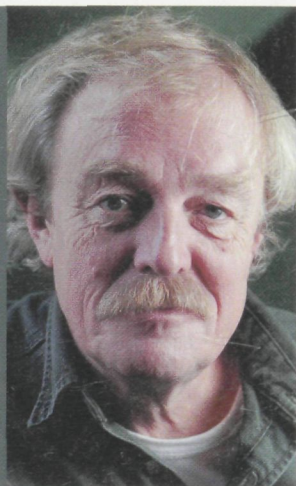
En ongetwijfeld zal het ook in belangrijke mate aan humusopbouw zijn te danken, dat – zoals Jan Juffermans in het zomernummer vermeldde – volgens de FAO de opbrengst per hectare in ontwikkelingslanden bij biologische landbouw drie keer zo hoog is als bij gangbare methoden.

Over intensivering gesproken!

A. Kortweg (via e-mail)

DE STELLING VAN MIDAS DEKKERS:

De traditionele voedselproductie biedt geen soelaas in de toekomst. Ook de biologische landbouw niet. Daarom moeten we overschakelen op eten uit de fabriek, gemaakt met micro-organismen: duurzaam, gezond, goed voor het milieu en zonder dierenleed.

Eten uit de fabriek

Een groene hectare kan onder goede omstandigheden (geschikte landbouw in onze streken of natte rijstteelt in de tropen) per jaar 10 ton CO₂ opnemen en omzetten in 7 ton biomassa, waarvan de helft bestaat uit voor mensen geschikt voedsel. De andere helft is voer voor dieren of kan worden gebruikt voor de bereiding van diverse stoffen (duurzame chemie) of kan worden omgezet in brandstof (waarbij in het proces van alcoholproductie de helft alcohol en de andere helft weer CO₂ worden kan; neem dus tweemaal zoveel hectares voor een auto). De Nederlandse landbouw presteert doorgaans meer. De West-Europese mens gebruikt per jaar 300 kg aan voedsel, maar daarvan is 100 kg dierlijk voedsel, waarvoor een drievoud aan plantaardige eiwitten nodig is. Dus moeten we deze mens op een verbruik van 500 kg biomassa per jaar stellen en kunnen er onder deze voorwaarden 6 mensen van een hectare eten en 10 bij een meer vegetarisch menu. Voor 7 miljard mensen zouden we dus met ongeveer 1 miljard landbouwhectares uitkomen en die zijn er wel. Helaas is de productie op veel plaatsen op de wereld maar een fractie van de genoemde 7 ton per hectare per jaar. Vaak is het beschikbare water de beperkende factor. Vermeerdering van de hoeveelheid beschikbaar water lijkt op korte termijn onmogelijk. Daarom is een alternatieve productielijn met micro-organismen wellicht een snellere oplossing. Vooral wanneer deze met zeewater kan worden uitgevoerd. Tot nu toe werd als bezwaar hiervoor aangevoerd dat het bruikbare voedselgehalte laag was, en dat er veel voor mensen giftige bestanddelen in zaten. Primair is dus van belang om het vraagstuk van de opbrengsten en vooral van de schadelijke bijproducten op te lossen. Wanneer dit sneller gaat dan het vergroten van het areaal voor de traditionele landbouw, moeten we vooralsnog deze optie openhouden en onderzoek bevorderen.

A.C: Aten, Valkenswaard

Midas Dekkers heeft volgens mij grotendeels gelijk, maar zoals wel vaker is hij iets te somber. De voedselproductie via vlees is niet duurzaam houdbaar gezien het grote aantal mensen. Het evenwicht is compleet zoek. Dus de soja en het maïs gelijk de fabriek in; en de koe kan in de wei blijven zodat boeren kaas kunnen blijven maken. Daarnaast zullen we inderdaad veel meer met kweek van algen en dergelijke moeten doen. Maar niet uitsluitend; laten we ook aan de gang blijven met (moes)tuinen in de steden, en regionale groente- en fruitteelt. Voor de smaak, en voor het besef dat we de natuur nodig blijven houden om ons te voeden.

Robert Jan Jonker, Utrecht

Regelmatig ontvangt de redactie lezersbrieven met de vraag naar het standpunt van De Kleine Aarde over een bepaalde kwestie of ontwikkeling. Soms nodigen die vragen uit tot een uitgebreide toelichting. In deze rubriek geeft De Kleine Aarde haar standpunt weer, en licht dit toe.

Duurzame producten bestaan niet!

We krijgen steeds meer 'duurzame' producten aangeboden: duurzame bloemen, duurzame koffie, een duurzaam ijsje, duurzame vakanties en zelfs duurzame auto's. Met de groei van dat aanbod groeit ook de verwarring over het woord 'duurzaam'. Wat betekent het precies?

In het Engels is het makkelijker dan in het Nederlands. De Engelsen hebben twee termen: *sustainable* en *durable*. Dat laatste betekent dat iets lang mee gaat. Dat gaat in de goede richting. Maar met *sustainable* komen we bij het begrip *sustainable development* ofwel: *duurzame ontwikkeling*. Daar zijn intussen meer definities van, maar de basis werd gelegd in het VN-rapport 'Our Common Future' (1987), het zogeheten Brundtland-rapport. Daarin staat de oorspronkelijke definitie: 'Duurzame ontwikkeling is een zodanige ontwikkeling, dat voorzien wordt in de behoeften van de huidige generatie wereldburgers, zonder daarmee voor de volgende generaties de mogelijkheden in gevaar te brengen om ook in hun behoeften te kunnen voorzien.' Gezien bijvoorbeeld de klimaatverandering, het uitsterven van planten- en diersoorten, de kap van oerwouden en ook de kloof tussen rijk en arm, veroorzaken we meer schade dan ooit tevoren, waardoor het leven voor onze kinderen en kleinkinderen op zijn zachtst gezegd niet makkelijk zal worden. De mondiale situatie verslechtert de laatste twintig jaar merkbaar, met name door de snelle groei van de wereldbevolking en de nog snellere groei van de consumptie per persoon. Uit berekeningen met de Mondiale Voetafdruk blijkt dat we nu jaarlijks bijna 30% meer van de aarde gebruiken dan duurzaam mogelijk is. Als we zo doorgaan, dan hebben we in 2050 twee aardes nodig...

Gelukkig wordt op steeds meer fronten gewerkt aan een duurzamer wereld. Iedereen kan een steentje bijdragen. Ondernemers brengen steeds betere producten en diensten op de markt. Maar kun je die ook duurzaam noemen?

Eigenlijk bestaan er geen duurzame producten en diensten. Alleen **meer** duurzame. Voor alle producten en diensten is energie, ruimte en grondstof nodig. Dus dan hebben ze ook een Voetafdruk. En alle Voetafdrukken samen zorgen ervoor dat de aarde nu ernstig overbelast is. Het moet daarom maar verboden worden de term 'duurzaam' nog voor producten en diensten te gebruiken. Net zoals de claim op het woord 'gezond'. Die claim is namelijk in Nederland en Europa verboden, en terecht: een product kan op zich goede ingrediënten bevatten, maar het ligt er helemaal aan hoe je het product gebruikt. Van te veel 'gezonde' tomaten kun je goed ziek worden.

Labeling om duurzaamheid te bevorderen is natuurlijk welkom. Liefst met vermelding van de feiten. Voor biologische producten hebben we in Nederland al het EKO-merk. Met een *footprint-label* zou je producten en diensten nuchter kunnen vergelijken qua energie- en ruimtebeslag. Dergelijke informatie schept duidelijkheid in plaats van verwarring.

Jan Juffermans, beleidsmedewerker De Kleine Aarde

AGENDA HERFST 2008

Voor de activiteiten van De Kleine Aarde: zie pagina 38.

September
Groene Maand
Thema: Klimaat
www.groenemaand.nl

22 t/m 28 september

Week van de Smaak

Een nationaal evenement met honderden grote en kleine lokale activiteiten waarin 'smaak' centraal staat, en waarin ambachtelijke streekproducten, seizoensproducten en biologische voeding de hoofdrol spelen. www.biologica.nl

2 september

Duurzame Dinsdag

Duurzame Dinsdag wordt dit jaar voor de tiende keer georganiseerd. Iedereen kon hiervoor duurzame initiatieven indienen. Niet alleen burgers, maar ook bedrijven, overheden, maatschappelijke organisaties, onderwijs en wetenschap. De initiatieven werden verzameld in het duurzaamheidskoffertje dat op dinsdag 2 september, op Duurzame Dinsdag, aan de regering wordt aangeboden.

www.duurzamedinsdag.nl

14 t/m 22 september

Week van de Vooruitgang

In deze week worden wandelen, fietsen, openbaar vervoer, kritisch autogebruik en anders omgaan met mobiliteit gepromoot. www.weekvandevoortgang.nl

21 september

Landelijke Autovrije dag

Een van de vele activiteiten vindt plaats in Amsterdam: de Schoner Vervoer Toer. Een bijzondere stoet van vervoermiddelen die lopen op alternatieve energie. Meer info www.schonervervoertoer.nl

25 en 26 oktober

Nacht van de nacht

www.laathetdonkerdonker.nl

Zonne-energie met hoger rendement

Onderzoekers van het Energieonderzoek Centrum Nederland (ECN) denken de commerciële toepassingen van zonne-energie te hebben vergroot. Onderzoek naar het rendement van zonnecellen (gemaakt van silicium) heeft uitgewezen dat met een andere technologie en een ander type silicium een hoger rendement te behalen is. Daardoor kan elektriciteit uit zonne-energie in de toekomst goedkoper worden – nu is die nog bijna tweemaal zo duur als elektriciteit uit het net. Dat is goed nieuws, ook voor de 8.000 aanvragers van subsidie op zonne-energie. Volgens SenterNovem wordt het merendeel van deze aanvragen (vooral van particulieren die zonnepanelen willen aanschaffen) gehonoreerd. De subsidie heeft betrekking op het opgeleverd vermogen van de panelen. Als in de toekomst zonne-energie nog beter rendeert, wordt het steeds aantrekkelijker om een eigen energievoorziening op het dak te leggen.

Bronnen: ECN, Milieu Centraal

Eetbaar hout

Bijna 10 euro voor een onooglijk stammetje hout van 50 cm lijkt veel. Maar dit hout heeft meer in zich dan op het eerste gezicht lijkt! Het stammetje is geënt met shiitake of oesterzwammen, paddestoelen die van nature voorkomen op hout in het bos. Deze eetbare paddestoelen kunnen op een natuurlijke en veilige manier ook gekweekt worden op hout. Hiervoor biedt Groene Takken, een klein bedrijf uit Bennekom, een uitgebreid assortiment aan, zowel via internet als via verkooppunten. Groene Takken geeft ook cursussen en workshops om in eigen tuin paddestoelen te kweken.

Meer info: www.groenetakken.nl

EETBARE PADDE-
STOELN ALS SHIITAKE
EN OESTERZWAMMEN
KUNNEN OOK
GEKWEKT WORDEN
OP HOUT.

Ecologische instapkeuken

Wie is uitgekeken op haar standaardinbouwkeuken of op zoek is naar een nieuwe keuken, kan haar licht opsteken bij keukenfabrikant Bulthaup. Deze Beierse firma brengt in het najaar een ecologische keuken op de markt, model B1. Dit is een compacte keuken waarvan de basiselementen in wit zijn uitgevoerd, met laden die mooi houten binnenwerk bevatten. Navraag levert op dat het hout (berken, noten, ahorn) uit duurzaam beheerde bossen komt en dat alle lakken op waterbasis zijn. Er zijn hoogwaardige grondstoffen toegepast die lang meegaan en gerecycled kunnen worden. Goed dat een groot bedrijf als Bulthaup zich serieus bezighoudt met ecologisch denken en dat in een fraai model weet te verwerken. De B1 is er vanaf € 15.000. Meer info: www.amsterdamknsn.bulthaup.nl

Van Marktplaats naar Brennells Buiten

De ondernemersfamilie Crébas, die ooit van een kringloopwinkel de succesvolle website Marktplaats.nl maakte, heeft in mei haar eigen natuur- en recreatiepark Brennells Buiten geopend. Een oase van 48 hectare in Kraggenburg (Noordoostpolder) met veel zand en zwemwater, een waar paradijs en volgens bezoekers net zo leuk als het strand. Veel wandelgenot langs kruidenvelden, bamboebosjes, de kokstui en daarnaast mogelijkheden voor jeu de boules, beachvolleybal en een duik in het meer.

Behalve het park heeft Brennells een eigen kledinglijn opgezet, met kleding gemaakt uit brandnetels, een redelijk milieuvriendelijk alternatief voor de teelt van katoen (waarvoor veel bestrijdingsmiddelen worden toegepast). Meer info: www.brennells.nl/buiten

Wasbare luiers toch beter

Veel kersverse ouders met een groen hart staan voor het luierdilemma: kiezen voor makkelijke wegwerpluiers of voor wasbare luiers? Het gaat ten slotte om gemiddeld 850 kilo luierafval per kind. Milieu Centraal deed onderzoek naar de voor- en nadelen van beide soorten en concludeert dat de wasbare luier toch beter is. De wegwerpluier belast het milieu 1,5 keer zwaarder dan de wasbare luier die wordt gedroogd met een wasdroger. Zonder gebruik van een wasdroger voor de wasbare luier is de milieubelasting van de wegwerpluier zelfs 2,5 keer groter. In het onderzoek is gekeken naar energie- en waterverbruik, productiewijzen en de afvalfase. Bijkomend voordeel van een wasbare luier is dat kinderen er aantoonbaar eerder zindelijk door worden.

De wasbare luier heeft inmiddels een ontwikkeling doorgemaakt: de moderne wasbare luier ziet eruit als een wegwerpluier en maakt gebruik van biologisch afbreekbare inlegdoekjes voor de ontlasting. Deze luiers zijn gemaakt van (eco-)katoen, bamboe of fleec dat zo meekan bij de gewone was.

Kaatje Katoen is een bedrijf dat is gespecialiseerd in wasbare luiers en levert via haar webshop luiers in soorten en maten en veel gebruiksinformatie.

www.milieucentraal.nl en www.kaatjekatoen.nl

BAMBOE OM BABY'S
BILLEN, DAT KLINT
BIJNA TE GEK, MAAR
HET IS ZIJDEZACHT.

Bijna 1 miljoen biologische legkippen

Steeds meer mensen weten de eerlijke smaak van een biologisch eitje te waarderen. In de vijf jaar dat de actie 'Adopteer een kip' van Biologica loopt, is het aantal biologische legkippen in Nederland meer dan verdrievoudigd. Het biologische ei is op dit moment het biologische product met het grootste marktaandeel ten opzichte van het gangbare product. Ook de export van eieren is sterk gestegen. Consumenten kiezen voor biologische eieren is omwille van het dierenwelzijn en de smaak. Biologische kippen hebben onder andere vrije uitloop naar buiten, ze mogen hun snavels houden en hebben legnesten en slaapstokken. De smaak van de eieren wordt vooral bepaald door het dieet van de kippen; aangezien biologische kippen biologisch voer krijgen, vers graan en groenvoer uit de uitloop, is de smaak van de eieren optimaal. Wie geen plek heeft voor een eigen toompje biologische kippen, kan er een paar adopteren via Adopteer een kip. Dankzij een webcam is het gescharrel van de kippen te volgen en de eitjes zijn af te halen bij veel afhaalpunten. Meer info:

www.biologica.nl

GEZIEN

Slim bekeken

Tijdloze schoonheid

Meubelkunstenaar Peter de Hond doet niets liever dan straten en antiek- en curiosamarkten afstruinen op zoek naar spullen waar een ander de waarde op dat moment niet meer van inziet. De Hond restaureert met liefde voor het detail en hij kan het vaak niet laten om aan de stukken een nieuwe 'twist' te geven, waardoor elk stuk in zijn atelier uniek is. Behalve gerestaureerde 'oude' juweeltjes,

maakt De Hond ook bijzondere meubels naar eigen ontwerp, al dan niet in opdracht. Op de foto: een stoel met volledig gouden stoffering in rococostijl. De houten omlijsting van deze stoel is met de hand gesneden en voorzien van webbing (rieten vlechtwerk) en een prachtige stof.

Meer informatie: tel. (020) 422 31 72 of www.ludwigamsterdam.com

Lekker bijdehand

De boodschappentassen van Envirosax zijn perfect om milieubewust boodschappen mee te doen! Ze zijn compact en passen makkelijk in uw handtas. Iedere Envirosax-tas kan makkelijk het gewicht aan van twee volle plastic boodschappentassen mee. Prijs: € 6,95. Te koop bij Le Souk, Den Haag, tel. (06) 19 68 99 30 of via www.soukshop.com

Aardig zitten

Bijzonder mooi zijn deze zachte zitballen van Oolaalaa. De zitbal is leverbaar in vier verschillende maten (doorsnede 40 - 100 cm) en daardoor geschikt voor grote en kleine mensen. De zitbal is niet alleen een geweldig speelobject, maar het ergonomisch verantwoorde ontwerp zorgt ook voor comfort en ondersteuning van het hele lichaam. De Oolaalaa Foundation geeft een deel van de opbrengst aan Child at Venture om jonge ondernemers zelfstandig een bedrijf op te laten zetten in ontwikkelingslanden. Prijs: vanaf € 99,- www.bijzondermooi.nl

Een goede kaart

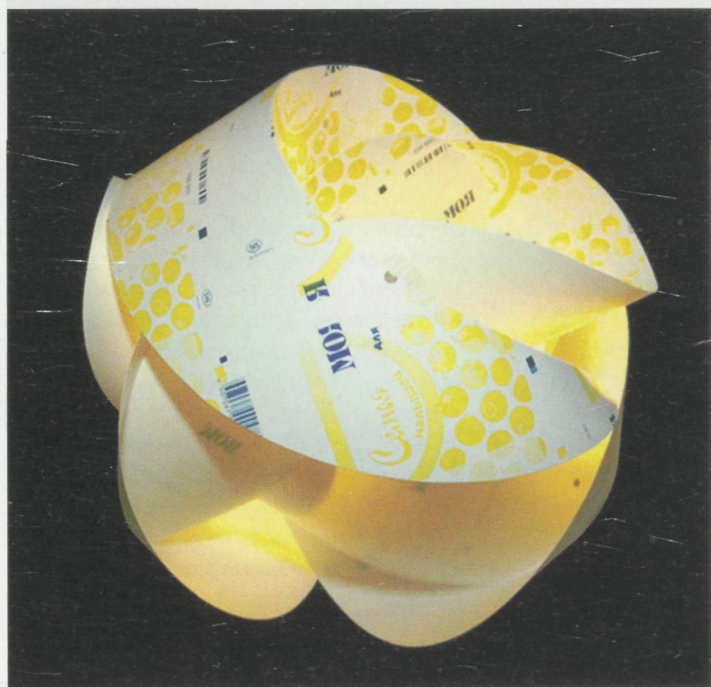
Fairmail-kaarten zijn mooi, origineel en *fair trade*. De kaarten zijn gemaakt in Peru door de lokale jeugd. Op de achterkant van elke kaart staat de naam, het gezicht en de leeftijd van de fotograaf. Fairmail biedt de jongeren een fotografietraining, parttime werk, medische verzekering en begeleiding in het maken van hun eigen toekomstplannen. De tieners krijgen 50% van de winst van de verkoop van hun eigen kaarten om hun onderwijs mee te financieren. De kaarten zijn van Peruaanse makelij. Na het fotograferen worden de kaarten namelijk gedrukt in Noord-Peru en vervolgens door de jongeren zelf verpakt. Prijs: € 7,95 per set; te koop via www.abeautifulstory.nl

Scherven brengen geluk

Lucky Bracelets brengen letterlijk geluk. Voor de koper ervan, en voor de makers in Nepal, want er is weer werk aan de winkel! Elke armband is uniek. Voor de armbanden worden onder andere scherven van oude kopjes gebruikt. Dambar's Silverfactory is een fabriek in Kathmandu. Er werken zo'n twintig zilversmeden, die van de opbrengst hun gezinnen kunnen onderhouden. Een zilversmid doet er drie dagen over om een *Lucky Bracelet* te maken. De armbanden zijn te koop bij A Beautiful Story. Alle producten zijn met *fair trade* en milieuverantwoord geproduceerd. Prijs vanaf € 169,95; www.abeautifulstory.nl
Vrienden van De Kleine Aarde krijgen 10% korting bij aanschaf van deze armband. Meer info: www.dekleineaarde.nl > marktplaats > duurzame (w)aardekaart.

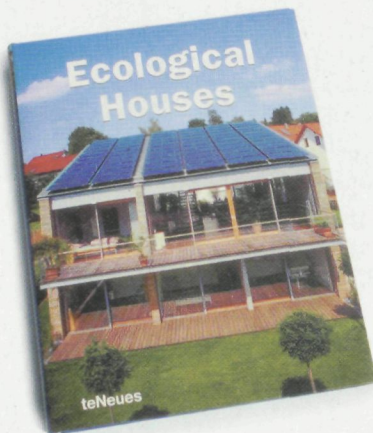

Eenvou(w)dig licht

Beeldend kunstenaar Ebèrè Ndu maakt van gebruikte en natuurlijke materialen milieuvriendelijke lampen naar eigen ontwerp. Deze handgemaakte lampen zijn verkrijgbaar bij De Kleine Aarde te Bostel, Studio Hergebruik te Rotterdam, Van Binnen - Natuurlijk wonen te Rotterdam en woonsfeerwinkel Designium in Zeist. Meer info: tel. (030) 603 69 45.

Huizen kijken

Inspirerend boek boordevol foto's van ecologische bouwprojecten over de hele wereld. Tekst in het Engels, Duits, Frans, Spaans en Italiaans. Uitgeverij teNeues, prijs: € 19,90. Te koop bij Skoon Ecodesign in Leiden, tel. (071) 513 90 74, www.skoonecodesign.nl

Traditie in een nieuw jasje

Een boompje is niet zomaar een cadeau, maar staat symbool voor het leven en ontwikkeling. Zo symboliseert het planten van een geboorteboom de wens dat het kind zich ontwikkelt en opgroeit in een gezonde, groene wereld met een vruchtbaar leven. De huwelijksboom betekent een soort bezegeling van de trouwgelofte, en de geluksboom een nieuw begin bij een nieuwe woning of de start van een nieuw bedrijf. Wie een boompje koopt, levert automatisch een bijdrage aan het goede doel. Per boompje gaat € 0,50 naar Nature for Kids. Deze stichting wil kinderen in ontwikkelingslanden bewust maken van het belang van hun eigen natuurlijke omgeving.

Prijs: € 19,95 (exclusief € 4,95 bezorgkosten); www.geefeenboompje.nl

DUURZAAM (VER)BOUWEN EN WONEN

Onafwendbare

Duurzaam bouwen is *hot*; iedereen heeft het erover. En iedereen heeft er een mening over. Vooroordelen genoeg. Zo zou het extreem duur zijn. Een *hype*. Maar ook goed voor je imago. We gingen aan tafel met vier experts die er, ieder vanuit hun eigen discipline, een duidelijke mening op na houden: Anke van Hal, Marjolein Demmers, Rob Dekker en Jan Juffermans.

TEKST: LEONIE VINK

Om een discussie op gang te brengen, moet je een duidelijk vertrekpunt hebben. Wat is duurzaam (ver)bouwen en wonen precies? Volgens Wikipedia staat het voor het ontwikkelen en beheren van de gebouwde omgeving met respect voor mens en milieu. Duurzaam bouwen (Dubo) betekent aandacht voor het beperken van de invloed van het bouwen en wonen (of gebruiken van een gebouw) op het milieu. En dat is hard nodig, want 40% van de afvalproductie wereldwijd en 50% van de energieconsumptie (zowel direct als indirect) wordt veroorzaakt door de bouwsector. Bovendien is de energieprijs de afgelopen vijf jaar met de helft gestegen. Vroeger betekende duurzaam wonen isolatie van schapenwol, lemen wanden, groene daken. Tegenwoordig betekent het werken met Dubo-materialen en de EPC-norm (Energie Prestatie Coëfficiënt). Nu houdt het in: duurzaamheid in elk aspect van een gebouw, van gezondheid tot werkplezier, van materiaalgebruik tot installatietechniek, van exploitatie tot schoonmaak en onderhoud. En dat tijdens alle levensfasen van een gebouw.

Triple P

Door De Kleine Aarde wordt gestreefd naar een infrastructuur die voorziet in zo

duurzaam mogelijk wonen en leven. "Ieder product heeft een *footprint* en de kunst is om deze zo klein mogelijk te houden", zegt Jan Juffermans. "Duurzaam bouwen begint met niet langer slopen, dus vooral renovatie." Anke van Hal ziet duurzaam (ver)bouwen als een vorm van integrale kwaliteit, waarbij de *triple P* (*People, Planet, Profit*) in balans is. "Je behartigt de belangen van de mensen en die van het milieu op een manier die economisch gezond is." De andere gesprekspartners sluiten zich hierbij aan, maar vullen dit op hun eigen manier in. Volgens Marjolein Demmers bestaat duurzaam (ver)bouwen niet en kun je hooguit spreken over 'minder onduurzaam' bouwen. "Vanuit DHV proberen we het onderste uit de kan te halen met betrekking tot de technische mogelijkheden, het energieverbruik en de situering om een duurzame manier van leven te faciliteren. We kiezen steeds meer voor een integrale benadering. Daar horen ook zaken als ecologisch tuinieren en facetten als consumeren, recreatie en voeding bij." Voor Rob Dekker staat de klant – de huurder – daarbij centraal. "Uitgaande van die klant zorgen we voor een optimaal leefklimaat in de vorm van een economisch verantwoorde woning. Dat betekent een woning die vijftig jaar meegaat,

Even voorstellen

FOTO: LIESKE MEIMA

Anke van Hal bekleedt de nieuwe leerstoel *Sustainable Building* aan de Nyenrode Business Universiteit. Met deze leerstoel wil Nyenrode een bijdrage leveren aan het realiseren van de ambities van de overheid en het bedrijfsleven voor duurzaamheid in de bouw. De leerstoel is ondergebracht binnen het Center for Sustainability (CfS) van Nyenrode. Anke wil een marktvrage voor duurzaam bouwen creëren. Daarbij richt zij zich nadrukkelijk op zowel aanbodzijde (bouwwereld) als vraagzijde van de markt (consumenten);

zowel op beleidsmakers en management als op uitvoerende partijen. Naast haar leerstoel op Nyenrode is Anke ook praktijkhoogleraar *Sustainable Housing Transformation* aan de faculteit Bouwkunde, afdeling Real Estate & Housing van de TU Delft.

Marjolein Demmers is directeur Milieu en Duurzaamheid bij advies- en ingenieursbureau DHV in Amersfoort. *Sustainability* is een belangrijke poot binnen het bedrijf. Zo levert DHV onder meer adviesdiensten op het gebied van duurzame mobiliteit, energie en klimaat, duurzaam inkopen, *resource management*, duurzaam bouwen, *Cradle to Cradle*, duurzaamheidsbeleid en algemene duurzaamheidsvraagstukken. Ook maatschappelijk verantwoord ondernemen is een belangrijk adviesgebied. Marjolein vertegenwoordigt eveneens de stichting EcoVillla (zie kader op pagina 13).

e vooruitgang

én de keuze voor het gebruik van duurzame materialen – dus geen kunststof of aluminium. Verder kiezen we voor technische installaties die haalbaar én betaalbaar zijn.”

Balansventilatie

Een voorbeeld van zo'n technische installatie is balansventilatie. Vanwege een problematisch project in Amersfoort is het onderwerp erg actueel. Bij balansventilatie wordt lucht automatisch afgevoerd én aangevoerd van buiten. Meestal gaat het om Hoog Rendement(HR)-ventilatie. Een warmte-terugwin-unit (wtw-unit) in zo'n ventilatiesysteem gebruikt warmte uit afgevoerde lucht om de ingevoerde lucht van buiten op te warmen voordat die in huis verspreid wordt. Balansventilatie heeft onderhoud nodig. Onvoldoende onderhoud kan leiden tot groei van bacteriën en schimmels in de luchtfilters, waardoor de capaciteit van de luchtverversing achteruit gaat. Daardoor kunnen gezondheidsproblemen bij bewoners ontstaan. Volgens Anke zijn berichten hierover ongenueanceerd in de pers gekomen. “Een balansventilatiesysteem hoeft geen problemen voor de gezondheid op te leveren, mits het goed geïnstalleerd, gemakkelijk te bedienen en te onderhouden is. Is aan

die voorwaarden voldaan, dan wordt zowel het milieu als de mens gediend.”

Vraag creëren

In de praktijk kiest lang niet iedereen automatisch voor duurzaam (ver)bouwen. Hoe creëer je een marktvraag en wat vereist dit van de betrokken partijen? Dat duurzaam (ver)bouwen de standaard moet zijn, daar is iedereen het over eens. Anke verwacht

(lees verder op pagina 12)

STELLING

Bedrijven doen alleen maar mee aan duurzaam bouwen omdat het goed is voor hun imago.

Anke: De bedrijven die dat doen vallen snel genoeg door de mand. Veel partijen zien een serieuze noodzaak.

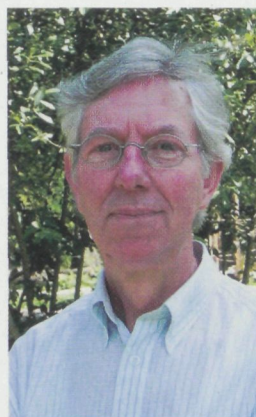
Marjolein: Het gaat erom dat ze meedoen. *Who cares* wat hun beweegredenen zijn?

Rob: Ik zie het hele scala voorbijkomen, maar steeds vaker willen bedrijven uit eigen beweging bezig zijn met milieubewust denken.

Jan: Ik heb het idee dat de imagofase voorbij is. Wie er niet serieus mee bezig is, prijst zichzelf uit de markt.

Rob Dekker is directeur-bestuurder van Woonstichting St. Joseph in Boxtel. Dit is een van de woningbouwcoöperaties die contact hebben met De Kleine Aarde over de verduurzaming van hun woningenbestand. In een onlangs getekend prestatiecontract met de gemeente Boxtel en de Stichting Goed Wonen Liempde is milieubewust en duurzaam bouwen en beheren een belangrijk aandachtspunt.

Jan Juffermans is beleidsmedewerker mondiale duurzaamheid bij De Kleine Aarde.

dat wat nu als innovatief wordt beschouwd over tien jaar vanzelfsprekend zal zijn. "Het maakt niet uit wat iemands beweegredenen zijn, als het maar gebeurt. We hebben jarenlang als dominees gepreekt over de ernst van de situatie. Het merendeel van de mensen is overtuigd, maar de maatregelen die zij nemen, dienen toch vooral het eigenbelang. Hoe krijg je mensen om? Door hen te verleiden en dicht bij hun persoonlijke belevingswereld te blijven." Jan noemt zonne-energie als voorbeeld. "Iedereen wil nu zonne-energie. Dat biedt niet alleen warmte en behaaglijkheid, maar je merkt het ook in je portemonnee."

Volgens Marjolein wordt de marktvraag voor een belangrijk deel bepaald door mensen die willen inhaken op de laatste ontwikkelingen. "Vroeger hield je rekening met het milieu uit schaamte. Nu is duurzaam (ver)bouwen en wonen innovatief en trendy." In dit verband zijn alle vier de gesprekspartners blij met de zogenoemde *Cradle to Cradle*-benadering, die is gericht op het sluiten van kringlopen van materiaal, energie en water, en zich richt op *good growth*. "In dit kader zoeken we naar praktijkoplossingen waarbij zowel de betrokken personen als het milieu gebaat zijn. Het mes moet aan twee kanten snijden. Die zoektocht is moeilijk en vereist veel creativiteit, maar is daarom ook bijzonder leuk en uitdagend." Rob is van mening dat duurzaamheid nog nauwelijks leeft onder huurders. "Huurders zijn vooral geïnteresseerd in de realisering van hun woonwensen. En dat botst nogal eens met bijvoorbeeld duurzaam energiegebruik. Daar ligt een taak voor projectontwikkelaars en voor ons. Wij moeten de woningen aanbieden met vermelding van de woonlasten. Zo maak je de zaken inzichtelijk."

STELLING:
Duurzaam (ver)bouwen en wonen is een hype die voorbij zal gaan.

Anke: Nee, wel komt de drempel steeds hoger te liggen, waardoor het zich zal blijven ontwikkelen.

Marjolein: Het is een trend, geen hype. Het fundament ligt er.

Rob: Nee, de kunst is echter te zorgen dat het standaard én mondiaal wordt. De beweging is ingezet.

Jan: Onzin, het wordt *mainstream*.

Sturende rol

In het bewustwordingsproces heeft ieder zijn eigen verantwoordelijkheden. Op je werk kunnen mensen door middel van discussies een stukje bewustwording creëren dat doorwerkt in het privé-leven van medewerkers. Centrale overheden en maatschappelijk ondernemers moeten volgens het viertal voorbeeldgedrag laten zien. Marjolein verbaast zich erover hoe weinig betrokken de overheid is. Jan is van mening dat het huidige beleid vaak bepalend is voor onduurzaam gedrag. "Duurzaam bouwen concurreert oneerlijk met onduurzaam bouwen. Dat had de overheid al lang moeten *tackelen*. Bijvoorbeeld door een *fair playing field* te creëren voor de bouw en de markt te reguleren."

Maar er zijn nog andere manieren om de bewustwording te vergroten. De belangstelling is er, maar je moet het product 'duurzaam wonen' voor ieders voeten neerleggen. "Dat is niet eenmaal per jaar een duurzaamheidskatern in de woontijdschriften, maar in ieder

Het merendeel van de mensen is overtuigd, maar de maatregelen die zij nemen, dienen toch vooral het eigenbelang.

magazine voorbeelden van en reportages over duurzame woningen, zonder overigens deze duurzame kwaliteit als iets bijzonders te belichten", zegt Anke.

Creativiteit

Duurzaam bouwen begint dus met niet langer slopen. Inzetten op verduurzaming van het bestaande woningbestand is een van de aandachtspunten van Anke. Voorbeelden

van de integrale kwaliteitsaanpak die zij nastreeft zijn er in Nederland helaas nog niet veel. De benadering van woningcorporatie OFW in Dronten en het Wallisblok in Rotterdam van architecte Ineke Hulshof vormen wel goede voorbeelden (meer info op www.hulshof-architecten.nl). "Deze projecten laten zien dat je veel creativiteit nodig hebt en dat het om méér gaat dan dubbel glas en een HR-ketel. Tot nu toe zijn er jammer genoeg weinig architecten actief op dit gebied. Juist die groep hebben we nodig, samen met opdrachtgevers, industrie en financiële dienstverleners, om te komen tot creatieve oplossingen."

Woonstichting St. Joseph is druk doende de bestaande woningvoorraad te verduurzamen. In alle gevallen betekent dit huurverhoging. "Wanneer wij met bewoners praten over een verhoging van de woonlasten, laten we aan de hand van rekenmodellen zien wat zij besparen door de aanpassingen. Zo ontstaat

een stukje bewustwording en acceptatie", vertelt Rob. Hij is een groot voorstander van verduurzaming. "Woningen kunnen bouwtechnisch in orde zijn, maar woontechnisch niet meer. Als je in plaats van te slopen kiest voor de installatie van bijvoorbeeld een lift en een centrale ruimte, kan het complex misschien weer dertig jaar mee. Te vaak lopen we echter aan tegen de regelgeving, die ons min of meer dwingt tot sloop."

Meer weten?

www.ecovilla.eu

www.sentermovem.nl

www.nyenrode.nl/centers/sustainability

www.hulshof-architecten.nl

www.sveweb.nl/algemeen/bouwindex/bouwindex.html

www.ipdubo.nl/

www.dubokijkdoos.nl

www.duurzaamthuis.nl

<http://duurzaambouwen.startpagina.nl>

Center for Sustainability

Het Center for Sustainability (CfS) van Nyenrode ondersteunt bedrijven en overheden in hun activiteiten die gericht zijn op het creëren van een duurzame samenleving. Dat gebeurt door middel van innovatief denken en een innovatieve aanpak die verder gaat dan een standaard aanpak. Via het CfS werken mensen uit de praktijk en wetenschappers samen aan creatieve oplossingen op het gebied van duurzaamheid. Een goed voorbeeld is CfS Innovation Lab Duurzame Renovatiebouw, waarbij *young professionals* van overheden en diverse sectoren van het bedrijfsleven samen innovatieve concepten uitwerken voor het duurzaam renoveren van een naoorlogs bouwproject.

STELLING:
Aan duurzaam (ver)bouwen en wonen hangt per definitie een hoog prijskaartje.

Anke: Niet als je in een vroeg stadium begint en kiest voor een alles omvattende aanpak. Bovendien moet je kijken naar de *lifecycle*-kosten en niet alleen naar de investering.

Marjolein: Dat zit tussen de oren. Daar moet ook het meeste gebeuren.

Rob: Investeren is een momentopname. Iedere duurzame maatregel heeft gevolgen voor de woonlasten en het milieu. Bekijk het dus in een groter verband.

Jan: Dat hangt af van de eerlijke concurrentie. Er moet een prijspolitiek komen: de vervuiler betaalt.

EcoVilla

Een EcoVilla (zie illustratie) is een ultramoderne, aantrekkelijke en zonnige woonomgeving waarin de bewoners zich inspannen om energiezuinig te leven. Kinderen, ouders, *singles* en grootouders – in totaal circa veertig mensen per EcoVilla – leven in een duurzaam gebouwd wooncomplex, elk in hun eigen huis. Op lokaal niveau zijn ze grotendeels zelfredzaam. Gezamenlijk delen ze voorzieningen om hun duurzame energie lokaal op te wekken. Ook verbouwen ze een belangrijk deel van het eten. Ze zijn voorzien van de modernste procesautomatisering, communicatie, telewerken, entertainment enzovoorts. De stichting EcoVilla – een initiatief van een groep Nederlandse bedrijven waaronder Essent, DHV, Eiffel, Ballast Nedam en ORG-id – zet zich in om dergelijke woonprojecten te realiseren.

EEN ECOVILLA: EEN WOONOMGEVING DIE EEN DUURZAME LIFESTYLE MOGELIJK MAAKT VOOR ZO'N VEERTIG MENSEN.

THEMA

Duurzaam (ver)bouwen

dat wat nu als innovatief wordt beschouwd over tien jaar vanzelfsprekend zal zijn. "Het maakt niet uit wat iemands beweegredenen zijn, als het maar gebeurt. We hebben jarenlang als dominees gepreekt over de ernst van de situatie. Het merendeel van de mensen is overtuigd, maar de maatregelen die zij nemen, dienen toch vooral het eigenbelang. Hoe krijg je mensen om? Door hen te verleiden en dicht bij hun persoonlijke belevingswereld te blijven." Jan noemt zonne-energie als voorbeeld. "Iedereen wil nu zonne-energie. Dat biedt niet alleen warmte en behaaglijkheid, maar je merkt het ook in je portemonnee."

Volgens Marjolein wordt de marktvraag voor een belangrijk deel bepaald door mensen die willen inhaken op de laatste ontwikkelingen. "Vroeger hield je rekening met het milieu uit schaamte. Nu is duurzaam (ver)bouwen en wonen innovatief en trendy." In dit verband zijn alle vier de gesprekspartners blij met de zogenoemde *Cradle to Cradle*-benadering, die is gericht op het sluiten van kringlopen van materiaal, energie en water, en zich richt op *good growth*. "In dit kader zoeken we naar praktijkoplossingen waarbij zowel de betrokken personen als het milieu gebaat zijn. Het mes moet aan twee kanten snijden. Die zoektocht is moeilijk en vereist veel creativiteit, maar is daarom ook bijzonder leuk en uitdagend." Rob is van mening dat duurzaamheid nog nauwelijks leeft onder huurders. "Huurders zijn vooral geïnteresseerd in de realisering van hun woonwensen. En dat botst nogal eens met bijvoorbeeld duurzaam energiegebruik. Daar ligt een taak voor projectontwikkelaars en voor ons. Wij moeten de woningen aanbieden met vermelding van de woonlasten. Zo maak je de zaken inzichtelijk."

STELLING:

Duurzaam (ver)bouwen en wonen is een hype die voorbij zal gaan.

Anke: Nee, wel komt de drempel steeds hoger te liggen, waardoor het zich zal blijven ontwikkelen.

Marjolein: Het is een trend, geen hype. Het fundament ligt er.

Rob: Nee, de kunst is echter te zorgen dat het standaard én mondiaal wordt. De beweging is ingezet.

Jan: Onzin, het wordt *mainstream*.

Sturende rol

In het bewustwordingsproces heeft ieder zijn eigen verantwoordelijkheden. Op je werk kunnen mensen door middel van discussies een stukje bewustwording creëren dat doorwerkt in het privé-leven van medewerkers. Centrale overheden en maatschappelijk ondernemers moeten volgens het viertal voorbeeldgedrag laten zien. Marjolein verbaast zich erover hoe weinig betrokken de overheid is. Jan is van mening dat het huidige beleid vaak bepalend is voor onduurzaam gedrag. "Duurzaam bouwen concurreert oneerlijk met onduurzaam bouwen. Dat had de overheid al lang moeten *tackelen*. Bijvoorbeeld door een *fair playing field* te creëren voor de bouw en de markt te reguleren."

Maar er zijn nog andere manieren om de bewustwording te vergroten. De belangstelling is er, maar je moet het product 'duurzaam wonen' voor ieders voeten neerleggen. "Dat is niet eenmaal per jaar een duurzaamheidskatern in de woontijdschriften, maar in ieder

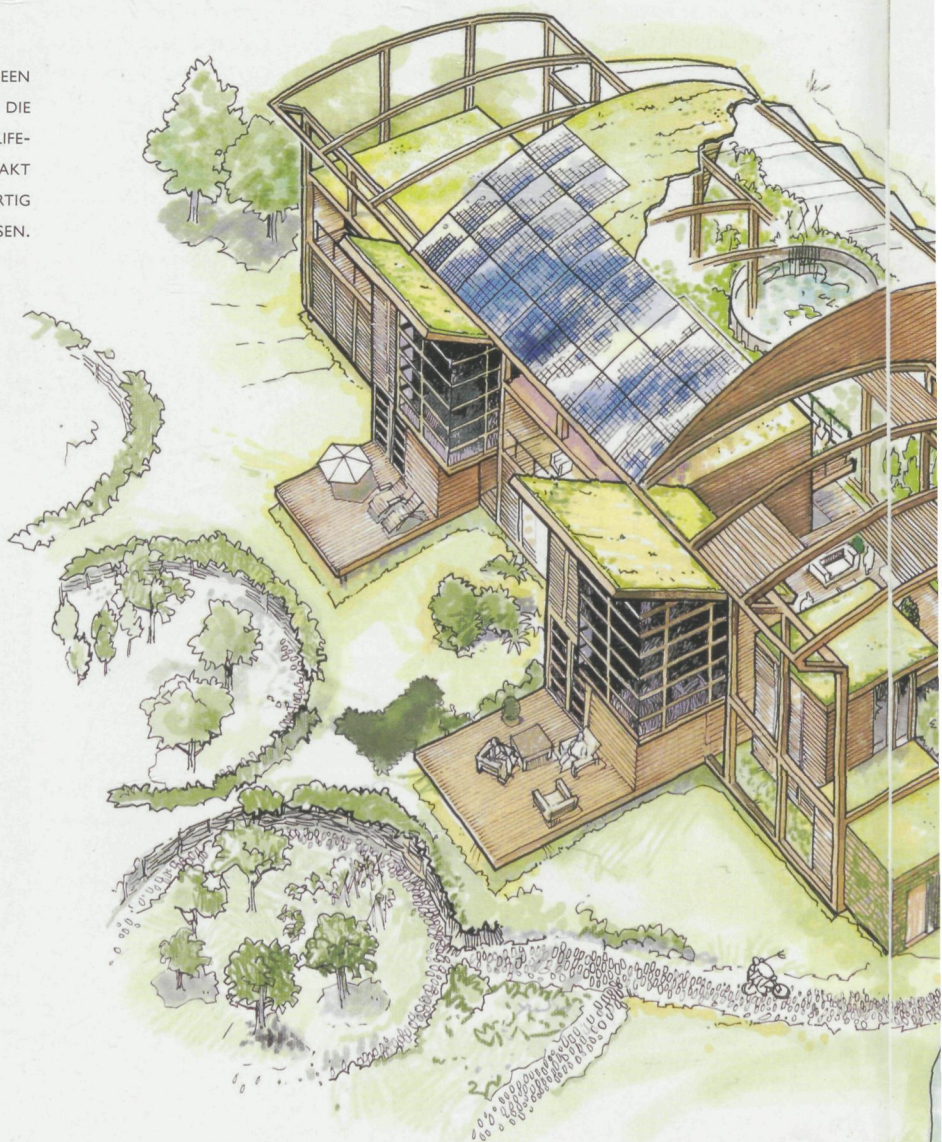
EEN ECOVILLA: EEN
WOONOMGEVING DIE
EEN DUURZAME LIFE-
STYLE MOGELIJK MAAKT
VOOR ZO'N VEERTIG
MENSEN.

Het merendeel van de mensen is overtuigd, maar de maatregelen die zij nemen, dienen toch vooral het eigenbelang.

magazine voorbeelden van en reportages over duurzame woningen, zonder overigens deze duurzame kwaliteit als iets bijzonders te belichten", zegt Anke.

Creativiteit

Duurzaam bouwen begint dus met niet langer slopen. Inzetten op verduurzaming van het bestaande woningbestand is een van de aandachtspunten van Anke. Voorbeelden

van de integrale kwaliteitsaanpak die zij nastreeft zijn er in Nederland helaas nog niet veel. De benadering van woningcorporatie OFW in Dronten en het Wallisblok in Rotterdam van architecte Ineke Hulshof vormen wel goede voorbeelden (meer info op www.hulshof-architecten.nl). "Deze projecten laten zien dat je veel creativiteit nodig hebt en dat het om méér gaat dan dubbel glas en een HR-ketel. Tot nu toe zijn er jammer genoeg weinig architecten actief op dit gebied. Juist die groep hebben we nodig, samen met opdrachtgevers, industrie en financiële dienstverleners, om te komen tot creatieve oplossingen."

Woonstichting St. Joseph is druk doende de bestaande woningvoorraad te verduurzamen. In alle gevallen betekent dit huurverhoging. "Wanneer wij met bewoners praten over een verhoging van de woonlasten, laten we aan de hand van rekenmodellen zien wat zij besparen door de aanpassingen. Zo ontstaat

een stukje bewustwording en acceptatie", vertelt Rob. Hij is een groot voorstander van verduurzaming. "Woningen kunnen bouwtechnisch in orde zijn, maar woontechnisch niet meer. Als je in plaats van te slopen kiest voor de installatie van bijvoorbeeld een lift en een centrale ruimte, kan het complex misschien weer dertig jaar mee. Te vaak lopen we echter aan tegen de regelgeving, die ons min of meer dwingt tot sloop."

Meer weten?

www.ecovilla.eu
www.sinternovem.nl
www.nyenrode.nl/centers/sustainability
www.hulshof-architecten.nl
www.sveweb.nl/algemeen/bouwindex/bouwindex.html
www.ipdubo.nl/
www.dubokijkdoos.nl
www.duurzaamthuis.nl
<http://duurzaambouwen.startpagina.nl>

Center for Sustainability

Het Center for Sustainability (CfS) van Nyenrode ondersteunt bedrijven en overheden in hun activiteiten die gericht zijn op het creëren van een duurzame samenleving. Dat gebeurt door middel van innovatief denken en een innovatieve aanpak die verder gaat dan een standaard aanpak. Via het CfS werken mensen uit de praktijk en wetenschappers samen aan creatieve oplossingen op het gebied van duurzaamheid. Een goed voorbeeld is CfS Innovation Lab Duurzame Renovatiebouw, waarbij *young professionals* van overheden en diverse sectoren van het bedrijfsleven samen innovatieve concepten uitwerken voor het duurzaam renoveren van een naoorlogs bouwproject.

STELLING:

Aan duurzaam (ver)bouwen en wonen hangt per definitie een hoog prijskaartje.

Anke: Niet als je in een vroeg stadium begint en kiest voor een alles omvattende aanpak. Bovendien moet je kijken naar de *lifecycle*-kosten en niet alleen naar de investering.

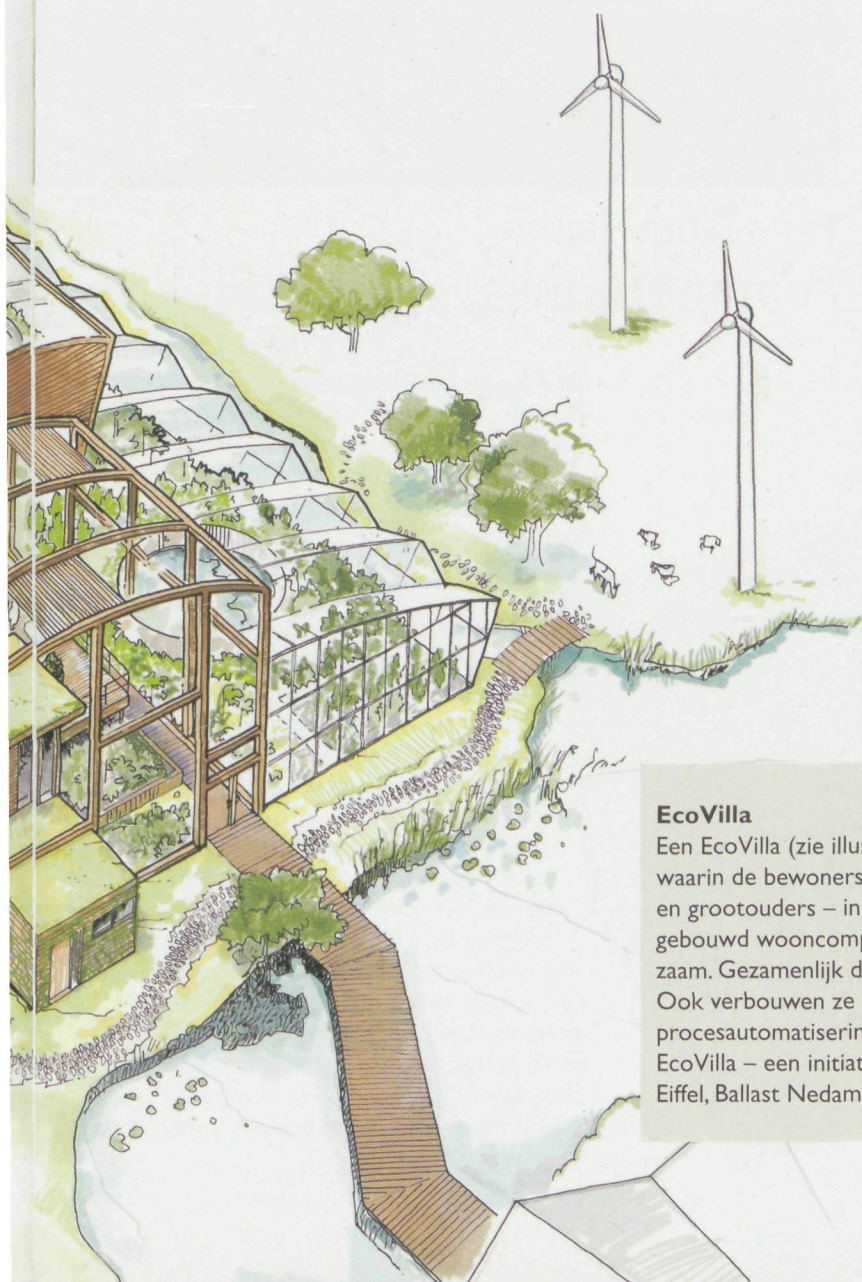
Marjolein: Dat zit tussen de oren. Daar moet ook het meeste gebeuren.

Rob: Investeren is een momentopname. Iedere duurzame maatregel heeft gevolgen voor de woonlasten en het milieu. Bekijk het dus in een groter verband.

Jan: Dat hangt af van de eerlijke concurrentie. Er moet een prijspolitiek komen: de vervuiler betaalt.

EcoVilla

Een EcoVilla (zie illustratie) is een ultramoderne, aantrekkelijke en zonnige woonomgeving waarin de bewoners zich inspannen om energiezuinig te leven. Kinderen, ouders, *singles* en grootouders – in totaal circa veertig mensen per EcoVilla – leven in een duurzaam gebouwd wooncomplex, elk in hun eigen huis. Op lokaal niveau zijn ze grotendeels zelfredzaam. Gezamenlijk delen ze voorzieningen om hun duurzame energie lokaal op te wekken. Ook verbouwen ze een belangrijk deel van het eten. Ze zijn voorzien van de modernste procesautomatisering, communicatie, telewerken, entertainment enzovoorts. De stichting EcoVilla – een initiatief van een groep Nederlandse bedrijven waaronder Essent, DHV, Eiffel, Ballast Nedam en ORG-id – zet zich in om dergelijke woonprojecten te realiseren.

JUBILEUMEXPOSITIE EN -BOEK

Vormgevers in HOUT

De tentoonstelling 'Vormgevers in Hout' op Fort Vechten wordt dit jaar voor de tiende keer gehouden. Ter gelegenheid van de tiende expositie wordt een jubileumboek uitgegeven: 'Vormgeving in Hout'. In dit boek een overzicht van toonaangevende houtvormgevers in Nederland. Op de volgende pagina's krijgt u alvast een voorproefje.

De exposanten, verenigd in de stichting Vormgeving in Hout, werken volgens principes van duurzaamheid. Dat betekent: hoogwaardig gebruik van hout uit de regio, milieuvriendelijke, duurzame afwerking, zelf ontworpen en gemaakt.

Tijdens de expositie 'Vormgevers in Hout' op Fort Vechten is er niet alleen veel te zien, er is ook veel te doen: zaterdag en zondag zijn er doorlopend rondleidingen, lezingen en demonstraties. Voor kinderen zijn er speciale activiteiten, zoals een houten speeltuin en ontdekkingsstochten. Er is ook eten en drinken verkrijgbaar.

Expositie 'Vormgevers in Hout'
**Zaterdag 18 en zondag 19 oktober 2008,
van 11 tot 17 uur.**

Fort bij Vechten, Marsdijk 2, 3981 HE Bunnik

Toegang € 5,-; kinderen tot 12 jaar € 3,-.

Meer informatie: www.vormgeversinhout.nl

Voor een uitgebreide routebeschrijving per fiets, auto of openbaar vervoer, zie www.fortvechten.nl

Jubileumboek

Het boek 'Vormgeving in Hout' met een overzicht van toonaangevende houtvormgevers in Nederland is op de expositie te koop.

PIM VAN DER HEIJDEN

'Van een oude stoel kun je nog een heleboel puzzels maken'

"Na de mts elektrotechniek en de leraren-opleiding studeerde ik onderwijskunde. Ik was bezig te promoveren op het gebruik van computers in het onderwijs en ging voor een *time-out* naar Finland, waar ik uiteindelijk zes jaar gebleven ben. Ik kreeg werk als docent op de universiteit van Tampere. In de avonden van de lange, donkere wintermaanden deed ik verschillende houtbewerkingscursussen. Na een jaar Canada kwam ik in 2001 weer terug naar Nederland. In mijn oude werk voelde ik mij niet meer thuis en toen mijn broer me vroeg om twee kinderstoelen te maken, wist ik meteen wat ik echt wilde doen.

Zo werd ik in 2003 meubelmaker. Veel inspiratie komt nog uit mijn tijd in Scandinavië, ik hou van licht, strak en functioneel. Ik combineer graag met schaal-delen: die delen van de boom waar schors op zit. Ik vind het leuk om dingen te maken die gewoon hun functie hebben, maar tegelijkertijd een object zijn of een 'twist'

hebben. Het ontwerp is rustig, want het hout zelf is al mooi genoeg. Mijn cd-rekken zijn aan de voorkant een boom of een lamp en de cd's zie je niet, want die wil je ook niet zien. Mijn koffers, van massief of gefineerd hout, zien eruit als een gesloten blok. De allereerste, die ik in Finland gemaakt heb van Fins berken, gebruik ik nog steeds. Hij heeft een prachtig patroon dat ontstaat omdat de boom tijdens de groei stukjes bast mee naar binnen neemt. Als vlak is dat heel mooi, dan moet je niet te gek meer doen met allerlei tierlantijntjes. Voor de afwerking gebruik ik het liefste olie of was.

Ik gebruik zoveel mogelijk hout uit kap-vergunningen en loop de adressen af met de vraag of ik de boom mag kopen. Bij particulieren lukt dat meestal wel, maar bij de gemeente lukt het meestal niet; die gooien bruikbaar hout liever in de versnip-peraar. Tegenwoordig wordt er bij ons in de buurt veel atlasceder gekapt, een soort die begin jaren '70 een populaire tuinboom was en nu overal te groot wordt. Het hout van de atlasceder is prachtig hout, heel duurzaam

'Toen mijn broer me vroeg om twee kinderstoelen te maken, wist ik meteen wat ik echt wilde doen.'

en het ruikt heerlijk. Er vallen ook veel eiken, esdoorns en beuken. Iepenhout vind ik heel mooi. Vooral gewaterd iepen, dat kan zalmroze worden, prachtig, maar het stinkt verschrikkelijk. Met de tijd verdwijnt die lucht, maar het zagen is geen pretje. Mijn favoriet is berk: heel blank met een prachtige tekening, maar het is in Nederland moeilijk te krijgen. Berkenmultiplex met een FSC-keurmerk is wel verkrijgbaar en dat gebruik ik veel. Ik neem Fins berken-multiplex omdat ik weet dat een land dat zo afhankelijk is van bosbouw zichzelf niet in de vingers wil snijden. Het is afkomstig van productiebos en dat is bijna een vorm van landbouw. Als ze kaalslag plegen, hebben ze over een paar jaar niets meer en dat weten ze. Verantwoord bosmanagement, onderzoek en zorgvuldige nieuwe aanplant is in Finland allang gebruikelijk. Van een land als Indonesië, waar mensen noodgedwongen meer op de korte termijn denken, hoef je dat niet te verwachten. Ik verzaag mijn eigen hout in houtzaagmo-len De Salamander in Leidschendam. De

molen draait op een elektromotor omdat hij door de inmiddels volgebouwde omgeving niet genoeg wind meer vangt, maar het is nog steeds een mooi stukje levende geschiedenis. De molen is twee dagen in de week open voor zaagwerk en voor de verkoop. Ik werk er als vrijwilliger.

Er ligt ook veel bruikbaar hout in de af-valcontainers op straat. Sommige mensen vinden dat je dat niet moet gebruiken omdat er merbau, meranti en azobé bij zit. Wat dat betreft ben ik geen purist. Ik ben tegen het gebruik van tropisch hout omdat er alternatieven voor zijn. Maar hergebruikt hout, ook tropisch, is nog milieuvriendelijker dan hout uit de regio. Je kunt ook zeggen: 'Als je het in de container vindt, is het hout uit de regio'. Ik hergebruik ook afgedankte meubels die ik op straat vind. Het hout is altijd goed uitgewerkt en droog en als je het schaaf is het helemaal nieuw. Ik weet precies op welke dagen het grofvuil wordt opgehaald, want van een oude stoel kun je nog een heleboel puzzels maken."

JUBILEUMEXPOSITIE EN -BOEK

Vormgevers in

HOUT

De tentoonstelling 'Vormgevers in Hout' op Fort Vechten wordt dit jaar voor de tiende keer gehouden. Ter gelegenheid van de tiende expositie wordt een jubileumboek uitgegeven: 'Vormgeving in Hout'. In dit boek een overzicht van toonaangevende houtvormgevers in Nederland. Op de volgende pagina's krijgt u alvast een voorproefje.

De exposanten, verenigd in de stichting Vormgeving in Hout, werken volgens principes van duurzaamheid. Dat betekent: hoogwaardig gebruik van hout uit de regio, milieuvriendelijke, duurzame afwerking, zelf ontworpen en gemaakt.

Tijdens de expositie 'Vormgevers in Hout' op Fort Vechten is er niet alleen veel te zien, er is ook veel te doen: zaterdag en zondag zijn er doorlopend rondleidingen, lezingen en demonstraties. Voor kinderen zijn er speciale activiteiten, zoals een houten speeltuin en ontdekkingsstochten. Er is ook eten en drinken verkrijgbaar.

Expositie 'Vormgevers in Hout'
Zaterdag 18 en zondag 19 oktober 2008,
van 11 tot 17 uur.

Fort bij Vechten, Marsdijk 2, 3981 HE
Bunnik

Toegang € 5,-; kinderen tot 12 jaar € 3,-.

Meer informatie: www.vormgeversinhout.nl

Voor een uitgebreide routebeschrijving per fiets, auto of openbaar vervoer, zie www.fortvechten.nl

Jubileumboek

Het boek 'Vormgeving in Hout' met een overzicht van toonaangevende houtvormgevers in Nederland is op de expositie te koop.

PIM VAN DER HEIJDEN

'Van een oude stoel kun je nog e

"Na de mts elektrotechniek en de lerarenopleiding studeerde ik onderwijskunde. Ik was bezig te promoveren op het gebruik van computers in het onderwijs en ging voor een *time-out* naar Finland, waar ik uiteindelijk zes jaar gebleven ben. Ik kreeg werk als docent op de universiteit van Tampere. In de avonden van de lange, donkere wintermaanden deed ik verschillende houtbewerkingscursussen. Na een jaar Canada kwam ik in 2001 weer terug naar Nederland. In mijn oude werk voelde ik mij niet meer thuis en toen mijn broer me vroeg om twee kinderstoelen te maken, wist ik meteen wat ik echt wilde doen.

Zo werd ik in 2003 meubelmaker.

Veel inspiratie komt nog uit mijn tijd in Scandinavië, ik hou van licht, strak en functioneel. Ik combineer graag met schaaldelen: die delen van de boom waar schors op zit. Ik vind het leuk om dingen te maken die gewoon hun functie hebben, maar tegelijkertijd een object zijn of een 'twist'

*'Toen mijn
broer me
vroeg
om twee
kinderstoelen
te maken, wist
ik meteen wat
ik echt wilde
doen.'*

g een heleboel puzzels maken'

hebben. Het ontwerp is rustig, want het hout zelf is al mooi genoeg. Mijn cd-rekken zijn aan de voorkant een boom of een lamp en de cd's zie je niet, want die wil je ook niet zien. Mijn koffers, van massief of gefineerd hout, zien eruit als een gesloten blok. De allereerste, die ik in Finland gemaakt heb van Fins berken, gebruik ik nog steeds. Hij heeft een prachtig patroon dat ontstaat omdat de boom tijdens de groei stukjes bast mee naar binnen neemt. Als vlak is dat heel mooi, dan moet je niet te gek meer doen met allerlei tierlantijntjes. Voor de afwerking gebruik ik het liefste olie of was.

Ik gebruik zoveel mogelijk hout uit kapvergunningen en loop de adressen af met de vraag of ik de boom mag kopen. Bij particulieren lukt dat meestal wel, maar bij de gemeente lukt het meestal niet; die gooien bruikbaar hout liever in de versnipperaar. Tegenwoordig wordt er bij ons in de buurt veel atlasceder gekapt, een soort die begin jaren '70 een populaire tuinboom was en nu overal te groot wordt. Het hout van de atlasceder is prachtig hout, heel duurzaam

en het ruikt heerlijk. Er vallen ook veel eiken, esdoorns en beuken. Iepenhout vind ik heel mooi. Vooral gewaterd iepen, dat kan zalmroze worden, prachtig, maar het stinkt verschrikkelijk. Met de tijd verdwijnt die lucht, maar het zagen is geen pretje. Mijn favoriet is berk: heel blank met een prachtige tekening, maar het is in Nederland moeilijk te krijgen. Berkenmultiplex met een FSC-keurmerk is wel verkrijgbaar en dat gebruik ik veel. Ik neem Fins berkenmultiplex omdat ik weet dat een land dat zo afhankelijk is van bosbouw zichzelf niet in de vingers wil snijden. Het is afkomstig van productiebos en dat is bijna een vorm van landbouw. Als ze kaalslag plegen, hebben ze over een paar jaar niets meer en dat weten ze. Verantwoord bosmanagement, onderzoek en zorgvuldige nieuwe aanplant is in Finland allang gebruikelijk. Van een land als Indonesië, waar mensen noodgedwongen meer op de korte termijn denken, hoeft je dat niet te verwachten.

Ik verzaag mijn eigen hout in houtzaagmolen De Salamander in Leidschendam. De

molen draait op een elektromotor omdat hij door de inmiddels volgebouwde omgeving niet genoeg wind meer vangt, maar het is nog steeds een mooi stukje levende geschiedenis. De molen is twee dagen in de week open voor zaagwerk en voor de verkoop. Ik werk er als vrijwilliger.

Er ligt ook veel bruikbaar hout in de afvalcontainers op straat. Sommige mensen vinden dat je dat niet moet gebruiken omdat er merbau, meranti en azobé bij zit. Wat dat betreft ben ik geen purist. Ik ben tegen het gebruik van tropisch hout omdat er alternatieven voor zijn. Maar hergebruikt hout, ook tropisch, is nog milieuvriendelijker dan hout uit de regio. Je kunt ook zeggen: 'Als je het in de container vindt, is het hout uit de regio'. Ik hergebruik ook afgedankte meubels die ik op straat vind. Het hout is altijd goed uitgewerkt en droog en als je het schaaft is het helemaal nieuw. Ik weet precies op welke dagen het grofvuil wordt opgehaald, want van een oude stoel kun je nog een heleboel puzzels maken."

'Als ik de opdracht krijg om een vis te maken, dan zeg ik: Dat kan, maar het wordt wel een vis zoals die zich aan mij openbaart.'

JELCO VAN BEEK

'Ik werk puur intuïtief'

"Ik ben beeldhouwer en boomverzorger: vormgever in dood én in levend hout; een prachtige combinatie. Ik klim met touwen in heel hoge bomen. Bomen die niet te redden zijn moet ik opruimen, oude en zieke bomen verzorg ik. Ik zie de meest prachtige vergroeiingen en kom dus vrij makkelijk aan materiaal, al knaagt dat soms wel. Soms moeten er kerngezonde oude bomen om, bijvoorbeeld omdat iemand vindt dat gewone essen niet passen in een rij treur-essen.

In 1994 ontmoette ik in Zuid-Afrika iemand die me een beitels, een hamer en een flink stuk hout gaf en zei: 'Ga maar wat maken'. Een maand later was het af. Ik reed toen in een droog en onherbergzaam gebied, ben een eind gaan wandelen, heb een gat gegraven en het beeld neergezet. Ik weet niet of iemand het ooit nog gezien heeft. Terug in Nederland pakte ik mijn leven weer op; ik was pottenbakker en ben erbij gaan beeldhouwen. Tijdens een keramiekexpositie had ik twee houten beelden als decoratie neergezet. Een vrouw adviseerde me om de klei te laten vallen en me op hout te richten.

Het voelde alsof iemand me wat duidelijk kwam maken en het klopte, met hout voel ik me helemaal in mijn element.

Ik heb veel gereisd en waag me het liefst in zo ongerept mogelijke natuur. Daardoor heb ik een aantal ontmoetingen met dieren gehad die heel indrukwekkend waren. Onder andere met een vos en een zwarte adelaar. Die ontmoetingen hebben mijn leven verrijkt. En tijdens het hakken komen die ervaringen, beelden, verhalen, landschappen en ideeën weer boven, dat is mijn inspiratie. Ik werk puur intuïtief. Als ik een opdracht krijg, bijvoorbeeld om een vis te maken, dan zeg ik: 'Dat kan, maar het wordt wel een vis zoals die zich aan mij openbaart.' Ik weet van tevoren nooit wat het wordt. Soms loop ik dagen om een stuk hout heen, ineens zie ik iets en dat ga ik uitdiepen. Het ene fragment vraagt om het volgende; zo werk ik de stam altijd van boven naar beneden af. Vaak zijn het rare koppen, allerlei dieren, bloemen en spiralen. Het zijn impulsen, die ik zo min mogelijk analyseer. Misschien boodschappers uit een andere wereld. Soms

zit er wel een duidelijk verhaal achter, zoals bij het beeld van een sjamaan met een slak op zijn hoofd en een soort enorme pissebed aan zijn voeten. Sjamanen lieten zich ingraven met alleen het hoofd boven de grond met de bedoeling angst te overwinnen.

We wonen met acht volwassenen en drie kinderen in acht woonwagens en staan bekend als de kunstenaarskrakers uit Tjuchem. We hebben de eigenaar van het terrein huur aangeboden, maar daar reageerde hij niet op. Kraken met wagens is ideaal; als we ontruimd worden, rollen we gewoon weer verder.

Met elkaar hebben we een half jaar opgeruimd in de grote schuur waarin we nu vier werkplaatsen hebben. Een theatermaker, een metaalbewerker, een woonwagenbouwer en ik met mijn houtwerkplaats."

ARNO VAN VALBURG

'Schilderen met slaap'

"Mijn stijl is erg herkenbaar. Ik gebruik vaak beuken met 'slaap', waarbij in het hout een marmerachtig patroon met grillige zwarte lijnen te zien is. Al bij mijn eerste krukje had ik een visioen van een doorlopende tekening om een ronde hoek. Ik heb een techniek bedacht om dat uit te voeren. 'Slaap', ronde hoeken en doorlopende lijnen zijn de belangrijkste elementen van mijn organische en tegelijkertijd strakke vormgeving geworden. Ik arrangeer de planken in een meubel zo, dat de tekening ook van de ene naar de andere plank doorloopt en vooral bij toepassing van een spiegelbeeldeffect zet de tekening je fantasie aan het werk. Ik noem dit 'schilderen met slaap'.

De weg naar dit werk was lang en kronkelig. Mijn oom was timmerman. Als kind wilde ik dat ook worden, alleen al omdat het bij hem zo lekker rook. Maar een opleiding tot houtbewerker zat er niet in; ik kon veel te goed leren. Uiteindelijk heb ik biochemie gestudeerd.

Na mijn studie kreeg ik een baan op een laboratorium van de universiteit. Ik voelde me niet thuis in dat milieu en de hele dag

binnenzitten beviel me slecht. Ik nam ontslag en ben gaan klussen, maar had al snel in de gaten dat ik daar niet veel verder mee kwam. Thuiswerk als chemicus en later een kwart baan als leraar in de volwassenen-educatie, boden me een vast inkomen en vrije tijd. De studie was zeker niet voor niets!

Ondertussen had ik een huis gekocht op een terp aan de rand van het Lauwersmeer. Het was een bouwval, die ik van onder tot boven heb opgeknapt: deuren, kozijnen, dak, vloer, keuken, alles. Ik had steeds in mijn hoofd dat ik meubels zou gaan maken zodra het huis klaar was. In 1993 rondde ik de bouw van mijn werkplaats af en kon ik eindelijk beginnen.

In een boek zag ik een foto van beuken met 'slaap'. Ik vond de tekening hiervan heel interessant. Maar dit hout was en is nergens te koop; de handel vindt 'slaap' een gebrek. Het is een resultaat van een natuurlijk schimmelproces, maar als je het goed toepast heeft 'slaap' geen nadelige invloed op de kwaliteit van de meubels. Op een dag zag ik een stukje beuken met

'slaap' liggen bij een houthandel, het werd verwerkt tot brandhout. Ik heb zo'n stukje stam meegenomen naar de houtzagerij, het laten verzagen tot plankjes... en een wereld ging open!

Ik koop stammen en laat ze eerst een jaar of wat bij de houtzagerij liggen. Er komt gegarandeerd 'slaap' in, want sporen van schimmels zijn alom aanwezig. Als ik ze na jaren laat verzagen, blijf ik er het liefst bij staan; het is een spannend moment, want dan zie je pas wat erin zit. Soms is het prachtig, maar het kan ook helemaal niets zijn. Er zijn zo'n vijftien verschillende soorten houtschimmels, sommige verpesten het hout, andere veroorzaken geen mooie tekening. Als ik pech heb, gaat het hout de kachel in. Ik verkoop mijn werk onder andere in 'Kunst en kunst' in Groningen: een coöperatieve winkel met werk van zo'n vijftien kunstenaars. Iedereen staat ongeveer een dagdeel per week in de winkel, de andere taken worden verdeeld. Het is leuk; het betekent samenwerken met anderen, klanten ontmoeten, afzet, regelmatig opdrachten en een permanente expositie."

'Mijn oom was timmerman. Als kind wilde ik dat ook worden, alleen al omdat het bij hem zo lekker rook.'

Groen gedrag...

...wat maakt het uit?

Duurzame voorzieningen in de woning kunnen veel energie – en geld – besparen. Maar wat blijkt? Duurzaam gedrag maakt ook in een duurzaam gebouwd huis een wereld van verschil. Met welke maatregelen kunt u in uw woning effectief energie besparen? Een greep uit nieuwe en oude strategieën.

TEKST: JOHAN VIJFVINKEL

De ontwikkeling van duurzame techniek neemt een grote vlucht. Ieder willekeurig nieuwbouwhuis is tegenwoordig uitgerust met voorzieningen waar we dertig jaar geleden hooguit van droomden. Daarnaast worden huizen gebouwd in complete 'ecowijken' die veel verder gaan dan de wettelijke eisen. Woningen zijn voorzien van zuinige verwarmingssystemen, waterbesparende systemen, zonnepanelen, voorzieningen voor afvalscheiding, bijna-hermetische isolatie en ventilatiesystemen. Het wordt een hele kunst om nog een beetje energie te verspillen, zo lijkt het. Als we niet oppassen, letten we helemaal nergens meer op – er liggen toch zonnepanelen op het dak.

Dik boek

Ons doen en laten maakt wel degelijk verschil, soms zelfs groot verschil. Onderzoek van Milieu Centraal wees uit dat er grote ver-

Ventilatie

Het ventilatiesysteem verdient extra aandacht. Goede ventilatie is essentieel in een geïsoleerd huis. Als kieren geen verse lucht meer aanvoeren kunnen er vocht- en schimmelproblemen ontstaan en mogelijk ook gezondheidsklachten. Zet het ventilatiesysteem op de laagste stand als er niet extra geventileerd hoeft te worden. Extra ventilatie is nodig tijdens het koken of douchen. De laagste stand kan leiden tot een besparing van soms wel € 87,- per jaar. Ventilatiesystemen worden vaak in een hoge stand gezet, omdat veel mensen ten onrechte denken dat de laagste stand 'uit' betekent.

schillen optreden in het energieverbruik tussen identieke duurzaam gebouwde woningen. Dat komt door de manier waarop bewoners met de duurzame voorzieningen omspringen. Het omgaan met duurzame voorzieningen vereist inzicht in de toegepaste techniek. Een nieuw huis wordt tegenwoordig dan ook opgeleverd met een gebruiksaanwijzing in de vorm van een dik boek. De moderne apparatuur vraagt een andere benadering dan we gewend zijn. Daar moeten bewoners wel in willen duiken. Veranderen van gedrag blijkt in de praktijk niet zo eenvoudig.

Binnendeuren sluiten

Ingebouwde voorzieningen worden soms niet eens benut. Meer dan de helft van de 'hotfill'-leidingen bedoeld voor zuinige wasmachines gebruiken bewoners (nog) niet, omdat de oude wasmachine nog te goed is.

De aanbeveling om de thermostaat 's avonds een uur eerder omlaag te draaien om gas te besparen, gaat in een modern geïsoleerd huis ineens niet meer op. Het opwarmen de volgende morgen blijkt in veel gevallen - als de bewoners overdag thuis zijn - netto meer energie te kosten dan de hele nacht doorstoken. Is de woning uitgerust met een lage-temperatuursysteem, dan duurt het vele uren voor het weer een beetje behaaglijk is in huis. Toch blijven veel oude strategieën om energie te besparen lonend, tenminste in procenten gerekend. Het sluiten van de binnendeuren en het niet-verwarmen van ruimtes die niet gebruikt worden is ook effectief in duurzame woningen.

Het gebruik van spaarlampen ligt voor de hand. Consumenten maken echter nog veel gebruik van gloeilampen – een ding dat het nog goed doet gooi je toch niet weg? Tegenwoordig zijn er spaarlampen in verschillende maten en lichtopbrengsten. Vooral de moderne en zuinige ledverlichting is ook geschikt voor een leeslamp. De populaire halogeen 'uplighters', staande lampen die de ruimte verlichten via het plafond, vaak voorzien van een halogeen leeslamp, zijn energielurpers in vergelijking met een moderne spaarlamp.

Ook in een duurzaam gebouwde huis wordt gedoucht, kleding gewassen en televisie gekeken. Als een huishouden uit vier mensen bestaat en iedereen doucht slechts een minuut korter, dan scheelt dat snel € 60,-, aangenomen dat een waterbesparende douchekop in het duurzame huis is meegeleverd.

Suipverbruik

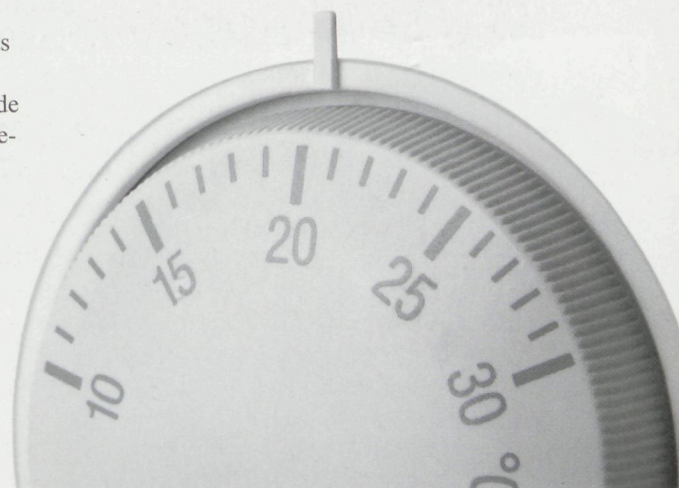
De meeste audiovisuele apparaten zijn uitgerust met een *standby*-mogelijkheid. Die is handig voor de afstandsbediening. Soms hebben deze apparaten zelfs geen uit-knop. Het verbruik ervan is dan laag, maar het gaat wel dag en nacht door, jarenlang. Bij energieleveranciers kunt u een energiekostenmeter lenen.

Verwarming in cijfers

Een kubieke meter (m³) gas kost ongeveer 67 cent. Gemiddeld gebruikt een Nederlands huishouden jaarlijks 1.575 m³ gas voor verwarming. Duurzame woningen zitten vaak rond de 800 m³ of nog minder, afhankelijk van het soort verwarming. Met een aantal maatregelen is nog aardig wat te besparen. De streeftemperatuur in de thermostaat 1 graad lager levert al een besparing van 7 procent op. In een traditionele woning is dat 110 m³ per jaar, in een zuinige woning altijd nog 56 m³ per jaar, omgerekend in geld € 36,-.

Die kunt u tussen apparaat en stopcontact schakelen. U zult versteld staan van het verbruik. Per toestel dat *standby* staat bent u vaak 30 kWh per jaar kwijt, terwijl het niets doet. Een gemiddeld huishouden heeft tegenwoordig al gauw zes van dergelijke apparaten staan. Dat komt dan neer op 180 kWh per jaar à € 0,22 = € 39,60.* Dat bedrag is op een simpele manier uit te sparen door de apparaten op een contactdoos aan te sluiten die wel een aan-uit-schakelaar heeft. Voor computers geldt dat nog eens extra, want deze machines staan vaak permanent te loeien. De besparing is daar dus groter. Een effectief ingestelde *standby*-stand kan bij een computer die 8 tot 16 uur per dag aanstaat 1.000 kWh per jaar schelen, oftewel zo'n € 220,-.

* Bron: Milieu Centraal, prijspeil 2007.

Duurzaam kiezen

Trotse huizenbezitters gaan enthousiast aan de slag om hun nieuwe huizen ook bewoonbaar te maken. Ze verven bijvoorbeeld, en omheinen, beplanten en betegelen tuinen. In korte tijd moeten ze keuzes maken voor materialen, verfsoorten, apparaten en beplanting. Keuzes met grote gevolgen voor de duurzaamheid van het wonen, al zijn die gevolgen niet direct te meten in besparingen of CO₂-uitstoot. Maar het is natuurlijk zonde om zo'n verantwoord duurzaam

Meer spaarlampen

Een normaal verlicht huis heeft al gauw 20 tot 30 lichtpunten met een gelijktijdige capaciteit van 1.200 watt (waarvan altijd maar een deel in gebruik is), aangenomen dat er 4 spaarlampen in huis zijn en een halogeen 'uplighter' van 150 watt. Door de lampen selectief te gebruiken is een besparing van 60 kWh per jaar mogelijk. Het vervangen van de 'uplighter' door een forse spaarlamp van 25 watt levert al een bezuiniging van 130 kWh op. Het vervangen van alle gloeilampen door spaarlampen (te beginnen bij de lampen die het langst aan zijn) scheelt ongeveer 310 kWh per jaar. Bij elkaar bedragen de besparingen € 110,- per jaar. Daarbij moet echter wel rekening worden gehouden met de vervanging van het armatuur van de 'uplighter'.

De beste besparingen

De beste huishoudelijke besparingen voor een gemiddelde (niet-duurzame) woning:

1. Isolatie: besparing gemiddeld € 1.000,- per jaar
2. Efficiënte verwarmingsinstallatie: besparing gemiddeld € 350,- per jaar
3. Bewuste bediening van de verwarmingsinstallatie: besparing gemiddeld € 310,- per jaar
4. Waterbesparende maatregelen: besparing gemiddeld € 130,- per jaar

gebouwd huis meteen onder de milieuschadelijke alkydverf te smeren. Het past beter om te kiezen voor minder milieubelastende verfsoorten als lijnolieverf of soorten op waterbasis.

Oude huizen

Het grootste deel van de huizen in Nederland is echter niet duurzaam gebouwd. Daar valt in de praktijk nog veel eer te behalen met traditionele besparingsmaatregelen. Het energielabel dat sinds begin dit jaar verplicht werd bij de verkoop van een woning is een extra stimulans voor eigenaars om de marktwaarde nog wat op te vijzelen. Als het gaat om effectieve besparing staat isolatie bovenaan. Het vervangen van apparatuur wordt vaak ten onrechte als een te grote investering gezien. Een normale combiketel vervangen door een HR107-combiketel betaalt zich vooral bij oude huizen in een periode van drie jaar terug.

Mentaliteit

Moderne duurzame techniek is hard nodig om de milieubelasting zo laag mogelijk te houden. Dat geldt niet alleen voor huizen, maar voor alle gebieden waar wij ons op begeven. Maar duurzaamheid kunnen we niet bereiken met alleen technische oplossingen. De mentaliteit waarmee we gebruikmaken van natuurlijke hulpbronnen blijft essentieel. Het bewust maken van keuzes, weten wat we doen en waarom, is in de praktijk belangrijker dan de hulpmiddelen die we ervoor gebruiken.

Met dank aan Milieu Centraal.

Meer informatie:

www.milieucentraal.nl

www.energielastenverlager.nl

www.vrom.nl

DUURZAME WARMTE:

Subsidie op zonneboilers, warmtepompen en micro-warmte-kracht

Per 1 september 2008 is de nieuwe subsidieregeling Duurzame warmte van kracht. Plaatst u in uw woning een zonneboiler, warmtepomp of een micro-warmtekrachtketel? Dan kunt u gebruik maken van de subsidieregeling Duurzame warmte. De subsidie is alleen van toepassing op bestaande woningen en gebouwen.

De nieuwe subsidieregeling is bedoeld om de aanschaf van zonneboilers, warmtepompen en micro-warmte-kracht-koppeling aan te moedigen. Particulieren, de non-profit sector en investeerders in woningen kunnen de subsidie aanvragen. Voor zonneboilers bedraagt de subsidie gemiddeld 600 euro; voor warmtepompen 5.000 euro en voor micro-wkk 1.000 euro. Het budget van de regeling is 62 miljoen euro, voor ongeveer 55.000 zonneboilers, 7.000 warmtepompen en 10.000 micro wkk-

installaties. Doel is om tot en met 2011 in circa 70.000 bestaande woningen de installatie van zonneboilers, warmtepompen en micro-wkk te stimuleren.

Informatie de subsidieregeling:

www.senternovem.nl/duurzamewarmte

Wilt u op de hoogte gehouden worden van de subsidieregeling Duurzame warmte? Via de website van Senter Novem kunt u zich aanmelden voor de Duurzame warmte nieuwsbrief.

(Advertorial)

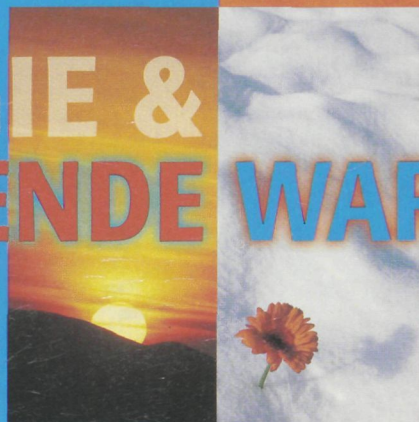
JTS Energietechniek BV
Dé specialist in Duurzame
Energietechnieken

JTS Energietechniek uit Roermond is reeds vele jaren toonaangevend in de realisatie van Duurzame technieken.

Neem vrijblijvend contact op.
Zie de advertentie hiernaast.

Een optimaal leefklimaat begint met een behaaglijke en comfortabele omgevingstemperatuur, zowel in de zomer als in de winter. In de zomer behaaglijk koel en in de winter verfrissend warm. Zo schept u een sfeer waarin u zich thuis heerlijk kunt ontspannen en op kantoor of fabriek, optimaal kunt presteren. En het gevoel van rust en comfort wordt met een blik op uw energierekening alleen maar versterkt.

BODEMENERGIE & VERFRISSENDE WARMTE

Frisse zomer

Een warmtepomp-installatie 'pompt' in de zomer de warmte uw huis uit. Via de warmtewisselaar wordt de energie opgeslagen in de bodem. Zo koelt u uw huis zonder nare tocht of luchtverplaatsing. De koelte dringt zich niet op maar voelt natuurlijk aan.

Warme winter

Een warmtepomp-installatie bestaat uit drie cycli. In de eerste cyclus wordt de warmte aan de bodem onttrokken. De bodemenergie is helemaal gratis, in tegenstelling tot gas. Vervolgens wordt in de warmtepomp de laagwaardige warmte omgezet in bruikbare energie. Tenslotte wordt de opgewekte warmte afgestaan aan vloeren en/of wanden en/of plafonds. Het resultaat is een wel-dadige, vanzelfsprekende warmte.

JTS Energietechnik BV,

Willem Alexanderhaven, Schipperswal 20a, 6041 TC Roermond
Tel.: 0475 - 420 420, Fax: 0475 - 420 430, www.jts-energietechnik.nl
e-mail: jts@jts-energietechnik.nl

Een ecologische standaard-bouwmarkt met uitsluitend duurzame materialen en producten, zoals in de biologische supermarkten. Dat was het doel van oprichter Rob Bos met eco-Logisch, de eerste duurzame bouwmarkt van Nederland. Al voor de opening, ruim een jaar geleden, liep het storm en nu wordt er druk gewerkt aan de tweede vestiging in Almere.

TEKST: ERIC SCHOONES

DUURZAME BOUWMARKT AL EEN JAAR SUCCESVOL

‘We groeien mee met de r

Rob Bos is decorbouwer in Amsterdam. Met zijn bedrijf HollandWood tekende hij voor de decors van tientallen films en tv-series zoals ‘Ocean’s Twelve’, ‘Submission’, ‘Abel’, ‘Baantjer’, ‘Oud Geld’, ‘Wij, Alexander’. Ook de ‘ik had nog zo gezegd géén bommetje’-Melkunikoeien (zie foto) komen uit zijn werkplaats. Ondergedompeld in het werk voor de nieuwe film van Paul de Leeuw maakt hij op een zonnige zaterdagochtend in mei graag tijd om het verhaal van zijn bouwmarkt te vertellen. “Interviews zijn leuk, je zet voor jezelf ook alles weer eens op een rijtje.”

Rob Bos is milieubewust van nature, hij schilderde al lang met watergedragen verf voordat het verplicht werd. Ook was hij altijd een voorstander van ‘modulair hergebruik’: “In de decorbouw gaat veel de afvalbak in, maar als je iets slim opbouwt, kun je veel recycleren. Wat overblijft, gaat naar projecten van jonge kunstenaars. Het geeft me wel een kick om in de filmwereld, waar duurzaamheid niet bepaald het gesprek van de dag is, iets van binnenuit te veranderen.”

Bos’ zoektocht naar nieuwe producten begon pas goed toen hij tijdens een klusje in Zaandam aan den lijve voelde dat het anders moest: “Ik werkte met steenwol isolatiemateriaal en dat irriteerde zo verschrikkelijk dat ik acuut op zoek ging naar een milieuvriendelijk alternatief. Ik vond Isovlas, isolatiemateriaal gemaakt van vlas. Het bleek in de bouwhandels gewoon niet te krijgen, terwijl de importeur dacht dat het overal op voorraad lag.” Wat later moest hij twee weken wachten op een blik witte Keim. “Dat is geen ingewikkelde bestelling, deze verf is een begrip in de monumentenzorg. ‘Keimen’ is zelfs een werkwoord geworden. De verf werd in 1878 ontwikkeld in Zwitserland, voor de huizen met mooie schilderijen aan de buitengevel. Dat moest er natuurlijk niet na een paar jaar weer afbladderen en deze verf versteent als het ware met de ondergrond. Huizen van 1920 zijn pas twee keer schoongemaakt en het zit er nog perfect op. Als je trouwens twee keer je geschimmelde badkamer keimt is het gegarandeerd weg. Een superproduct!”

Bos raakt elke keer als hij erover vertelt weer enthousiast: “Die alternatieve producten werden ontwikkeld door idealisten. Daarvan moesten er nog veel meer zijn, maar ze waren niet te vinden en zeker niet op één plek bij elkaar.”

Idealisme

Zo ontstond zijn idee voor eco-Logisch. En het idealisme van de producenten kent hij zelf goed: hij verkocht zijn huis om het startkapitaal voor de bouwmarkt bij elkaar te harken. “Het begin was moeilijk, omdat ik niet wilde starten zoals de natuurvoedingswinkels, die me in het begin aan een verschrompeld appeltje deden denken. Ik wilde meteen een volwaardig bedrijf neerzetten, waar marktconform gewerkt wordt en waar je alles direct uit voorraad kunt krijgen. Als ze bij een renovatie op de gracht binnen een uur een bepaalde pot verf nodig hebben, dan zorg ik dat die er binnen een uur is, desnoods met een kraan geleverd op de derde verdieping.”

"Ik werkte met steenwol isolatiemateriaal en dat irriteerde zo verschrikkelijk dat ik acuut op zoek ging naar een milieu- en vooral mensvriendelijk alternatief."

e markt'

Daar kwam logistiek nogal wat bij kijken. "Ik heb wel ervaring met de professionele markt, met aannemers en schildersbedrijven, maar niet met een winkel en ik heb me een beetje verslikt in de tienduizend vragen van particulieren. De webshop beantwoordt veel vragen, maar mensen willen toch persoonlijk advies en het product in handen hebben."

Don Quichot

Een particulier die overschakelt op duurzame producten is voor Bos even belangrijk als een compleet schildersbedrijf: "Klanten die óm zijn blijven terugkomen. Je voelt je gewoon beter in een leefomgeving waarin met milieuvriendelijke materialen en producten is gewerkt."

Met één gespecialiseerde bouwmarkt in Nederland staat de sector nog in de kinderschoenen, maar dat heeft ook voordelen: "We groeien mee met de markt en krijgen zo de kans om het goed op te bouwen. Elke maand komen er weer nieuwe producten, dat is enorm leuk." Op tafel staat een plastic

beker, zo lijkt het tenminste: "Je ziet het niet, maar deze is gemaakt van maïs. Dat is toch schitterend – waarom zou je die plastic troep nog nemen? Voor de prijs hoeft je het niet te laten, want die is hetzelfde."

Nieuwe producten zetten ook de toon bij het duurzaam bouwen. "Met damp-open stuc en verf nemen je muren warmte op en kun je 47 procent besparen op de stookkosten*. De meerkosten heb je er in anderhalf jaar uit. Ik vertel dat verhaal duizend keer als het nodig is. We moeten anders gaan denken. Bouwers zijn ongelooflijk conservatief. De valse start van te vroeg in de markt gezette producten, zoals die eerste generatie watergedragen verf, zit nog steeds tussen de oren van de schilders, maar de nieuwe generatie is honderd keer beter. Ze moeten alleen hun werk anders indelen, want de nieuwe verf moet langer drogen dan verf die bol staat van de sneldrogers. Maar het is uiteindelijk aan alle kanten beter, ook voor de gezondheid van de schilders. Stukadoors die eenmaal met Toupret gewerkt hebben staan verbaasd over de kwaliteit en het gemak bij het werk. Het is ook meteen overschilderbaar – kom daar maar eens om bij gewone stuc!

Ik werd jarenlang weggehoond op mijn zoektocht naar triplex zonder meranti, zonder hardhout erin. Nu is het populierenplex uit herplantbossen in alle maten en diktes te krijgen. Hardhout als constructiemiddel moet je gewoon niet gebruiken. Gemodificeerd – gekookt of verzuurd – vuren en grenen, van het merk Accoya, met dezelfde eigenschappen als hardhout, is een goed alternatief. Nu China opengaat heb ik hoge verwachtingen van bamboe. De trekkracht daarvan is vergelijkbaar met die van metaal; bamboe wordt al in de auto-industrie gebruikt. Een ijzeren balk produceren is ongeveer het meest vervuilende wat je maar kunt doen. Het vraagt misschien een beetje 'out of the box'-denken, maar met bamboe kan het ook.

Ik ben geen Don Quichot, maar ik verbaas me over veel zaken. Het subsidiebeleid voor zonne-energie is niet uit te leggen, er zit geen visie achter. Duurzaam inkopen is nog geen gewoonte bij de overheid. Vijfennegentig procent van alle schilders gebruikt nog niet-watergedragen verven, terwijl die al twee jaar verboden zijn."

Hall of Shame

Kan de techniek de oplossing bieden voor het milieuprobleem? "Nee, er zijn nog steeds veel mogelijkheden niet benut, omdat mensen de producten niet kennen. Maar we kunnen niet eindeloos blijven consumeren, dat is gewoon ondenkbaar. We moeten een toekomstvisie ontwikkelen op duurzaam bouwen. Het moet blijven staan, en vooral het energieverbruik in de gaten houden. *Cradle to Cradle* is een goed verhaal: producten met statiegeld, hergebruik – maar het mag geen legitimatie voor ongeremde consumptie zijn."

Eco-Logisch verkoopt ook *gadgets*, maar daar is Bos voorzichtig mee: "Ik ken helaas maar één oplader op zonne-energie die ook echt werkt. Dat is logisch in een nieuwe markt, de kinderziekten moeten er nog uit. Maar we hebben ook een fantastische zaklantaarn, die gooi je nooit meer weg." Hij laat een rugzak zien met zonnecellen erop. Ook een blijvertje. Goed gemaakt, in tegenstelling tot eerdere modellen, en onderweg laad je zo je laptop en mobieltje op.

De nonsense producten, zoals een scheerapparaat op zonnecellen dat niet werkt, zet Bos in zijn *Hall of Shame*. In zijn winkel geen wegwerprotzooi. "Als je hier iets koopt moet je ervan op aan kunnen dat de spullen beter zijn. Wij hebben met onze kennis van zaken en visie die keus al gemaakt. Zo draag ik mijn steentje bij om de wereld beter achter te laten."

(Lees verder op pagina 24)

THEMA

Duurzaam (ver)bouwen

Moso Bamboe lamelparket

Bamboe biedt een zinvol alternatief: geen boom, maar een 'grassoort', die verhout en razendsnel groeit: 30 tot 50 cm per dag. Te koop in parket- en plaatmateriaal. Als lamelparket het duurzame alternatief voor laminaat of hardhout.

Toppers

uit de eco-Logische bouwmarkt

Silky zagen

Nieuwe technologie uit Japan, waarmee je met een trekbeweging zaagt. Houtbewerken en snoeien is een fluitje van een cent. Alleen verkrijgbaar bij eco-Logisch.

Corcol olie

Aquamarijn Corcol is natuurlijke, voedende olie voor het impregneren van parket en andere houten oppervlakken binnen. Bescherm het hout van binnenuit.

Sherpa ledzaklamp

Oplaadbaar en opwindbaar. Serieus gereedschap voor de momenten dat u absoluut niet in de steek gelaten wilt worden door lege batterijen. Na 30 seconden opwinden al 20 minuten licht.

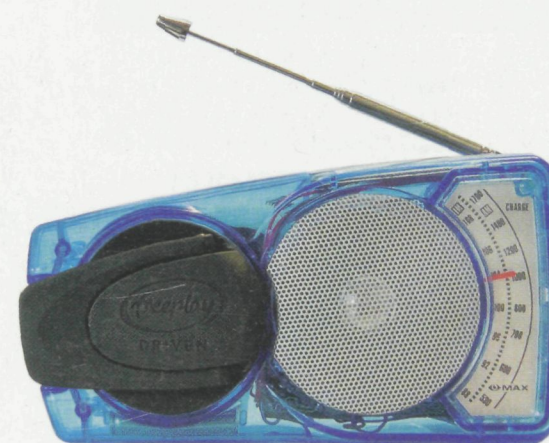

Dooi Strooi

Voor het milieu-, materiaal- en vegetatievriendelijk verwijderen van ijs, ijzel en aangedrukte sneeuw. Ook preventief aan te brengen om aanvrozing gedurende 12 tot 24 uur te voorkomen.

eco-Logisch

Van Slingelandtplein 9, 1051 DD Amsterdam
Tel. (020) 682 37 07
Webwinkel: www.eco-logisch.nl
Openingstijden winkel:
maandag t/m vrijdag 8.00 t/m 18.00 uur
zaterdag 10.00 t/m 17.00 uur

Freeplay radio

Muziek tijdens het kluswerk: altijd en overal luisterplezier. Keus uit 'opwind-energie', zonne-energie en de modernste oplaadtechnologie. Volgeladen goed voor 25 uur muziek, 30 seconden opwinden is goed voor 35 minuten luisterplezier.

Kleine Aarde-checklist voor duurzaam klussen

Eenvoudige maatregelen besparen soms meer dan dure, ingewikkelde installaties: Met een waterbesparende douchekop à € 25,- bespaart u 10 m³ water én 45 m³ gas per jaar. Vergelijk dat met een zonneboiler: investering: € 2.500,-, besparing: gemiddeld 170 m³ gas per jaar.

Apparaten op *standby* kosten een gemiddeld huishouden 475 kWh.

Zet de thermostaat één graad lager en bespaar 7% op de stookkosten.

Bespaar veel energie met minimaal materiaal: radiatorfolie!

Hergebruik (bouw)materialen. (www.kringloopbouwmaterialen.nl)

Gebruik schroeven in plaats van lijm, want gelijmde materialen zijn niet of nauwelijks opnieuw te gebruiken.

Kies voor inlands hout, liefst met FSC-keurmerk.

Natuurlijke materialen zoals een houten vloer (vochtregulerend, geen uitstoot van gassen) in plaats van laminaat (spaanplaat en kunststof verlijmd, niet ademend) zorgen samen met goede ventilatie en isolatie voor een gezond, comfortabel en energiezuinig binnenklimaat.

HOE DUURZAAM IS DE GANGBARE BOUWMARKT?

Even naar Gamma, Karwei en Kwantum

De eerste video en de eerste milieufolder voor klussers zijn al tien jaar geleden geproduceerd. Toen maakte De Kleine Aarde in samenwerking met het ministerie van VROM en met Gamma een instructievideo voor bedrijfsleiders van bouwmarkten over 'milieuvriendelijke producten'. Gamma begon in dezelfde tijd ook met een milieufolder vol duurzame tips voor de consument. Die folder is er nog steeds. Erijan Schipper van Intergamma (de franchiseorganisatie voor bouwmarkten in Nederland en België met formules als Gamma en Karwei): "We hebben ook veel klusinformatie op onze websites. Heel belangrijk is bijvoorbeeld het goed plannen van een klus, dat geeft ook minder afval. We hechten veel belang aan kwaliteit en prijs, maar ook aan maatschappelijk verantwoord ondernemen."

Het assortiment is groot. Er is heel veel te koop voor een duurzame klus: isolatiemateriaal, verlichting, aanwezigheidsschakelaars, spaarlampen, watergedragen verven en polypropyleen (pp) buizen en loodgietersmaterialen, die een stuk minder vervuilen in productie en hergebruik dan pvc. In het onderzoek van Milieudefensie naar de meest milieubewuste winkelketen scoort Kwantum met de grootste collectie hardhouten tuinmeubelen van 100% goed hout: FSC-gecertificeerd hout of hout met het label van de Tropical Forest Trust (TFT). Kwantum is ook medeoprichter van de TFT, een organisatie met als doelstelling het actief aanplanten en verantwoord beheren van goed hout in gebieden als Zuid-Amerika, Zuidoost-Azië, China en Oost-Europa.

Meer info: www.gamma.com
www.karwei.nl
www.kwantum.nl
www.milieudefensie.nl
www.fscnl.org
www.tropicalforesttrust.com

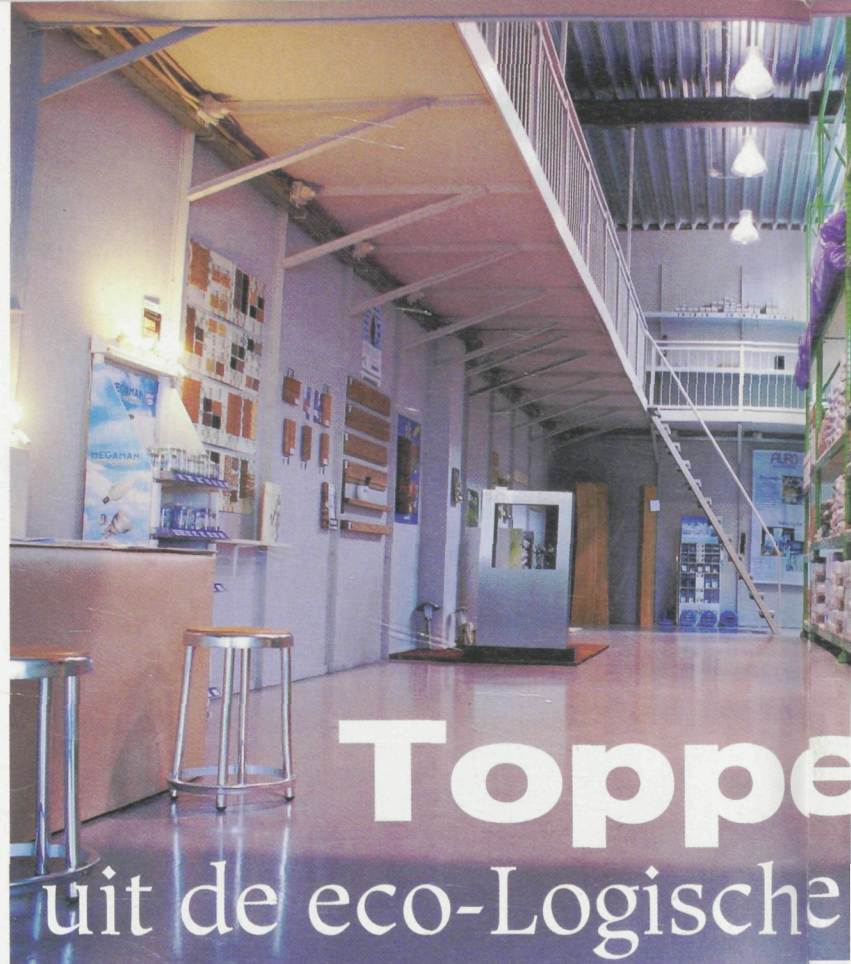
THEMA

Duurzaam (ver)bouwen

Moso Bamboe lamelparket

Bamboe biedt een zinvol alternatief: geen boom, maar een 'grassoort', die verhout en razendsnel groeit: 30 tot 50 cm per dag. Te koop in parket- en plaatmateriaal. Als lamelparket het duurzame alternatief voor laminaat of hardhout.

Silky zagen

Nieuwe technologie uit Japan, waarmee je met een trekbeweging zaagt. Houtbewerken en snoeien is een fluitje van een cent. Alleen verkrijgbaar bij eco-Logisch.

Corcol olie

Aquamarijn Corcol is natuurlijke, voedende olie voor het impregneren van parket en andere houten oppervlakken binnen. Bescherm het hout van binnenuit.

Sherpa ledzaklamp

Oplaadbaar en opwindbaar. Serieus gereedschap voor de momenten dat u absoluut niet in de steek gelaten wilt worden door lege batterijen. Na 30 seconden opwinden al 20 minuten licht.

Dooi Strooi

Voor het milieu-, materiaal- en vegetatievriendelijk verwijderen van ijs, ijzel en aangedrukte sneeuw. Ook preventief aan te brengen om aanvriezing gedurende 12 tot 24 uur te voorkomen.

eco-Logisch

Van Slingelandtplein 9, 1051 DD Amsterdam

Tel. (020) 682 37 07

Webwinkel: www.eco-logisch.nl

Openingstijden winkel:

maandag t/m vrijdag 8.00 t/m 18.00 uur

zaterdag 10.00 t/m 17.00 uur

Freeplay radio

Muziek tijdens het kluswerk: altijd en overal luisterplezier. Keus uit 'opwind-energie', zonne-energie en de modernste oplaadtechnologie. Volgeladen goed voor 25 uur muziek, 30 seconden opwinden is goed voor 35 minuten luisterplezier.

Kleine Aarde-checklist voor duurzaam klussen

Eenvoudige maatregelen besparen soms meer dan dure, ingewikkelde installaties: Met een waterbesparende douchekop à € 25,- bespaart u 10 m³ water én 45 m³ gas per jaar. Vergelijk dat met een zonneboiler: investering: € 2.500,-, besparing: gemiddeld 170 m³ gas per jaar.

Apparaten op *standby* kosten een gemiddeld huishouden 475 kWh.

Zet de thermostaat één graad lager en bespaar 7% op de stookkosten.

Bespaar veel energie met minimaal materiaal: radiatorfolie!

Hergebruik (bouw)materialen. (www.kringloopbouwmaterialen.nl)

Gebruik schroeven in plaats van lijm, want gelijmde materialen zijn niet of nauwelijks opnieuw te gebruiken.

Kies voor inlands hout, liefst met FSC-keurmerk.

Natuurlijke materialen zoals een houten vloer (vochtregulerend, geen uitstoot van gassen) in plaats van laminaat (spaanplaat en kunststof verlijmd, niet ademend) zorgen samen met goede ventilatie en isolatie voor een gezond, comfortabel en energiezuinig binnenklimaat.

HOE DUURZAAM IS DE GANGBARE BOUWMARKT?

Even naar Gamma, Karwei en Kwantum

De eerste video en de eerste milieufolder voor klussers zijn al tien jaar geleden geproduceerd. Toen maakte De Kleine Aarde in samenwerking met het ministerie van VROM en met Gamma een instructievideo voor bedrijfsleiders van bouwmarkten over 'milieuvriendelijke producten'. Gamma begon in dezelfde tijd ook met een milieufolder vol duurzame tips voor de consument. Die folder is er nog steeds. Ericjan Schipper van Intergamma (de franchiseorganisatie voor bouwmarkten in Nederland en België met formules als Gamma en Karwei): "We hebben ook veel klusinformatie op onze websites. Heel belangrijk is bijvoorbeeld het goed plannen van een klus, dat geeft ook minder afval. We hechten veel belang aan kwaliteit en prijs, maar ook aan maatschappelijk verantwoord ondernemen."

Het assortiment is groot. Er is heel veel te koop voor een duurzame klus: isolatiemateriaal, verlichting, aanwezigheidsschakelaars, spaarlampen, watergedragen verven en polypropreen (pp) buizen en loodgietersmaterialen, die een stuk minder vervuilen in productie en hergebruik dan pvc.

In het onderzoek van Milieudefensie naar de meest milieubewuste winkelketen scoort Kwantum met de grootste collectie hardhouten tuinmeubelen van 100% goed hout: FSC-gecertificeerd hout of hout met het label van de Tropical Forest Trust (TFT). Kwantum is ook medeoprichter van de TFT, een organisatie met als doelstelling het actief aanplanten en verantwoord beheren van goed hout in gebieden als Zuid-Amerika, Zuidoost-Azië, China en Oost-Europa.

Meer info: www.gamma.com

www.karwei.nl

www.kwantum.nl

www.milieudefensie.nl

www.fscnl.org

www.tropicalforesttrust.com

De Kleine Aarde en de Postcode Loterij.

Ikker Micro-WKK-en in de huiskamer.

'Sommigen kennen ons nog van de bakermat van de eco-architectuur: de Bolwoning. Een voorbeeldproject uit 1974. Wij blijven duurzaamheid propageren. Gaan met de ontwikkelingen mee en willen u ook vandaag met praktische voorbeelden laten zien dat duurzamer leven zo gek nog niet is.' Huibert Boer van De Kleine Aarde.

Warmte en kracht

De Kleine Aarde heeft een 'Marktplaats voor duurzaam leven' opgezet. U kunt daar de nieuwste ontwikkelingen zien op dit gebied. Ook kunt u ervaren dat duurzaamheid echt geen verlies van comfort hoeft te betekenen. Integendeel. Neem nou de CV-ketel van de toekomst die momenteel behoorlijk in de belangstelling staat: de micro warmtekrachtkoppelaar

(micro-WKK). De Kleine Aarde heeft er een als voorbeeld staan van The Magic Boiler Company. De micro-WKK is een verwarmingsketel die niet alleen je huis verwarmt, maar tegelijk stroom opwekt.

Duurzame aanpassing

Zo'n verwarmingsketel kan vooral een stap naar duurzaamheid zijn bij vervanging van bestaande cv-ketels. Want hier kan met minimale aanpassing zo'n systeem geplaatst worden. Volgens cijfers van SenterNovem worden er elk jaar zo'n 400.000 CV-ketels vervangen in Nederland. De Kleine Aarde hoopt dat zoveel mogelijk bezoekers van hun Marktplaats gaan kiezen voor een micro-WKK. Want dat scheelt echt.

Het verschil

Stel dat de helft van alle woningen in ons land voorzien zou zijn van een micro-WKK. Dan besparen we miljarden m³ aardgas, stoten we honderden miljoenen kilo's minder CO₂ uit en bespaart elk gezin ook nog eens fors op de energiekosten. Een utopie? Ga maar eens kijken bij De Kleine Aarde. Daar kunt u zien en uitgelegd krijgen welke voordelen deze duurzame huisverwarming oplevert. Andere voorbeelden die De Kleine Aarde in de afgelopen jaren onder de aandacht van haar bezoekers bracht: 'gas-onder-glas-fornuizen', warmtepompen, speciale fietsmodellen, de Toyota Prius, gevel-geïntegreerde zonnecellen... bezoekers van De Kleine Aarde worden geïnformeerd én geïnspireerd.

De Kleine Aarde ontving dit jaar 0,5 miljoen euro van de Postcode Loterij. Sinds 2000 ontving De Kleine Aarde in totaal 3,5 miljoen euro van de Postcode Loterij. Door mee te doen met de Postcode Loterij steunt u met 50% van uw inleg De Kleine Aarde en nog 52 andere goede doelen. Kijk op www.postcodeloterij.nl hoe wij samen het verschil maken

Met z'n allen werken we aan een betere wereld.

Samen maken we het verschil.

De Postcode Loterij steunt 53 goede doelen. Elke week laten wij hier een voorbeeld van één van hun projecten zien. Dit is nummer 9. Ga naar www.postcodeloterij.nl

COLUMN

PETRA VAN HEIJNINGEN

Pure verwennerij

De opdrachten stromen binnen. Ze zijn stuk voor stuk te leuk om te weigeren, dus: werken, werken, werken. Na de zoveelste extra uren werken word ik onrustig. Ik wil niet hyperventilerend op de bank belanden en besluit aan wat innerlijke rust te werken...

Het blijft dit keer niet bij een voornemen. Ik meld me aan voor yogales – dat was ik al heel lang van plan – en in één moeite door ga ik op zoek naar een schoonheidsspecialiste. Even lekker een uurtje veel aandacht voor mezelf. Dat moet me goed doen! Lukraak kies ik voor de schoonheidsspecialiste die samen met de pedicure bij mij uit de buurt een nieuwe praktijk is begonnen.

Ik ken de schoonheidsspecialiste niet en verwacht een gangbare behandeling met veelbelovende crèmes van een of ander welluidend Frans merk. Maar tot mijn verbazing stap ik in de wereld van de pure schoonheid. De schoonheidsspecialiste die ik heb uitgekozen, werkt met 'honderd procent natuurzuivere' verzorgingsproducten van een bekend merk met een Duitse naam. Dat wordt dus een

Petra van Heijningen (38) heeft een tekst- en redactiebureau, woont samen en is moeder van twee kinderen.

natural Leco-look. Nieuwsgierig neem ik plaats in een supercomfortabele stoel en laat het gebeuren.

Zachtjes reinigt en vertroetelt de schoonheidsspecialiste mijn huid met weldadige lotions, pakkingen en crèmes. En langzaam droom ik weg naar een mooie wereld,

zonder dringende telefoontjes, stapels papieren en achterstallige administratie. Het epileren van de wenkbrauwen brengt me weer terug in de harde realiteit, maar het is het waard. De schoonheidsspecialiste voorziet me van een mooie, natuurlijke open blik, zoals ze zelf zegt. Als ik in de spiegel kijk is het alsof ik een paar uurtjes extra heb mogen slapen.

Het hoogtepunt van de behandeling is een rozenmasker. Terwijl ik alleen word gelaten met een lichtgeurende emulsie op mijn gezicht en een tingeltangelmuziekje op de achtergrond, verdwijnt het laatste restje spanning uit mijn lijf. De behandeling wordt afgesloten met een 'honderd procent natuurzuiver' make-upadvies. Na al deze pure verwennerij verlaat ik huppelend het pand. Laat de leuke – en vooral ook inspirerende – opdrachten maar weer komen!

(Advertenties)

boerderij of huis na-isoleren?

kies voor damp-open constructies
met natuurlijke materialen!

Dubomat

www.dubomat.nl

Groningen 050-5490449

Rucphen 0165-341650

Laat nu een zonneboiler installeren en ontvang een subsidie
van € 600,-!

Iedereen die geld én energie wil besparen kan nu van de overheid een flinke subsidie ontvangen bij de aanschaf van een zonneboiler systeem. Zo komt de korting op een zonneboiler op het forse bedrag van maar liefst ± € 600,-!

Installatiebedrijf Walraven en Solar-id hebben een grote kennis op het gebied van duurzame zonne-energie en kunnen ook in uw situatie het perfecte systeem leveren en monteren. Laat u uitgebreid informeren.

Profiteer dus ook van de zon, verlaag uw energierekening en ontvang een subsidie op de koop toe.

INSTALLATIEBEDRIJF
WALRAVEN & ZN

Solar-id

Installatiebedrijf Walraven en Solar-id

Zuidzijde 11 Bodegraven | tel. (0172) 611 626 | www.solar-id.nl

MOOI GOED

Herfst

FOTO: PETER STIGTER

Mode van Rianne de Witte

Clean Chique

Vanuit haar passie voor natuur en vormgeving ontwikkelde Rianne de Witte een kledinglijn die ze 'schoonheid met stijl' noemt: 'Clean Chique'.

Rianne de Witte (1967), geboren in Zeeland, studeerde in 1994 cum laude af aan de Academie voor Kunst en Vormgeving St. Joost te Breda. Haar ontwerpen zijn vrouwelijk, tijdloos en vallen op door geraffineerde eenvoud en bijzondere details. In 2006 ontving zij een nominatie van de Nederlandse Design Prijzen. Ze ontwerpt naast haar eigen label ook voor het merk Brennells. Brennells ontwikkelt als enige in Nederland stoffen gemaakt van de brandnetelvezel.

Rianne de Witte ontwerpt exclusieve kleding die gemaakt is met respect voor mens, dier en milieu. Haar ontwerpen zijn geïnspireerd op de schoonheid van de natuur, traditionele technieken en een duurzame manier van leven.

Alhoewel het concept een belangrijke rol speelt in haar werk, spelen functionaliteit en duurzaamheid in de ontwerpen altijd een belangrijke rol.

De kleding wordt op eerlijke wijze ge-

produceerd met gebruik van duurzame materialen zoals biologisch katoen, linnen, hennep, wol, Lyocell/houtpulp, maïs/PLA en bamboe.

Rianne de Witte is aangesloten bij Made-by, een organisatie voor duurzaam geproduceerde mode. De collecties worden geproduceerd in Nederland, Polen, Portugal, China en Peru.

Meer info: tel. (076) 515 35 47.

www.riannedewitte.nl en www.made-by.nl

Retour aux racines Back to my roots

Voor deze collectie blikt Rianne de Witte terug naar haar geboortegrond Zeeland. Zij laat zich inspireren door het landschap, de kledingtradities en de met meekrap geverfde stoffen. De wortel van meekrap bezit een natuurlijke rode kleurstof, en werd tijdens de 17e eeuw in Zeeland volop geteeld en geëxporteerd over de hele wereld. De prachtige tinten rood van de meekrapwortel staan in deze collectie symbool voor het hart, het leven en de liefde.

Waar eens de kippen van De Kleine Aarde nietsvermoedend hun kostje bij elkaar scharrelden, verrees in *no time* een reuzenmikado van stammen, een touwenparcours, een hut, een boomtrap, balanceerstammen, platforms tussen de bomen en een zandspeelplek. De eerste kinderen die de speelplaats bezochten waren razend enthousiast: "Vetgaaf!"

TEKST: MAIKE NELISSEN
FOTO'S: JAN VAN DER BIJL, MAARTJE KUNNEN,
KARTEN ORTH, PIA DUISTERWINKEL

Eind april was het zover: uit alle windstreken in Nederland en zelfs uit België kwamen de deelnemers aan de workshop Speelnatuur naar De Kleine Aarde. In twee dagen tijd bouwden zij, onder de enthousiaste leiding van Stefan Wrobel, een prachtige speelplaats met veel stammen. De workshop is goed voorbereid: medewerkers van De Kleine Aarde en workshopleider Stefan Wrobel hebben in november een daglang de beoogde plek onder

de loep genomen, gewikt en gewogen, maquettes gebouwd en vervolgens een ontwerp-tekening gemaakt. Al snel volgde het boodschappenlijstje: meer dan 200 meter aan dikke houtstammen, houtschillers, schroeven van 24 cm, heel dikke spijkers, motorzagen, veiligheidsmateriaal, veel zand en scheppen, kruiwagens en cement. Niet de meest gangbare artikelen voor een educatief centrum! Staatsbosbeheer bood het hout aan, dat uit de regio komt. Al die stammen moesten vervoerd worden naar Boxtel, waar ondertussen het nodige grondverzet is verricht: het aanbrengen van reliëf en het opbrengen van wit zand.

Wie een kuil graaft

De twaalf deelnemers aan de workshop, onder wie een gemeente-ambtenaar, (ecologisch) hovenier, boomhutbouwer, juf en adviseur, hadden gemeen dat ze in hun dagelijks werk 'iets' willen doen met meer natuurlijke speelruimte voor kinderen. Docent Stefan Wrobel bouwde al vijftien jaar speellandschappen in Duitsland en heeft daar naam gemaakt op het gebied van hout-mikado's. De eerste workshopdag begon met een overzichtelijke taak: ieder groef zijn eigen kuil! Hierin kwamen de palen voor het touwenparcours – die moesten stevig verankerd staan. De palen moesten tot op het kernhout geschild en gezaagd worden, zodat ze niet zullen rotten. Al snel waren vier motorzagen aan het werk met een hoop lawaai. De paalgaten van het touwenparcours werden volgestort met cement. Toen de deelnemers na enige tijd het cement met lange palen in de gaten konden aanstampen, deed de werkplaats opeens denken aan een Afrikaans dorp. Intussen waren we ook begonnen met het schillen van de overige stammen. Door de stammen te schillen, gaat het hout langer mee. De bast van het hout rot het snelst, dus stammen die op elkaar liggen met rottende bast ertussen, gaan wrikken en vertonen speling. Dit was nog maar één van de vele aspecten van veiligheid, waar docent

OM HET WERK ECHT AF TE MAKEN, WORDEN DE UITEINDEN VAN DE STAMMEN BEWERKT TOT DRAKENKOPPEN, KROKODILLEN EN SLAGEN.

TIJDENS DE VOORBEREIDINGSWORKSHOP WERD ER GEOEFEND MET EEN MAQUETTE: MET ZAND, STENEN, TAKJES EN STOKKEN OVERLEGGEN OVER EEN SPANNEND ONTWERP.

PASSEN EN METEN OM DE ZWARE STAM OP DE GOEDE PLEK TE KRIJGEN VOOR EEN PLATFORM TUSSEN DE BOMEN.

DOCENT STEFAN WROBEL HEEFT IN DUITSLAND NAAM GEMAAKT MET HET CREËREN VAN NATUURLIJKE SPEELLANDSCHAPPEN EN SPECIAAL MET 'MIKADO'S'.

Speel met natuur

Waar eens de kippen van De Kleine Aarde nietsvermoedend hun kostje bij elkaar scharrelden, verrees in *no time* een reuzenmikado van stammen, een touwenparcours, een hut, een boomtrap, balanceerstammen, platforms tussen de bomen en een zandspeelplek. De eerste kinderen die de speelplaats bezochten waren razend enthousiast: "Vetgaaf!"

TEKST: MAIKE NELISSEN

FOTO'S: JAN VAN DER BIJL, MAARTJE KUNNEN,
KARTEN ORTH, PIA DUISTERWINKEL

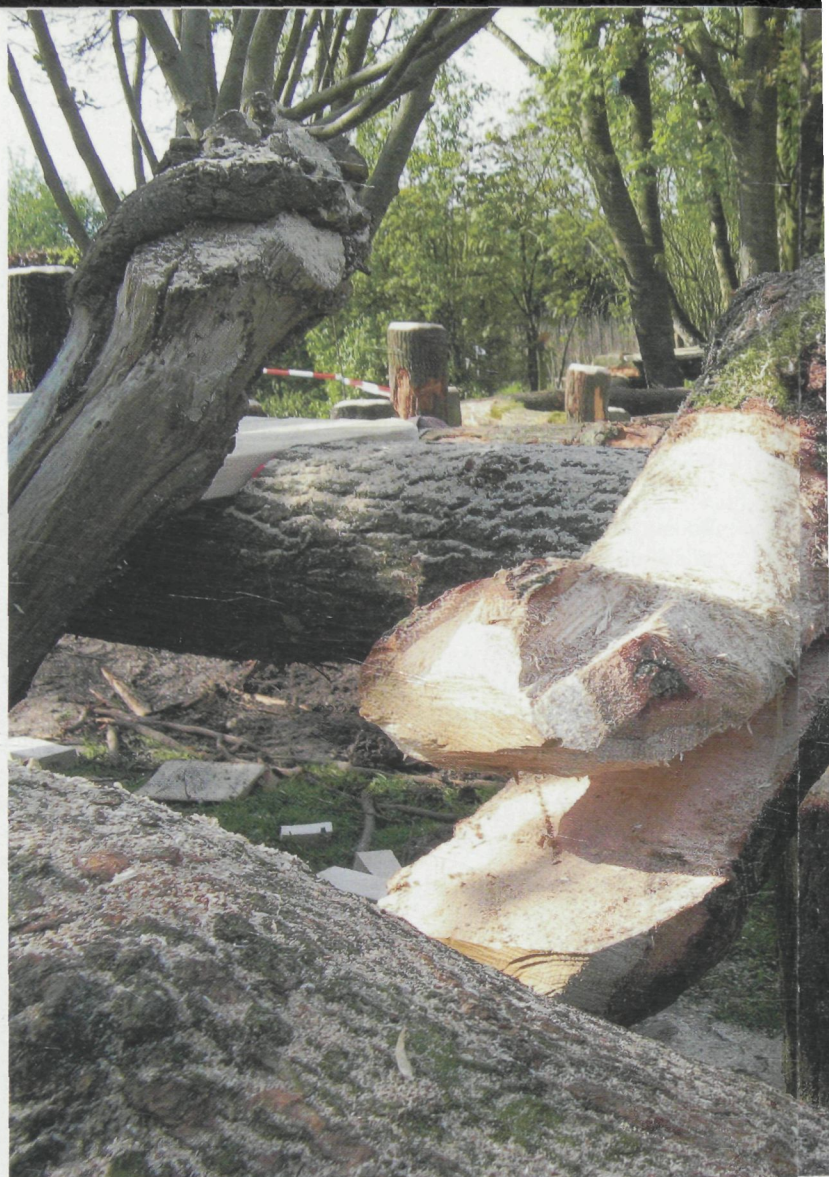
Eind april was het zover: uit alle windstreken in Nederland en zelfs uit België kwamen de deelnemers aan de workshop Speelnatuur naar De Kleine Aarde. In twee dagen tijd bouwden zij, onder de enthousiaste leiding van Stefan Wrobel, een prachtige speelplaats met veel stammen. De workshop is goed voorbereid: medewerkers van De Kleine Aarde en workshopleider Stefan Wrobel hebben in november een daglang de beoogde plek onder

de loep genomen, gewikt en gewogen, maquettes gebouwd en vervolgens een ontwerp-tekening gemaakt. Al snel volgde het boodschappenlijstje: meer dan 200 meter aan dikke houtstammen, houtschillers, schroeven van 24 cm, heel dikke spijkers, motorzagen, veiligheidsmateriaal, veel zand en scheppen, kruiwagens en cement.

Niet de meest gangbare artikelen voor een educatief centrum! Staatsbosbeheer bood het hout aan, dat uit de regio komt. Al die stammen moesten vervoerd worden naar Boxtel, waar ondertussen het nodige grondverzet is verricht: het aanbrengen van reliëf en het opbrengen van wit zand.

Wie een kuil graaft

De twaalf deelnemers aan de workshop, onder wie een gemeente-ambtenaar, (ecologisch) hovenier, boomhutbouwer, juf en adviseur, hadden gemeen dat ze in hun dagelijks werk 'iets' willen doen met meer natuurlijke speelruimte voor kinderen. Docent Stefan Wrobel bouwt al vijftien jaar speellandschappen in Duitsland en heeft daar naam gemaakt op het gebied van hout-mikado's. De eerste workshopdag begon met een overzichtelijke taak: ieder groef zijn eigen kuil! Hierin kwamen de palen voor het touwenparcours – die moesten stevig verankerd staan. De palen moesten tot op het kernhout geschild en gezaagd worden, zodat ze niet zullen rotten. Al snel waren vier motorzagen aan het werk met een hoop lawaai. De paalgaten van het touwenparcours werden volgestort met cement. Toen de deelnemers na enige tijd het cement met lange palen in de gaten konden aanstampen, deed de werkplaats opeens denken aan een Afrikaans dorp. Intussen waren we ook begonnen met het schillen van de overige stammen. Door de stammen te schillen, gaat het hout langer mee. De bast van het hout rot het snelst, dus stammen die op elkaar liggen met rottende bast ertussen, gaan wrikken en vertonen speling. Dit was nog maar één van de vele aspecten van veiligheid, waar docent

OM HET WERK ECHT
AF TE MAKEN, WORDEN
DE UITEINDEN VAN DE
STAMMEN BEWERKT TOT
DRAKENKOPPEN, KRO-
KODILLEN EN SLAGEN.

TIJDENS DE VOORBEREIDINGSWORKSHOP WERD
ER GEOEFFEND MET EEN MAQUETTE: MET ZAND,
STENEN, TAKJES EN STOKKEN OVERLEGGEN OVER
EEN SPANNEND ONTWERP.

PASSEN EN METEN OM
DE ZWARE STAM OP DE
GOEDE PLEK TE KRIJGEN
VOOR EEN PLATFORM
TUSSEN DE BOMEN.

DOCENT STEFAN WROBEL
HEEFT IN DUITSLAND
NAAM GEMAAKT MET HET
CREËREN VAN NATUURLIJKE
SPEELLANDSCHAPPEN EN
SPECIAAL MET 'MIKADO'S'.

met natuur

Stefan ons op wees. Hij is in Duitsland bevoegd voor het keuren van speelterreinen en weet dan ook alles van de Europese veiligheidseisen waar het gaat om kinderen, spelen en speeltoestellen. Valhoogtes, valondergronden, afstanden tussen staanders et cetera; voortdurend haalde Stefan de meetstok erbij. Het was een geruststellend idee dit te zien en te weten dat de Duitse regelgeving nog strenger is dan de Nederlandse. Ten slotte moet deze speelplek ook gekeurd worden, en de Nederlandse keuringsinstanties hebben maar weinig ervaring met dergelijke natuurlijke, niet-standaard speelplaatsen.

Verder werden de stammen – in tegenstelling tot de echte mikado-stokjes – vastgezet om te voorkomen dat er vingertjes bekneld raken of onveilige situaties ontstaan. Met enorme schroeven of lange spijkers zijn de meeste stammen op elkaar gemonteerd. Om de aansluiting zonder kieren te krijgen, liet Stefan zien hoe je een kleine wig zaagt op de beide raakvlakken, zodat de stammen als het ware versmelten, waardoor uiteindelijk een zeer stevige constructie ontstaat. Ook de kleine stapstammen moesten stevig staan. Stefan was onverbiddelijk: elke stam die nog wiebelde, moest opnieuw uitgegraven en weer vastgestampt. Bij het bouwen van de platforms leerde Stefan een andere techniek aan: door een speciale constructie met draadstaal kan er geen vocht blijven hangen tussen de stammen en de balkjes van het platform. Ook dit maakt dat het hout langer behouden blijft.

Natuurparcours

In de loop van de tweedaagse nam de speelplaats steeds meer haar definitieve vorm aan. Waar het eerst nog leek op een chaos van willekeurig gestort hout, was na ruim een dag het ontwerp goed te herkennen. Er was een heel parcours van hout ontstaan: via de stapstammen over de wiebelstam naar het eerste platform balanceren. Dan via de prachtig vormgegeven drakenkop de boomtrap af en de grote ladder weer op, om via de hut naar het touwenparcours te gaan. Geen natte voeten oplopen bij het oversteken van de sloot en daarna via de mikadostammen verder naar het laatste uitkijkpunt: een fraai platform tussen een paar bomen. In het midden van de speelplaats een flinke hoop wit zand om mee te spelen, rondom afgezet met liggende en staande stammen. Om de speelplek helemaal af te maken, loopt er een waterstroompje dwars doorheen: het water is afkomstig van de pomp iets verderop. Deze pomp wordt aangedreven door zonne-energie afkomstig van zonnepanelen. Het ontwerp is mooi geïntegreerd in de omgeving en de bestaande beplanting, de verschillende onderdelen komen goed tot hun recht. Eigenlijk rest er maar één ding: zelf komen kijken en spelen, want ook (hele) grote kinderen vinden dit geweldig! De Kleine Aarde heeft er een prachtige attractie bijgekregen, waar ongetwijfeld nog veel kleine en grote mensen inspiratie komen opdoen.

Meer informatie: www.speelnatuur.nl

Marleen Warnaar, projectleider Speelnatuur, De Kleine Aarde, tel. (0411) 68 49 21, e-mail: m.warnaar@dekleineaarde.nl

Stichting Oase/netwerk Springzaad, tel. (024) 677 19 74
www.stichtingoase.nl of www.springzaad.nl

Oase heeft een prachtig handboek voor kind en natuur gemaakt: *Vrij spel voor natuur en kinderen*, Willy Leuflen en Marianne van Lier, Uitgeverij Jan van Arkel, Utrecht 2007, 251 blz., rijk geïllustreerd. ISBN 978 90 6224 470 6

NATUURLIJK MOETEN DIE STAPSTAMMEN WEL EVEN UITGEPROBEERD WORDEN.

DE HUT HEEFT EEN BASIS VAN GESTAPELDE STAMMEN, DIE DEELS INGEZAAGD WORDEN VOOR DE STEVIGHEID.

MET VOLDOENDE MENSKRACHT EN SPECIALE DRAAGBANDEN LUKT HET OM DE LANGE EN ZWARE STAMMEN TE VERSLEPEN!

Speelnatuur officieel geopend!

Kinderen komen veel te weinig buiten en veel te weinig in de natuur. Door een uitdagende natuurlijke voorbeeldspeelplek te creëren, laat De Kleine Aarde zien hoe het óók kan. In samenwerking met Stichting Oase (al jarenlang deskundig op het gebied van natuurlijk spelen en ruimte voor kind en natuur) werd tijdens een workshop voor professionals de nieuwe attractie van het Eco-park gerealiseerd: Speelnatuur. Zo willen Oase en De Kleine Aarde inspireren en stimuleren dat er in Nederland nog veel speelnatuur ontstaat. In juni werd Speelnatuur feestelijk geopend, tijdens een studiedag over het belang van meer spelen in de natuur.

Stefan ons op wees. Hij is in Duitsland bevoegd voor het keuren van spelterreinen en weet dan ook alles van de Europese veiligheidseisen waar het gaat om kinderen, spelen en speeltoestellen. Valhoogtes, valondergronden, afstanden tussen staanders et cetera; voortdurend haalde Stefan de meetstok erbij. Het was een geruststellend idee dit te zien en te weten dat de Duitse regelgeving nog strenger is dan de Nederlandse. Ten slotte moet deze speelplek ook gekeurd worden, en de Nederlandse keuringsinstanties hebben maar weinig ervaring met dergelijke natuurlijke, niet-standaard speelplaatsen.

Verder werden de stammen – in tegenstelling tot de echte mikado-stokjes – vastgezet om te voorkomen dat er vingertjes bekneld raken of onveilige situaties ontstaan. Met enorme schroeven of lange spijkers zijn de meeste stammen op elkaar gemonteerd. Om de aansluiting zonder kieren te krijgen, liet Stefan zien hoe je een kleine wig zaagt op de beide raakvlakken, zodat de stammen als het ware versmelten, waardoor uiteindelijk een zeer stevige constructie ontstaat. Ook de kleine stapstammen moesten stevig staan. Stefan was onverbiddelijk: elke stam die nog wiebelde, moest opnieuw uitgegraven en weer vastgestampt. Bij het bouwen van de platforms leerde Stefan een andere techniek aan: door een speciale constructie met draadstaal kan er geen vocht blijven hangen tussen de stammen en de balkjes van het platform. Ook dit maakt dat het hout langer behouden blijft.

Natuurparcours

In de loop van de tweedaagse nam de speelplaats steeds meer haar definitieve vorm aan. Waar het eerst nog leek op een chaos van willekeurig gestort hout, was na ruim een dag het ontwerp goed te herkennen. Er was een heel parcours van hout ontstaan: via de stapstammen over de wiebelstam naar het eerste platform balanceren. Dan via de prachtig vormgegeven drakenkop de boomtrap af en de grote ladder weer op, om via de hut naar het touwenparcours te gaan. Geen natte voeten oplopen bij het oversteken van de sloot en daarna via de mikadostammen verder naar het laatste uitkijkpunt: een fraai platform tussen een paar bomen. In het midden van de speelplaats een flinke hoop wit zand om mee te spelen, rondom afgezet met liggende en staande stammen. Om de speelplek helemaal af te maken, loopt er een waterstroompje dwars doorheen: het water is afkomstig van de pomp iets verderop. Deze pomp wordt aangedreven door zonne-energie afkomstig van zonnepanelen. Het ontwerp is mooi geïntegreerd in de omgeving en de bestaande beplanting, de verschillende onderdelen komen goed tot hun recht. Eigenlijk rest er maar één ding: zelf komen kijken en spelen, want ook (hele) grote kinderen vinden dit geweldig! De Kleine Aarde heeft er een prachtige attractie bijgekregen, waar ongetwijfeld nog veel kleine en grote mensen inspiratie komen opdoen.

Meer informatie: www.speelnatuur.nl

Marleen Warnaar, projectleider Speelnatuur, De Kleine Aarde, tel. (0411) 68 49 21, e-mail: m.warnaar@dekleineaarde.nl

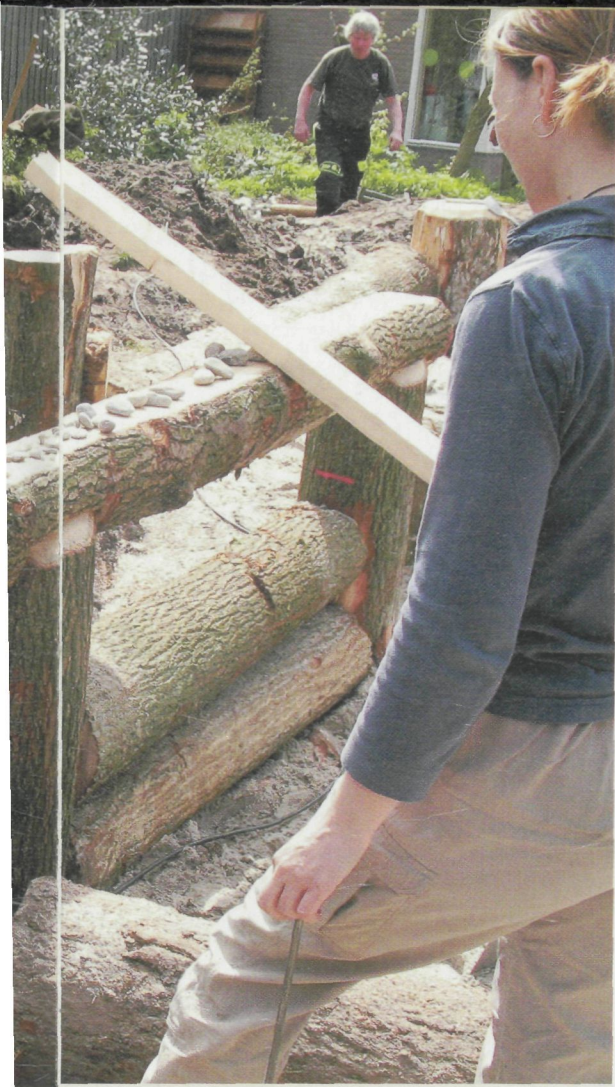
Stichting Oase/netwerk Springzaad, tel. (024) 677 19 74
www.stichtingoase.nl of www.springzaad.nl

Oase heeft een prachtig handboek voor kind en natuur gemaakt: *Vrij spel voor natuur en kinderen*, Willy Leufgen en Marianne van Lier, Uitgeverij Jan van Arkel, Utrecht 2007, 251 blz., rijk geïllustreerd. ISBN 978 90 6224 470 6

NATUURLIJK MOETEN DIE STAPSTAMMEN WEL EVEN UITGEPROBEERD WORDEN.

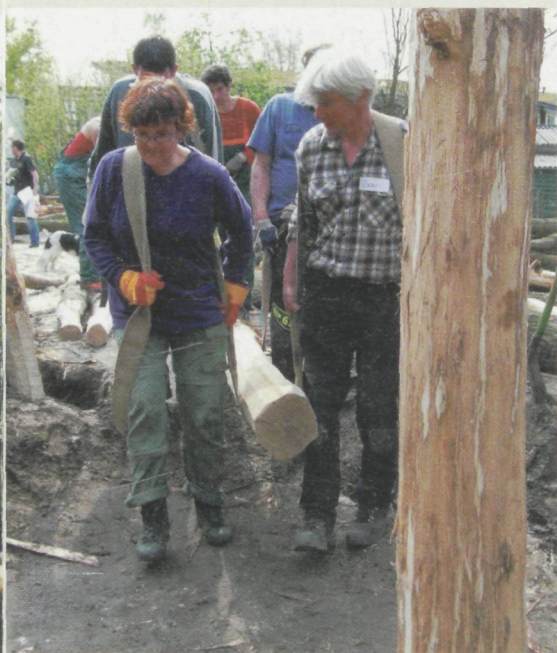

DE HUT HEEFT EEN BASIS VAN GESTAPELDE STAMMEN, DIE DEELS INGEZAAGD WORDEN VOOR DE STEVIGHEID.

Speelnatuur officieel geopend!

Kinderen komen veel te weinig buiten en veel te weinig in de natuur. Door een uitdagende natuurrijke voorbeeldspeelplek te creëren, laat De Kleine Aarde zien hoe het óók kan. In samenwerking met Stichting Oase (al jarenlang deskundig op het gebied van natuurrijk spelen en ruimte voor kind en natuur) werd tijdens een workshop voor professionals de nieuwe attractie van het Eco-park gerealiseerd: Speelnatuur. Zo willen Oase en De Kleine Aarde inspireren en stimuleren dat er in Nederland nog veel speelnatuur ontstaat. In juni werd Speelnatuur feestelijk geopend, tijdens een studiedag over het belang van meer spelen in de natuur.

MET VOLDOENDE MENSKRACHT EN SPECIALE DRAAGBANDEN LUKT HET OM DE LANGE EN ZWARE STAMMEN TE VERSLEPEN!

ELKE MAAND NIEUWE AANBIEDINGEN VOOR DE VRIENDEN VAN DE KLEINE AARDE: Voordeel met de Duurzame (w)aardekaart

Korting op een hippe tas, een gratis kopje koffie bij bezoek aan een museum of kosteloos advies bij de inrichting van uw huis... Met de Duurzame (w)aardekaart profiteren Vrienden (donateurs) van De Kleine Aarde van interessante kortingen en mooie geschenken bij duurzame bedrijven en dragen ze tegelijkertijd bij aan een meer duurzame wereld.

De Duurzame (w)aardekaart – in de vorm van uw Vriendschappas – is een persoonlijke voordeelpas die u naast het magazine *De Kleine Aarde* krijgt u als Vriend wordt of bent van De Kleine Aarde. Elke maand doen we u als Vriend nieuwe aanbiedingen op het gebied van bouwen en wonen, voeding, mobiliteit, tuinieren, recreatie en persoonlijke verzorging.

Met deze kaart brengen wij vraag en aanbod van duurzame alternatieven bij elkaar. Wij hopen hiermee het duurzame aanbod in de markt positief te beïnvloeden.

Alle deelnemende bedrijven voldoen aan de criteria die u kunt nalezen op onze website.

Suggesties?

Stuur uw suggesties voor aanbiedingen naar waardekaart@dekleinearde.nl

Op de hoogte blijven?

Via een digitale nieuwsbrief houden we u op de hoogte van het actuele aanbod. Inschrijven: nieuwsbrief@dekleinearde.nl

Vriend worden

Bent u ook op zoek naar duurzame producten en diensten? En wilt u het werk van De Kleine Aarde steunen? Word dan nu Vriend van De Kleine Aarde voor minimaal € 2,50 per maand, via www.dekleinearde.nl en ontvang uw persoonlijke Duurzame (w)aardekaart, een abonnement op hét magazine voor duurzaam leven *De Kleine Aarde* én het hele jaar gratis toegang tot het Eco-park in Boxtel..

Aanbiedingen Duurzame (w)aardekaart

Onderstaande aanbiedingen geven een impressie van het aanbod.

Op www.dekleinearde.nl vindt u onder 'marktplaats > Duurzame (w)aardekaart' het complete actuele aanbod! Op vertoon van uw Vriendenpas, of na vermelding van uw Vriendennummer (staat op uw pas) kunt u van het aanbod profiteren.

- ✱ Atrium (Van Binnen); 5% korting op het slaapassortiment. Nijmegen, Arnhem, Rotterdam, tel. (010) 240 93 79, www.vanbinnen.com
- ✱ Dubomat; korting op een groot deel van het assortiment (waaronder kastanje-hout, leem, isolatie, verf) én gratis isolatieadvies. Groningen, tel. (050) 549 04 49 of Rucphen, tel. (0165) 34 16 50, www.dubomat.nl
- ✱ Zonnevlecht Natuurkeukens; gratis advies voor de inrichting van een natuurkeuken. Nuland, tel. (06) 22 11 23 35, www.zonnevlecht.info
- ✱ Fietsdiensten; de eerste rit/bezorging gratis. Nijmegen, tel. (06) 30 01 48 01, www.fietsdiensten.nl
- ✱ Restaurant De Negenmannen; 10% korting, geldig bij reservering, niet op zaterdag. Boxtel, tel. (0411) 67 85 64, www.denegenmannen.nl
- ✱ Taxi & Meer De Groene Betuwe; scherpe prijsstelling, gratis Betuwse delicatessen en CO₂-compensatie, tel. (0344) 60 32 00, www.klimaatneutraal.nl
- ✱ Trees for Travel; voor elke Vriend van De Kleine Aarde plant Trees for Travel bij een compensatie van € 25,- of meer een extra boom ter waarde van € 3,-. Dieren, tel. (0313) 49 60 08, www.treesfortravel.nl
- ✱ Natuureducatief centrum Ecoscope; gratis kopje EKO-koffie in het museumcafé. Renesse, tel. (0111) 46 34 00, www.ecoscope.nl
- ✱ Natuurmuseum Brabant; € 1,- entreekorting. Tilburg, tel. (013) 535 39 35, www.natuurmuseumbrabant.nl
- ✱ Camping Thyenkamp; kamperen op duurzame camping met 10% korting. Daarnaast ontvangen fietsers 10% extra korting en worden OV-reizigers gratis van het station gehaald. Hooghalen, tel. (0593) 59 23 30, www.thyencamp.nl
- ✱ Allunique; 10% korting op de producten via de website. Bilthoven, tel. (06) 38 22 86 58, www.allunique.nl
- ✱ Hemp Works; bij besteding van minimaal € 50,- krijgt u € 10,- korting. Amsterdam, tel. (020) 421 17 62, www.hempworks.nl
- ✱ Ragbag®; € 10,- korting op schoudertas 'Delhi' (€ 39,- i.p.v. € 49,-) en op schoudertas 'Calcutta' (€ 49,- i.p.v. € 59,-) (incl. btw en verzendkosten). Amsterdam, tel. (020) 421 70 85, www.ragbag.eu

Lezersaanbieding

Ik en de wereld - De wereld en ik
Kees Waagmeester, Jan Juffermans

'Wacht eens even. ik zie het plotseling scherp voor me. We leven op te grote voet, wij hier, onze generatie, jij en ik. We gebruiken te veel ruimte en energie, we bederven de aarde en we zeggen gewoon: het is ons probleem niet. Ja, wiens probleem is het dan?'

Hier spreekt de hoofdpersoon uit het verhaal 'Ik en de wereld', de journalist Bold van Vijfhuizen. Bold wordt door zijn vriendin Janine bestookt met lastige vragen over de toekomst – niet alleen hun eigen toekomst, maar ook die van de planeet. Aanleiding is een serie interviews die Bold voor de krant maakt met Jan Juffermans van De Kleine Aarde. Juffermans wijst erop dat wij in het Westen een veel te grote Mondiale Voetafdruk hebben: we plegen roofofbouw op de aarde. Hij is geen geitenwollensokenidealist, maar iemand die zich baseert op harde feiten. Over die feiten gaat het tweede, niet-fictieve deel van dit 'kantelboek', getiteld 'De wereld en ik'.

*Uitgeverij Lemniscaat, Rotterdam 2006,
ISBN 90 5637 801 5, € 17,95*

8 euro korting

Aanbieding voor lezers van *De Kleine Aarde*: € 9,75 (inclusief verzendkosten). Bestellen? Bel De Kleine Aarde: (0411) 68 49 21 of stuur een mail naar info@dekleineaarde.nl o.v.v. 'Ik en de wereld - De wereld en ik', uw naam en uw adres.

Nut & Noodzaak van de Mondiale Voetafdruk
Jan Juffermans

Dit boek gaat over de benutting en de verdeling van de mondiale gebruiksruimte, duurzaamheid en mensenrechten. Dat is de ruimte op aarde die biologisch productief is. Die ruimte staat onder grote druk, qua kwantiteit en qua kwaliteit. Dat komt met name door gevaarlijke stoffen, door de almaar stijgende productie en consumptie en een snelgroeiende wereldbevolking.

*Uitgeverij Lemniscaat, Rotterdam 2006,
ISBN 90 5637 839 2, € 14,50*

Dit boek kan gratis worden gedownload via www.janjuffermans.nl

KOKEN MET CHRISTINE

Paddestoelen op een bedje van risotto

TEKST: KLEINE AARDE-KOK CHRISTINE LUITEN

Nodig voor de saus:

250 gram oesterzwammen (van Nederlandse kweek)
250 gram shiitake (van Nederlandse kweek)
250 gram grove champignons
2 tenen verse knoflook
1 eetlepel versgehakte kruiden (peterselie, bieslook, koriander)
1 ui
grofgemalen zout en peper naar smaak
olijfolie

Nodig voor de risotto:

300 gram risottorijst
1 flinke ui
2 tenen knoflook
1 liter groentebouillon
100 gram Parmezaanse kaas
2 dl slagroom
olijfolie

Bereiding van de saus:

Trek de oesterzwam in stukjes. Haal het steeltje uit de shiitake en snijd de champignons in grove stukken. Snipper de ui en de knoflook en fruit ze licht aan in olijfolie. Bak de paddestoelen 3 minuten mee en breng op smaak met versgemalen zout en peper.

Bereiding van de

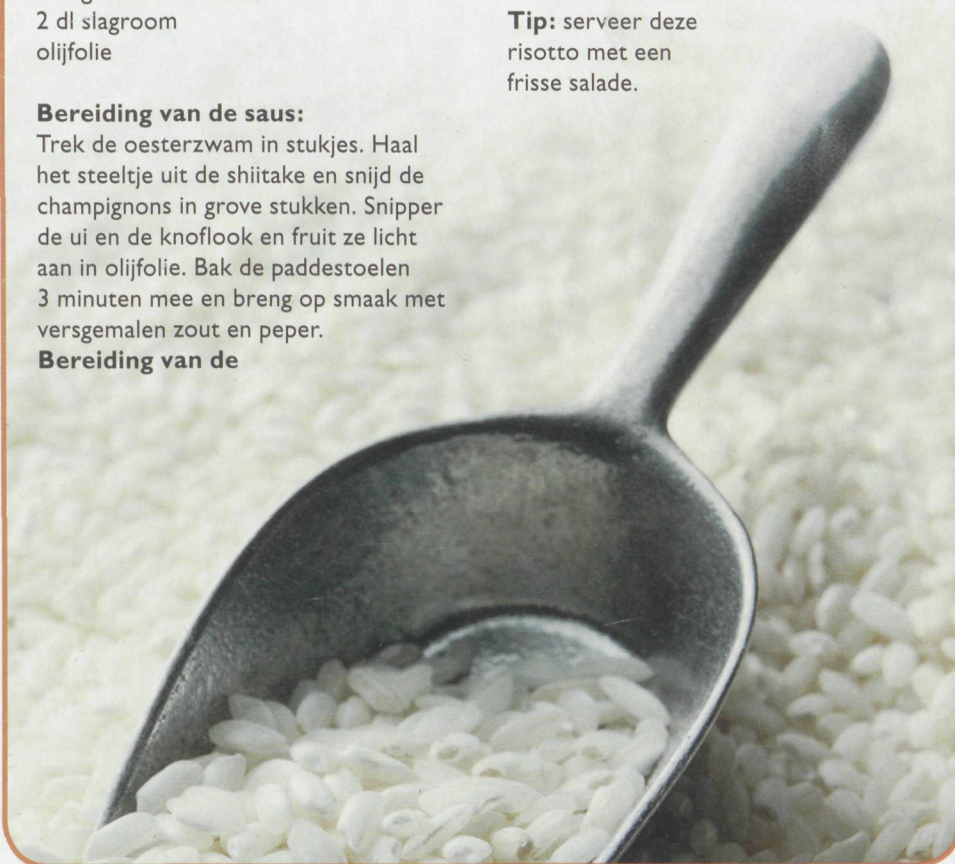
risotto:

Snij de ui en de knoflook fijn en fruit ze aan in olijfolie. Bak de rijst kort mee tot hij glazig ziet. Giet de bouillon erbij tot de rijst net onder staat. Zet het vuur laag en roer het geheel regelmatig.

Schenk, als het vocht bijna verdwenen is, er een beetje bouillon bij. Goed blijven roeren. Als de risotto bijna gaar is voegt u de room en de Parmezaanse kaas toe en brengt u het geheel op smaak met zout en peper.

Spreek in het midden van ieder bord een bedje van risotto en dek toe met een deken van paddestoelen. Strooi ten slotte de versgehakte kruiden over dit heerlijke gerecht.

Tip: serveer deze risotto met een frisse salade.

Het nationale straatfeest:

‘Feest met je straat voor het klimaat!’

Ons klimaat verandert door de opwarming van de aarde. Die opwarming heeft tot gevolg dat het ijs op de polen smelt en dat de zeespiegel stijgt. Dat mensen in ontwikkelingslanden niet voldoende te eten hebben en vaker te maken krijgen met stormen en overstromingen. Dat dieren en planten verdwijnen en nieuwe ziektes naar Nederland komen. Dit grote probleem vraagt om grote oplossingen!

Wat kun jij doen?

Met z'n allen is een flinke stap te zetten om dichterbij de oplossing van het klimaatprobleem te komen. Door de Nederlandse overheid op te roepen een klimaatwet in te voeren én ook zelf aan de slag te gaan.

De grote stratencompetitie

Welke straat in de provincie verdient de meeste klimaatpunten? Straten kunnen in verschillende categorieën prijzen winnen. De best scorende straten winnen een bijdrage voor een straatfeest. Maak uw straat klimaatstraat van het jaar en win een superstraatfeest met Jan Smit.

Heel Nederland viert op 16 mei 2009 straatfeest om de behaalde resultaten te vieren. Want met z'n allen kunnen we echt iets aan het grote klimaatprobleem doen. Aanmelden of meer info via www.hier.nu

Ook De Kleine Aarde doet mee en begeleidt een aantal straten naar de top in de nationale stratencompetitie. Wilt u met uw straat kans maken op begeleiding door De Kleine Aarde? Meldt dit dan via de website van De Kleine Aarde (naast uw inschrijving op www.hier.nu).

Meer info op www.dekleineaarde.nl.

DOE MEE MET JE STRAAT

- Geef u op via de actiesite (via www.hier.nu)
- Ontvang een actiepakket waarmee u uw burens in uw straat kunt enthousiasmeren.
- Geef op de site aan wat u al aan energiebesparing doet en vind er aantrekkelijke aanbiedingen van het bedrijfsleven.
- Verdien tot 31 maart 2009 zoveel mogelijk punten door energie te besparen en zoveel mogelijk huizen mee te laten doen in uw straat.
- Extra punten kunt u verdienen door bijvoorbeeld ook op uw werk, school of sportclub aan te sturen op energiebesparing of actie te nemen richting de gemeente of woningbouwcorporatie.
- In april 2009 volgt de bekendmaking van de winnaars en de verspreiding van de feestpakketten.

HIER Klimaatcampagne

HIER is een klimaatcampagne van ruim 40 maatschappelijke organisaties, waaronder De Kleine Aarde. Hier betreft Nederland bij het klimaatprobleem én bij de oplossingen. Hier laat zien dat we overal iets kunnen doen aan klimaatverandering, hier in Nederland, maar ook daar, elders op de wereld. Hier roept op om klimaatneutraal te worden: energie besparen waar het kan en de rest compenseren. Hier is mogelijk gemaakt door de Nationale Postcode Loterij.

hier

De Kleine aarde

Activiteiten
herfst 2008

Zondag 28 september

Culinaarde

AGENDA
Workshops,
cursussen
& meer

Dagje Eco-park

Met vernieuwde en verrassende activiteiten biedt De Kleine Aarde in Boxtel volop informatie en inspiratie aan iedereen die op zoek is naar duurzame en praktische oplossingen op het gebied van tuinieren, wonen, voeding, persoonlijke verzorging, mobiliteit en recreatie.

ACTIVITEITEN IN HET ECO-PARK

Zie ook www.dekleinearde.nl

28 september Culinaarde

Op zondag 28 september pakt Culinaarde groots uit als afsluiting van de Week van de Smaak (van 22 tot en met 28 september 2008).

Rondleidingen

Op afspraak worden door een gids rondleidingen over het Eco-park gegeven. Prijs € 8,50 p.p. (v.a. 15 pers.) inclusief consumptie.

Kinderspeurtochten

Wo. t/m zo. tussen 10.00 - 17.00 uur. Aardmannetjespad (voor kleuters) € 1,50 p.p., Speurneuzen (7 à 8 jaar) € 2,50 p.p., Codekraker (9 tot 12 jaar) € 2,50 p.p.

Eco-park & tuinen Het Eco-park en de tuinen van De Kleine Aarde zijn een bezoek meer dan waard. Ook voor kinderen valt er veel te beleven.

Bike-Experience Testplaats voor bijzondere fietsen. Geopend t/m oktober, dinsdag t/m zondag van 12.00-16.00 uur.

Werelds Wonen Inspiratie en informatie over eigentijdse en duurzame woninginrichting.

Arrangementen Voor individuele bezoekers en groepen zijn er verrassende arrangementen mogelijk.

Vergaderen & overnachten Behalve over vergaderaccommodatie beschikt De Kleine Aarde ook over sfeervolle slaapkamers. Een bijzondere locatie voor uw vergadering, bezinningsweekend of familiebijeenkomst in de natuurrijke omgeving van Boxtel. Inclusief biologische catering. Vraag de folder over vergaderen en overnachten aan of kijk op www.dekleinearde.nl

Rondleidingen & excursies Wandel met een gids door het Eco-park en het bezoekerscentrum.

Koken voor groepen Kook uw eigen maaltijd en kom meer te weten over gezonde voeding. Inclusief gezamenlijke maaltijd.

Kids in de kidsjen: Kookavontuur in de keuken, voor kinderen van 8-12 jaar. Leuk en lekker voor kinderfeestjes! (Minimaal 6 kinderen, maximaal 12.)

Catering Het Eco-café biedt volop (h)eerlijke mogelijkheden, vanaf een eenvoudige consumptie tot een complete maaltijd.

Kinderen & scholen Speurtochten voor alle leeftijdsgroepen. Zeer geschikt voor zowel groepen als individuele bezoekers. Speciaal kinderfeestjesarrangement voor kinderen van 8-10 jaar.

Energietuin-excursies Informeer naar de mogelijkheden voor excursies voor speciale groepen in De Energietuin, gericht op toepassing van duurzame energie in de woon- of werkomgeving.

Vernieuwd bij De Kleine Aarde:

Het Eco-café van De Kleine Aarde heeft een ingrijpende verbouwing ondergaan. Met de fantastische hulp van het tv-programma 'Herrie In Het Hotel' van RTL4 is het Eco-café omgetoverd in een sfeervolle ambiance! Topkok Herman den Bliker en hotelier Reimers hebben het horecaconcept van De Kleine Aarde eens goed onder de loep genomen. Ook de slaapaccommodatie is ingrijpend vernieuwd. Redenen genoeg voor een bezoek aan De Kleine Aarde: kom kijken, proeven en genieten!

VOOR DE FOLDER OVER VERGADEREN EN OVERNACHTEN: TEL. (0411) 68 49 21

Dineren bij De Kleine Aarde met een kleine VoedselVoetafdruk*

U kunt genieten van een (h)eerlijk biologisch diner, gemaakt met seizoensgroenten en streekproducten.
WEL EVEN RESERVEREN!

*meer informatie op
www.voedselvoetafdruk.nl

Smakelijk groene vooruitgang

September is een zeer smakvolle maand bij De Kleine Aarde met als hoofdgerecht: Culinaarde, ons jaarlijkse culinaire evenement. Als voorafje serveren we u 'De Week van de Smaak' van 22 t/m 28 september voor. Culinaarde sluit naadloos aan bij dit nationale evenement met honderden grote en kleine lokale activiteiten waarin smaak centraal staat en waarin ambachtelijke streekproducten, seizoensproducten en biologische voeding de hoofdrol spelen. Deze ingrediënten zijn ook onderdeel van de 10 praktische voedingstips van De Kleine Aarde waaromheen Culinaarde is ingevuld. (kijk op www.voedselvoetafdruk.nl/tips). Kom deze herfst genieten in ons vernieuwde restaurant of doe een workshop 'Vegetarisch koken'.

Speelnatuur

Kom naar het Eco-park en laat uw kinderen heerlijk vrij spelen in een natuurlijke omgeving van hout, water en zand.

10% korting voor

'Vrienden van De Kleine Aarde'

Vrienden van De Kleine Aarde krijgen 10% korting op de cursussen en workshops die in dit Activiteitenmagazine en op de website vermeld staan.

Vriend worden?

Bel (0411) 68 49 21

INHOUD

Activiteiten in Eco-park De Kleine Aarde	2
Workshops en cursussen	4
Cursusagenda	5
Servicepagina	7

MEER WETEN? BEL DE KLEINE AARDE, TEL. (0411) 68 49 21, WWW.DEKLEINEAARDE.NL

NIEUW!

VEGETARISCHE SUSHI'S

Een heerlijk gezonde snack voor feestjes en bijzondere dagen en je neemt de zelf gemaakte sushi's mee naar huis! De sushi's bestaan uit groenten, gemarineerde paddenstoelen en gemerpickel.

Docente: Geerte Bartlema

Zaterdag 13 september, 11 oktober, 18 oktober, 1 november, 8 november, 13 december en 20 december, van 14.00 - 15.30 uur, kosten € 20,- p.p.

Workshops & cursussen

Vlechten met wilgentenen

Wilgentenen vlechten is een heel oude techniek om van soepele takken mooie (gebruiks-)voorwerpen te maken.

Dit keer een natuurlijk gevlochten schaal om je appels in te leggen en met de herfst in aantocht 2 gevlochten vogelvoerpuntjes. Ook kerst komt al weer in zicht en daarvoor staat een mooie kerstster met lichtjes op het programma.

Docent: Mieke Langenhuizen. Zaterdag 27 september, natuurlijk gevlochten schaal, 41,00 incl. koffie, thee en materialen, van 13.00- 16.30 uur. Zaterdag 25 oktober, vogelvoerpuntjes, 41.50 incl. koffie, thee en materialen, van 13.00- 16.30 uur.

Zaterdag 22 november, Kerstster, € 44,- incl. koffie, thee en materialen, van 13.00- 16.30 uur.

Viltworkshop

Viltten is een oeroude techniek waarbij je met plukken wol, water en zeep een lap stof maakt. Het is heerlijk om met kleuren te spelen, met je handen te creëren en schepend bezig te zijn. Tijdens deze workshop maakt u een mooie sjaal, hoed of tas die een eenvoudig kledingstuk heel feestelijk maakt.

Docent: Charlotte Tielemans. Zaterdag 20 september (tas zonder naad), 11 oktober (sjaal), 15 november (hoed) en 13 december (feestsjaal) (13.00-17.00 uur), € 70,- p.p., inclusief koffie en thee, materialen.

Vegetarisch koken voor lekkerbekken!

In deze praktische en informatieve cursus richt diëtiste en kookliefhebber Marion Pluimes zich op het nóg smakelijker bereiden van vegetarische gerechten.

U werkt met biologische producten van het seizoen.

Docent: Marion Pluimes.

Zaterdag 6 september, 4 oktober, 1 november en 29 november, (10.00-14.00 uur), € 45,- p.p.

Oogstmodule Geneeskruiden telen

Oud-deelnemers van de cursusmodulen 'Professioneel geneeskruiden telen' kunnen zaterdag 13 september (10.00-16.30 uur) de oogstmodule volgen, € 75,- p.p., inclusief lunch en teelt-handleiding.

Docent: Randy Schmidt.

Op aanvraag kunnen ook groepen de workshop volgen. Datum in overleg. Groepskorting is mogelijk.

Kijk voor uitgebreide cursusinformatie op w

bij De Kleine Aarde

Natuurlijke crèmes en zalven maken

Leer in deze boeiende workshop hoe u zelf planten-extracten in natuurlijke crèmes en zalven kunt verwerken. Deelnemers mogen de crèmes mee naar huis nemen. Docent: Agnes ten Haken. Zaterdag 11 oktober (13.30 – 16.00 uur), € 32,50 p.p., inclusief koffie, thee, materiaal.

AANMELDEN VOOR EEN WORKSHOP OF CURSUS

Dit kan tot drie weken voor aanvang*.

Wilt u zich opgeven of meer informatie ontvangen dan kunt u bellen naar (0411) 68 49 21 of een e-mail sturen naar: cursus@dekleinearde.nl. Vermeld daarbij alstublieft de naam en datum van de cursus en uw naam, adres en telefoonnummer.

*Wilt u zich nog opgeven binnen drie weken voor een cursus, neem dan contact op om te vragen of er nog plaats is.

Douchegel, lippenbalsem en shampoo

Met natuurlijke ingrediënten leert u heel eenvoudig douchegel, lippenbalsem en shampoo maken. Docent: Agnes ten Haken. Zaterdag 1 november (14.00 – 16.00 uur), € 30,50 p.p.

Fruitbomen snoeien

Op deze studie/praktijkdag leert u kijken naar vorm en ontwikkelingen in de groei van fruitbomen. U leert alles over onderhoud bij hoogstamfruitbomen, de snoeiwijze voor optimale productie en vormsnoei bij jonge bomen. U past de opgedane kennis meteen zelf toe in de praktijk. Docent: Cees Sleutjes. Zaterdag 29 november (09.15 – 16.30 uur), € 65,- p.p., inclusief lunch, koffie, thee en literatuur.

Ecologische siertuin

Praktische cursus over het zelf creëren van een natuurlijke tuin, met aandacht voor de planten, vogels, insecten, vlinders en water in de tuin. Docent: Marie-José Meertens. Zaterdag 8 november (10.00 – 16.30 uur), € 55,- p.p. inclusief koffie/thee, lunch en handout.

Ecologische moestuin

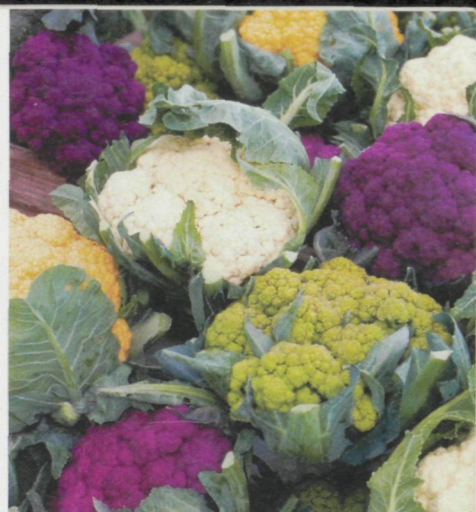
Een cursus voor gevorderden over de opzet van een moestuin, bodem, compost en teeltplan.

Docent: Marie- José Meertens. Zaterdag 25 oktober (10.00 – 16.30 uur), € 55,- p.p. inclusief koffie/thee, lunch en handout.

Geneeskruiden telen

De workshop Geneeskruiden telen zal de voornaamste principes van het telen tot en met de oogst van geneeskruiden behandelen. Deelnemers krijgen handouts en 1 of 2 zelfgemaakte tincturen mee naar huis. Op de verschillende dagen zullen naast dezelfde basisstof steeds andere kruiden, behandeld worden.

Docent: Randy Schmidt. Zaterdag 28 juni (10.00 – 16.30 uur), € 60,- p.p., inclusief koffie, thee, handouts.

CURSUSAGENDA 2008

september

- 6 Vegetarisch koken
- 13 Geneeskruiden telen, oogstmodule
- 13 Vegetarische sushi's
- 20 Wolvilt (tas zonder naad)
- 27 Vlechten met wilgentenen

oktober

- 4 Vegetarisch koken
- 11 Wolvilt (sjaal)
- 11 Crèmes en zalven maken
- 11 Vegetarische sushi's
- 18 Vegetarische sushi's
- 25 Ecologische moestuin
- 25 Vlechten met wilgentenen

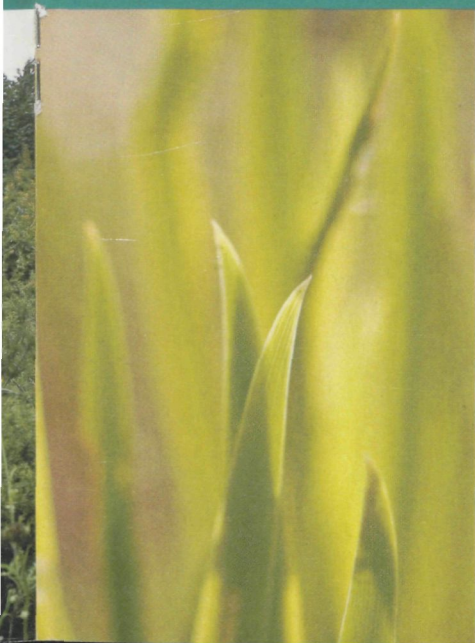
november

- 1 Douchegel, lippenbalsem, en shampoo
- 1 Vegetarisch koken
- 1 Vegetarische sushi's
- 8 Ecologische siertuin
- 8 Vegetarische sushi's
- 15 Wolvilt (hoed)
- 22 Vlechten met wilgentenen
- 29 Vegetarisch koken (Sint/Kerst koken)
- 29 Fruitbomen snoeien

december

- 13 Wolvilt (feestelijke sjaal)
- 13 Vegetarische sushi's
- 20 Vegetarische sushi's

o www.dekleinearde.nl of bel (0411) 68 49 21

Zondag 28 september: **Culinaarde** **Bewust Bourgondisch!**

Biologisch? Fairtrade? Vega? Slowfood? Ambachtelijke streekproducten? Tijdens Culinaarde op 28 september geniet je van lekker eten en drinken en ontdek je al proevende wat de alternatieven zijn voor een duurzaam en gezond leven. Op het Eco-Park in Boxtel brengt De Kleine Aarde alle alternatieven voor je bij elkaar.

Proef (h)eerlijke streekproducten en biologische lekkernijen, doe mee aan de kookworkshops, leer je eigen groentes verbouwen of stel een lekkere Hapas Stapas samen van de ingrediënten op het terrein. Ontdek wat een Vegaspeed-eet is of doe zelf mee, ga de uitdaging aan en probeer een gefrituurde sprinkhaan. Ervaar de duurzame keuken, geniet van

uiteenlopende producten en krijg gratis proefproducten mee voor thuis.

Daarnaast organiseren we nog veel meer, kinderen kunnen zich laten schminken, knuffelen met boerderijdieren of lekker spelen in de speeltuurtuin. De bioscoop draait interessante voedsel films en er is live muziek. Aan de hand van je Voedsel Voetafdruk

ontdek je hoeveel ruimte jouw levensstijl nodig heeft van de aardbol. Kortom een niet te missen evenement voor wie een dagje lekker bewust op stap wil.

Als je komt doe dan lekker duurzaam en neem de trein of kom op de fiets. Meer info over de dag, acties, aanbiedingen en activiteiten vindt u op www.culinaarde.nl

Tijd: 11:00 tot 19:00,
Programma: zie www.culinaarde.nl
Locatie: Eco-Park de Kleine Aarde, Het Klaverblad 13, Boxtel.
Entree: 5,- euro
Informatie: (0411) 68 49 21
Websites: www.culinaarde.nl
www.dekleineaarde.nl

Geef uw (klein)kind op als Kleine Aarde Maatje

De Kleine Aarde wil vooral ook kinderen op een speelse, eigentijdse manier kennis laten maken met duurzaamheid. Op het Eco-park in Boxtel kunnen de kinderen één van de educatiepaden volgen, in Speelnatuur® heerlijk vrij spelen of deelnemen aan diverse kinderactiviteiten. Mede dankzij uw steun realiseert De Kleine Aarde het natuurbelevingsproject 'Het Bewaarde Land' wat als doel heeft kinderen intensief kennis te laten maken met de natuur. Meer info: www.dekleineaarde.nl

Nieuwe Maatjes van De Kleine Aarde ontvangen een GRATIS portemonneetje van Taloma. Ze hebben het hele jaar gratis toegang tot het Eco-park en kunnen gratis deelnemen aan alle kinderspeurtochten. Bovendien krijgen ze korting op kindermenu's, kinderworkshops en verjaarsfeestjes!

Vanaf € 1,- per maand is uw kind Maatje van De Kleine Aarde en geniet hij of zij al deze voordelen!!
Aanmelden: www.dekleineaarde.nl
of tel. (0411) 68 49 21

**ik ben een Kleine
aarde
maatje**

Portemonnee voor nieuwe Maatjes

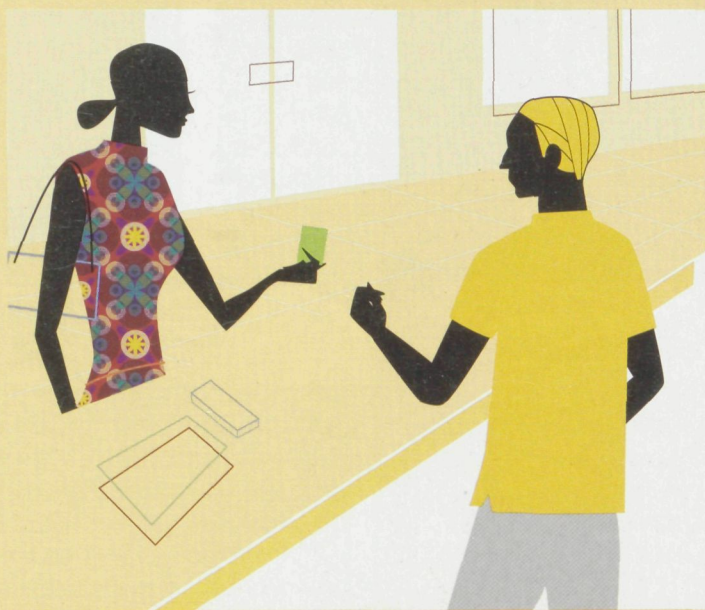
Taloma recyclet drinkpakjes en maakt er o.a. tassen en toilettasjes van. Voor honderden mensen op de Filipijnen betekent dit **microkrediet project** een kans op een goed inkomen. Onderdeel van het project is educatie aan kinderen over het omgaan met afval. Ze leren de lege pakjes niet zomaar op straat te gooien, maar af te leveren bij een inzamelpunt.

Heeft u al een Duurzame (w)aardekaart?

Ook op zoek naar duurzame én leuke producten en diensten?
Wij werken graag met u samen aan een leefbare aarde!

Met uw steun kunnen wij ons blijven inzetten voor een duurzame aarde, voor onszelf en voor de komende generaties!
Als Vriend van De Kleine Aarde ontvangt u uw persoonlijke Duurzame (w)aardekaart waarmee u profiteert van aanbiedingen bij aanschaf van diverse duurzame producten en diensten. Ook krijgt u een abonnement op het tijdschrift voor duurzaam leven *De Kleine Aarde* en heeft u het hele jaar gratis toegang tot het Eco-park in Boxtel.

Al voor € 2,50 per maand bent u Vriend van De Kleine Aarde.

**Meld u nu aan via www.dekleineaarde.nl
of tel. (0411) 68 49 21!**

Adresgegevens

De Kleine Aarde
bezoekadres: Het Klaverblad 13
5283 TV Boxtel
Postbus 151, 5280 AD Boxtel
Tel. (0411) 68 49 21
Fax (0411) 68 34 07
E-mail: info@dekleineaarde.nl
Website: www.dekleineaarde.nl

Openingstijden t/m oktober 2008

Elke dag van 10.00-17.00 uur
Het Eco-café is van woensdag tot zondag tot 19.30 uur geopend voor diner.
Buiten de openingstijden is het Eco-café op reservering geopend voor diner.

Toegangsprijzen

Volwassenen: € 5,-
Kinderen 4 -12 jaar: € 2,50
Kinderen tot 4 jaar: Gratis
Vrienden van De Kleine Aarde: Gratis

Wegwijzer naar het Eco-park

Vanaf NS-station Boxtel met de treintaxi tel. (0411) 68 33 84.
Huurfiets: op werkdagen tel. (0411) 68 59 99.
OV-fiets: op werkdagen.
Aanmelden bij OV-fiets: www.ovfiets.nl
Te voet (een half uur lopen): volg de bordjes in het centrum.
Per auto: vanaf de A2 uit de richting Den Bosch: afslag Boxtel-Noord, uit de richting Eindhoven: afslag Boxtel. Daarna de bordjes volgen.
Kijk op www.dekleineaarde.nl voor een routekaartje of kijk op www.routenet.nl

Colofon

Uitgave: Stichting De Kleine Aarde

De Kleine Aarde wil zoveel mogelijk mensen inspireren tot een duurzame leefstijl.

Redactie:

Marian Langens en Heleen van der Sanden

Fotografie:

Gürtan Ercan, Stefan Prinssen, Heleen en Roos van der Sanden, Eline Spek.

Advertenties:

Heleen Petter, tel. (0411) 68 49 21

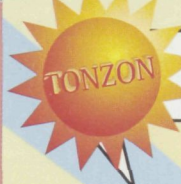
Vormgeving:

Quadro Vormgevers, Oss

Druk: Incido, Uden

De Kleine Aarde is een van de goede doelen van de Nationale Postcode Loterij.

ISOLATIE: EINDELIJK EEN MAKKELIJKE MANIER OM JE STOOKKOSTEN TE VERMINDEREN

DUS OOK MEER
Huishoudgeld
en comfort!

PAP! HET GAAT BIJ JOU ECHT
ALLEEN MAAR OM GELD HEP WAT
DACHT JE VAN DE BESPARING OP
HET KLIMAAT?

JA INDERDAAD! **hier** MEE BESCHERMEN
WE HET KLIMAAT EFFECTIEF!

WRAF!
WRAF!

Vloerisolatie

Met vloerisolatie kunnen we nog veel energie besparen als we een hoge isolatiewaarde gebruiken. TONZON Thermoskus-sens bieden de hoogste isolatiewaarde en zijn bovendien zeer milieuvriendelijk. Als ik ze zelf aanbreng, hebben we de kosten al binnen 2 jaar terugverdiend. Laten we het doen dan zijn we in 5 jaar uit de kosten. De stevige bodemfolie geeft een schone werkvloer en zorgt voor een kurkdroge kruipruimte. Geen muffe geur meer en de houten vloer gaat langer mee.

HR-radiatorfolie

Dit is wel een erg slimme oplossing van TONZON. Een radiatorfolie die niet op de muur maar op de achterkant van de radiator zelf wordt geplakt. En buitengewoon effectief zoals een infrarood filmpje laat zien. (op YouTube type 'TONZON' of ga naar www.tonzon.nl). De achterliggende muur wordt niet meer onnodig opgewarmd. Een doe-het-zelf pakketje past gewoon door de brievenbus, is super snel terugverdiend en ik kan het zelf aanbrengen dankzij een handig trucje.

Voorzetwand

Nog zo'n handige oplossing van TONZON om koude muren te isoleren. Met minder ruimteverlies meer isolatiewaarde en bovendien zonder koudebruggen. Daardoor krijgen we een egaal warme muur zonder vocht- en schimmelproblemen. Hiermee worden ook monumenten op een veilige manier zeer energiezuinig gemaakt. De Thermosheets zijn te krijgen op zeer grote breedtes (tot wel 3,6 m) zodat we de muur van boven tot onder en van links naar rechts met één stuk materiaal kunnen afsluiten.

Dakisolatie

De wind die om het huis speelt, zuigt veel warmte uit het huis. Een dak dat niet luchtdicht wordt geïsoleerd, verliest daardoor nog steeds veel warmte. Gelukkig heeft TONZON hier wel aan gedacht en levert het een systeem met een perfecte pasvorm en een hoge winddichtheid. Infraroodfoto's laten zien dat TONZON dakisolatie minder warmte doorlaat dan andere isolatie, naast elkaar vergeleken in hetzelfde dak. Ook ideaal voor ons 2e huis in Zuid-Frankrijk om de warmte buiten te houden.

Badisolatie

Met TONZON Badisolatie kun je langdurig genieten van een warm bad, zonder steeds bij te moeten vullen met vers heet water. Het isoleert uw bad als een soort thermosfles, dubbelwandig reflecterend en gevuld met gratis lucht. Het badwater koelt alleen nog maar naar boven af. Dat scheelt bij het vullen al circa 30%.

Kijk op www.tonzon.nl voor nog meer slimme en energiebesparende oplossingen.

Innovatieve warmte-isolatie sinds 1979

Sinds 1979: Ton Willemsen, uitvinder en oprichter van TONZON BV, ontdekte het principe van reflecterende isolatie al in 1979 en doorgronde de werking.

De hoge isolatiewaarde wordt bevestigd door metingen met de hotbox en berekeningen volgens internationale normen door onafhankelijke instituten.

Intussen wordt de markt overspoeld met reflecterende producten waaraan veel te hoge claims en dito prijzen zijn gekoppeld. Laat je dus niet foppen. Let op het merk TONZON als je een eerlijke isolatiewaarde wilt voor een faire prijs.

TONZON komt voort uit de Memo-beweging (Mens- en Milieuvriendelijke Ondernemen) en brengt daarom alleen producten op de markt, die milieuvriendelijk en maatschappelijk zinvol zijn. Uit onderzoek van het Nibe blijkt dat TONZON isolatiematerialen in hun categorie veruit de laagste milieubelasting met zich meebrengen en nog milieuvriendelijker zijn dan natuurlijke isolatiematerialen zoals bijvoorbeeld schapenwol. Ook de Bodemfolie is in de categorie vochtwering de beste oplossing met de laagste milieubelasting en heeft daarom net als de isolatiematerialen het DUBO-KEUR.

Maximaal 50 woorden. Tarief: t/m 20 woorden € 30,-. Daarboven € 1,50 per woord. Voor brieven onder nummer € 3,75 extra. Bewijsnummer € 5,- extra inclusief btw. Stuur uw tekst op papier, per fax (lieft getypt) of e-mail naar Regel-advertenties, De Kleine Aarde, Postbus 151, 5280 AD Boxtel, fax (0411) 68 34 07, h.petter@dekleinearde.nl Vermeld uw adres; u krijgt een acceptgiro toegestuurd. De redactie behoudt zich het recht voor advertenties niet te plaatsen. Zend uw regeladvertentie voor het winternummer vóór 15 oktober 2008 in.

TE KOOP

EERLIJKE dan FSC. De enige eerlijke plankenvloer is een iepenvloer van een iepenboom die de iepziekte heeft. Te koop vanaf € 35,- p/m². Grenen € 13,- p/m², kastanje € 22,- p/m², www.baxhoutenvloeren.nl Terheijden, tel. (076) 593 21 88.

Wij leveren onder garantie nieuwe, opnieuw geëmailleerde en gebruikte AGA's. Ook voor verhuizing, onderhoud, reparatie en ombouw naar gas kunt u bij ons terecht. De showroom is uitsluitend geopend op afspraak. Voor meer informatie zie onze website www.classiccookers.nl

Uw eigen stukje (BOS)GROND? U combineert een duurzame belegging met extensieve recreatie en natuurbewoud. Percelen vanaf 1,25 euro per vierkante meter. Bel Joris Vermaesen (06) 42 02 83 99 of meld u aan via www.kellerberg.com

ZW-IERLAND: authentiek, verscholen gelegen boerenhuisje met wilde tuin (ca. 2.000 m²), op 10 km van Kenmare en op 100 m afstand van een dorpswinkel. Informatie: tel. (0118) 47 69 49 of Marjan_Schot@hotmail.com

TE HUUR/VAKANTIE

NEDERLAND

GELDERSE ACHTERHOEK. Vier stenen vakantiewoningen en minicamping bij woonboerderij. Fijne fietsomgeving. Als u van rust en ruimte houdt. Silvolde, tel. (0315) 32 97 28. www.meyboske.nl

Drenthe, EEXT, 2-4- persoons comfortabel appartement in woonboerderij, rustig gelegen, veel privacy. 3 hunebedden op wandelafstand, ideaal gelegen. o.v. Emmen en Groningen. EEXT, tel. (0592) 26 10 16, www.mooieext.nl.

FRANKRIJK

Ontdek het vulkaangebergte van de Cantal-Auvergne 'LE CLOU' heeft gastenkamers, kampeerterreintje en drie vakantiehuizen. Tel. (00) (33) 471 470 145, www.leclou-france.com

PORTUGAL

CASA DONA MARIA Midden-Portugal: 2 appartementen te huur in Portugese vivenda, gelegen in pittoresk dorpje aan de rivier de Alva; ideaal voor wandelvakanties. Tel. (013) 580 06 26, www.casadonamaria.nl

ZWEDEN

PIPPI-VILLA, naast bos. Pluk appels in eigen boomgaardje! Volop fiets- en wandelmogelijkheden, fietsen aanwezig. € 375,- per week, e-mail: gerwinenfenna@tiscali.nl

DUITSLAND

WESERBERGLAND 33034 Brakel-Gehrden 4-(6)-persoons vrijstaande bungalow. Panorama-uitzicht, groot terras, uitstekende

Uw regeladvertentie op de website van De Kleine Aarde is ook mogelijk voor hetzelfde bedrag als hiernaast aangegeven. Wilt u zowel op de website als in het magazine adverteren, dan rekenen wij voor het magazine de hele prijs en voor dezelfde advertentie op de website de halve prijs.

mogelijkheden; wandelen, vogels- en wildspotten. Cultuur, thermen en kuurparken vanaf € 325,- per week excl. kosten. Tel. (06) 53 16 28 56, hansemmy@hotmail.com

CURSUS

BIOLOGISCH MOESTUINIEREN. DE GROENLING voor workshops, cursussen & advies biologisch moestuinieren. Tel. (0180) 31 14 63, www.degroenling.net e-mail info@degroenling.net

GEZOCHT

Liefdevolle verzorging, van ouders/fam/en kinderen. In ruil voor woonruimte, voor een pleegmoeder. Dit voor ongeveer 5 jaar. Zeer goede referenties. E-mail dima-abbas@hotmail.com

DIVERSEN

Sap van eigen oogst! Heeft u een overschot aan fruit? MOBIPERS perst, pasteuriseert en verpakt het sap in 5-literpakken, zodat u het zeker nog 2 jaar kunt bewaren, geopend nog 2 maanden. Klaar terwijl u wacht! Voor een locatie bij u in de buurt, zie www.mobipers.nl

MENSEN & MOGELIJKHEDEN

Zoekt u mensen om samen iets te gaan doen? Stuur een bericht van maximaal 50 woorden naar Mensen en Mogelijkheden, De Kleine Aarde, Postbus 151, 5280 AD Boxtel, fax (0411) 68 34 07 of h.petter@dekleinearde.nl Een gratis service, uitsluitend voor donateurs. Niet voor commerciële berichten. De redactie behoudt zich het recht voor advertenties niet te plaatsen. Stuur uw bericht voor het winternummer vóór 15 oktober 2008 in.

Ecologisch dorp in de Negevwoestijn (Israël). Ondernemers-echtpaar (55 en 54) verlaat NL eind 2009. Zoekt serieuze medebewoners voor zelf te bouwen dorp met Gouden Leefregel: Respect voor Mens en Milieu. Ondersteuning van het project is ook welkom. Nadere info: jaakov.markus@orange.nl

Gratis af te halen: complete jaargangen van De Kleine Aarde, 2003 t/m 2007. Tel. (040) 255 04 64.

(Advertentie)

Mee feesten in de boomgaard?

Adopteer dan nu een appelboom!

- uw eigen adoptieboom met naambordje
- bloesemfeest en plukfeest voor u en uw vrienden
- gratis de supersterke roze boodschappentas

Kijk op www.adopteereenappelboom.nl en meld u nu aan!

U kunt ook iemand verrassen met een Plukkado!

DE MONDIALE VOETAFDRUK VAN LEONTIEN VAN MOORSEL

‘Alle beetjes helpen’

‘Tinus’ was haar koosnaampje toen ze de wielersport nog domineerde. ‘Trainingbeest’, ‘moordwif’, ‘wereldwijffie’ – de superlatieven zijn niet van de lucht als collega’s over haar praten. Maar Leontien van Moorsel is toch vooral gewoon een spontane, gezellige Brabantse meid. En gezellig was het dit voorjaar op De Kleine Aarde bij de opening van de Mobiliteitsbeurs. En passant rekende Leontien haar Mondiale Voetafdruk uit.

TEKST: ERIC SCHOONES BEELD: STEFAN PRINSSSEN

Het was een ongewoon schouwspel die laatste zaterdagochtend van maart in de straten van Boxtel. Sommige passanten moesten wel een paar keer kijken toen Leontien van Moorsel met gevolg voorbijstepte. Ook directeur Ko de Zeeuw van De Kleine Aarde was daarbij; Leontien kwam namelijk naar Boxtel om de Mobiliteitsbeurs te openen. Het was immers ook nog eens Nationale Opsteddag en hoe eenvoudig initiatiefnemer de Nederlandse Autoped Federatie het ook voorstelde – “Steppen hoeft je niet te leren, iedereen stapt op en stept weg, *alive and kicking!*” – voor de vrouw met de oneindige lijst medailles¹ was het steptochtje toch even afzien. Van het station in Boxtel naar De Kleine Aarde is het slechts een paar kilometer. Toch was Leontien van Moorsel, getergd door kramp in de benen, blij dat de finish in zicht kwam. “Fietsen gaat me beter af!” lachte ze. “Het is ook lang geleden dat ik als meisje op een step heb gestaan.” Heel de tijd op hetzelfde been, dan laat de coördinatie te wensen over en dat voelde ze. “Maar als ik midden in Amsterdam woonde, zou de step wel mijn vervoermiddel zijn. Je mag namelijk overal steppen en voordat je in de stad je auto geparkeerd hebt, ben je met je step al weer thuis.”

Dochtertje Indy

Op de Mobiliteitsbeurs ging Leontiens aandacht tussen de jongste modellen hybride-auto’s, het technisch vernuft in de nieuwe auto’s op aardgas of biobrandstof en de Nieuwe-Rijdensimulator, vooral uit naar de fietsen – hoe kan het ook anders? De onverwacht soepel lopende fiets zonder ketting was echt een ontdekking en ze maakte vrolijk grapjes met Joop Boesjes van Greentec Oils, de wonderolie voor motoren op plantaardige basis. “Als ik die op de kettingen van mijn damesploegje² gebruik, dan garandeer je me zeker wel het goud?” Ook maakte ze een proefritje op de bakfietsen van Nihola, ideaal om straks met haar dochtertje Indy te gebruiken. “Praktisch om even naar de bakker of de slager te fietsen. Grote boodschappen doe ik nog met de auto, maar dat kan ook heel handig met zo’n bakfiets en Indy gaat gewoon mee. Het is weliswaar geen snel ding, maar het lijkt me fantastisch. Dan ben ik toch goed bezig?”

Omaatjes

En dat wil Leontien: goed bezig zijn met het milieu. “Tot ik de

vragenlijst over de Mondiale Voetafdruk invulde, was ik me niet erg bewust van de dingen die ik elke dag zonder nadenken doe. Ik was niet echt met duurzaamheid bezig en mijn score ligt ruim boven het Nederlands gemiddelde. Het is duidelijk dat ik mijn leven moet beteren – nog vaker op de fiets! Ik geef vaak *clinics*. Als ik dan bijvoorbeeld naar Groningen moet, zit ik vanaf Rotterdam toch een paar uur in de auto, om daar te kunnen fietsen. Maar ik heb geen alternatief: de fietsen moeten mee.”

“Ik geloof in schone auto’s. Ik herinner me mijn eerste Tour de France, als je dan gelost werd kreeg je ook nog eens al die smerige

**‘Zo’n bakfiets is geen snel ding,
maar het lijkt me fantastisch.
Dan ben ik toch goed bezig?’**

uitlaat over je heen. Een duurzame wielervoer, dat is een droom.” De wedstrijden mist ze niet: “Topsport vond ik verschrikkelijk leuk, maar fietsen is elke dag hetzelfde. Nu gebeurt er elke dag iets anders.” Na de Olympische Spelen van 2004 begon Leontien haar eigen zaak, Leontien Total Sports. Daarmee organiseert ze alles op het gebied van sport, zoals een Ladies Ride, een toertocht van 35 of 65 kilometer vanuit Zwolle, Rotterdam of Den Bosch, puur voor de gezelligheid. Om te laten zien dat bewegen leuk is en dat een toertocht niet altijd afzien, pijn en lijden hoeft te betekenen. “Er rijden altijd een paar duizend vrouwen mee, omaatjes van 85, meisjes van 6 en ik fiets er gezellig tussendoor. De Ride is alleen voor vrouwen, omdat bij toertochten voor mannen en vrouwen de vrouwen altijd langs de kant staan met de kinderen.”

(Lees verder op pagina 48)

¹ VIEROUDIG OLYMPISCH KAMPIOEN, NEGENVOUDIG WERELDKAMPIOEN, TWEE KEER HOOFDPRIJS TOUR DE FRANCE, WERELD UURRECORD, NEGEN-
ENDERTIG KEER NEDERLANDS KAMPIOEN, VOLGENS KENNERS DE GROOT-
STE NEDERLANDSE SPORTVROUW OOK

² HET UCI LADIES TEAM AA DRINK WAARVAN LEONTIEN MANAGER IS.

LEONTIEN VAN MOORSEL
BEREKENDE HAAR
MONDIALE VOET-
AFDRUK. DAT KAN
ONDER MEER VIA
WWW.VOETENBANK.NL

DE STELLING
VAN
LEONTIEN VAN MOORSEL:

*"De Mondiale Voetafdruk
maakt je bewuster van de
impact van je gedrag op
het milieu. Als iedereen een
beetje oplet zijn we op de
goede weg."*

Reageren op de stelling?
Mail naar: redactie@dekleineaarde.nl

Als topsporter was Leontien altijd bezig met gezond leven en gezond eten. "Toen ik stopte met mijn wielercarrière kwam ik in de verleiding om de teugels te laten vieren, maar ik voelde me daar niet prettig bij. Je hebt veel meer energie als je gewoon lekker bezig bent met bewegen en ook gezond eet. Dat zit dus gewoon in me, ik blijf bewust met voeding bezig, want ik voel me niet lekker als ik te zwaar word. En als ik te veel suikers neem, heb ik te weinig energie. Ik eet weinig vlees, maar wel veel zuivel. Je hebt toch je voedingsstoffen

'Een duurzame wielerskoers, dat is een droom.'

nodig zoals eiwitten, en ik had geen idee dat zuivel zo aantikt voor je Voetafdruk."

Ze eet niet fanatiek biologisch, maar gaat wel vaak naar de biologische winkel: "Gewoon omdat ik het lekkerder vind. Natuurlijk zit ook wel in mijn achterhoofd dat het gezonder is, maar ik vind bijvoorbeeld de biologische pindakaas veel voller van smaak, net zoals de hazelnootpasta – daarin proef ik pure hazelnoten. Het brood, notenbrood, kaas, jam, de groenten, het is allemaal lekkerder, je proeft meer de natuur. Het is wel duurder, maar ik geniet er meer van, ook al vindt mijn vent het niet te eten!"

Cycle

Al met al maakt die vragenlijst Leontien wel bewuster: "Je kunt je afvragen: moet ik echt wel zo vaak met die auto, moet ik wel zo veel

kleding aanschaffen, kan ik niet een vervanging zoeken voor al die zuivelproducten die ik eet? Alle beetjes helpen, toch?"

Aan tafel met medewerkers van De Kleine Aarde kaatst ze de bal terug: "Waren jullie zelf al zo bewust voordat jullie hier kwamen werken?"

Voor Leontien begon het eigenlijk vorig jaar toen haar gevraagd werd de aftrap te geven van de Wecycle-actie, misschien alleen al vanwege de leuke woordspeling. Die actie wil iedereen stimuleren om kleine afgedankte elektrische en elektronische apparaten, maar ook een oude koelkast, tv, wasmachine of hogedrukreiniger een nieuw leven te gunnen en ze in te leveren op de juiste plaats: de milieustraat van de gemeente. "Ik heb zelf ook veel kleine apparaten in bezit zoals een mp3-speler, zodat ik tijdens het fietsen naar muziek kan luisteren. De apparaten die ik niet meer gebruik slingeren thuis rond. Vroeger dacht ik daar niet of nauwelijks over na. Misschien gooide ik ze uiteindelijk wel in de grijze afvalcontainer, wie weet. Het inleveren op de milieustraat van de gemeente is veel beter. Het helpt het milieu op meer dan één manier."

Met een voldaan gevoel en vol goede voornemens gaat Leontien naar haar volgende afspraak: "Ik heb een werelddochtend gehad!"

Meer info:

www.leontienvanmoorsel.nl

www.wecycle.nl

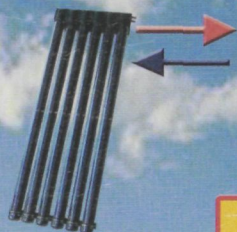
www.autoped.nl/opstepdag

www.greentec.nl

Met de Mondiale Voetafdruk worden niet alleen grote mondiale verschillen duidelijk, maar ook de milieueffecten van onze persoonlijke leefstijl. Met deze inzichten kan iedereen in het dagelijks leven daadwerkelijk iets doen om zijn Mondiale Voetafdruk te verkleinen. En dat is nodig, want veel wereldburgers, onder wie wij in Nederland, leven op te grote voet. Op www.voetenbank.nl kunt u zelf eenvoudig uw MV uitrekenen. Op www.vakantievoetafdruk.nl en www.voedselvoetafdruk.nl meet u het effect van uw vakanties en uw voedingsgewoonten op het milieu.

HomeEnergy

- Verwarm uw water het gehele jaar met de zon
- Reageer op de stijgende energieprijzen
- Bespaar tot 100% op uw gas- of elektriciteitsrekening voor warm water

Solar Heat systeem:
Collector en vacuümbuizen -
buffervat - regeling

Subsidie pakketprijs compleet
met installatie
vanaf € 3.675,= incl. BTW

Per 1 september € 600,= subsidie

Home Energy Your choice
www.homeenergy.nl

Voor informatie of afspraak: Hans Barkmeijer tel.: 06-55188326, verkoop@homeenergy.nl

Ecostuc

Stucadoor met natuurlijke
en gezonde materialen.

Leem, kalk, tadelakt en
warmtewanden.

Ook leverancier van leem.

Ecostuc

Ecostuc, Bloemstraat 2-b, 1214 CA HILVERSUM
Tel. (035) 623 02 74. E-mail: info@ecostuc.nl
www.ecostuc.nl

Geen olie is vlekbestendiger

corcol

- Impregnerend en beschermend
- 100% watervrij
- 100% oplosmiddelvrij (Full solid)
- 100% natuurlijk
- Bijzonder goed water- en vlekwerend
- Snelle verwerking: één behandeling volstaat
- Hoog rendement: dus zuinig in gebruik
- Vloer eenvoudig bij te werken of te herstellen
- Leverbaar in diverse sfeertinten
- Ook de beste basis voor waxvloeren

Meer informatie over Aquamarijn producten
vindt u op www.aquamarijn.com

AQUAMARIJN

CORCOL is een product van Aquamarijn, Tel: 0255 54 84 48

Doen & laten

Als consument kun je veel doen of laten om je Mondiale Voetafdruk te verkleinen, van een zonneboiler aanschaffen tot het aanleggen van een groentetuin. In deze rubriek met tips aandacht voor Siem Beerthuyzen die iets besloot te doen aan koude voeten.

Siem Beerthuyzen isoleert zijn vloer

Een vooroorlogse wijk in Oss, dichtbij het station, oude huizen met karakter, maar niet bepaald energiezuinig. Door de erkers met veel enkel glas vliegt de warmte letterlijk naar buiten. Siem Beerthuyzen woont er al jaren: "De huizen zijn gebouwd tussen 1925 en 1930. Een jaar of tien geleden is de centrale verwarming aangelegd, maar voor dubbel glas zal ik nog eens naar de huisbaas moeten." Vorig jaar besloot hij iets te doen aan de koude voeten van hem en zijn vrouw. Een advertentie in het tijdschrift van De Kleine Aarde zette hem op het spoor van Tonzon, producent van isolatiemateriaal.

Uit een onderzoek van SenterNovem blijkt dat vloerisolatie meer energie bespaart dan tot nu toe werd aangenomen. Toch is het thermoskussen van Tonzon al bijna dertig jaar op de markt. Het is een opvouwbaar isolatiemateriaal waarin één of meer luchtlagen zijn opgesloten en dat onder een houten of betonnen vloer wordt bevestigd. Het systeem kent een hoge isolatiewaarde en kan worden gecombineerd met een bodemfolie in de kruipruimte die meer vocht tegenhoudt dan bijvoorbeeld schelpen of piepschuim. Die folie nam Siem Beerthuyzen erbij: "Ik was verbaasd: onze kruipruimte was kurkdroog terwijl ik had verwacht dat er water in stond, omdat we een hoge luchtvochtigheid – tegen de 70% – in huis hebben." Waar dat vocht vandaan komt weet hij nog steeds niet, maar de luchtvochtigheid is met de isolatie wel iets gedaald.

Gelukkig heeft Siem geen twee linkerhanden, dus hij durfde het wel aan om zijn kruipruimte zelf te isoleren: "Op de website van Tonzon kun je filmpjes bekijken waarop je precies ziet hoe het moet, en met goed meten en een beetje nadenken lukt het best. Ik had het isolatiemateriaal in banen op maat besteld, dat werkt wat handiger. De eerste baan is wel een klus, maar daarna heb je de slag zo te pakken. Je kunt het ook laten doen, dan duurt het een dag; ik heb er een week over gedaan. Een hele week in je kruipruimte, net niet hoog genoeg om op je knieën te kunnen zitten, is wel fitness op hoog niveau", lacht hij.

Siem was voor zijn pensionering werkzaam in de metaalindustrie als smeltmeester en dat brengt heel wat rekenwerk met zich mee. Die ervaring kon hij goed gebruiken. Hij ging niet over één nacht ijs om de resultaten van het isoleren te berekenen. Niet alleen noteerde hij de meterstanden, ook mat hij de dag- en nachttemperaturen. "Met behulp van de gegevens van de site van het KNMI en een zelfgemaakt rekenprogramma in Excel bleek het mogelijk een lijn te trekken tussen de gemiddelde temperaturen en het gasverbruik." Na één winter noteerde Siem een besparing van 10 à 15 procent op het gasverbruik. De koude voeten zijn verleden tijd en het is wel behaaglijker geworden in huis. "En het wordt nog leuker, ik heb onlangs met Essent een contract voor een vaste prijs voor gas afgesproken. Als de prijzen binnenkort weer omhoog gaan, zoals valt te verwachten, dan heb ik mijn investering er in januari al uit."

De milieubelasting van Tonzons thermoskussens is lager dan van natuurproducten zoals kurk of wol en veel lager dan van piepschuim bijvoorbeeld. Dat komt door het geringe materiaalgebruik – het is zeer licht materiaal – en het kleine volume. Ook is het product bij brand veilig te noemen en komen er geen giftige dampen vrij.

Meer info: www.tonzon.nl

KORTINGSBON:

10% korting of gratis workshop

TONZON biedt de lezers van De Kleine Aarde 10% korting op een doe-het-zelf vloerisolatiepakket bij alle bestellingen die voor 31 december 2008 worden gedaan. Deze actie kan niet gecombineerd worden met andere acties. Geef bij de bestelling uw abonnee- of Vriendennummer op en vermeld 10% korting Kleine Aarde of stuur deze bon in naar TONZON BV, antwoordnummer 1050, 7500 VB Enschede. In plaats van deze korting kunt u ook eenmalig gratis deelnemen aan een workshop waarbij u kennismakt met de achtergronden van deze unieke isolatie en snel de kneepjes van het vak leert. Deze workshops worden gehouden in diverse plaatsen in het land. Kijk op www.tonzon.nl voor data en locaties.

Met de Mondiale Voetafdruk worden niet alleen grote mondiale verschillen duidelijk, maar ook de milieueffecten van onze persoonlijke leefstijl. Met deze inzichten kan iedereen in het dagelijks leven daadwerkelijk iets doen om zijn Mondiale Voetafdruk te verkleinen. En dat is nodig, want veel wereldburgers, onder wie wij in Nederland, leven op te grote voet. Op www.voetenbank.nl kunt u zelf eenvoudig uw MV uitrekenen. Op www.vakantievoetafdruk.nl en www.voedselvoetafdruk.nl meet u het effect van uw vakanties en uw voedingsgewoonten op het milieu.

Europa gebruikt de Voetafdruk voor biodiversiteitsbeleid

Voor het beleid van de Europese Unie op het gebied van natuur en biodiversiteit heeft 'Brussel' de Mondiale Ecologische Voetafdruk in gebruik genomen. Dat heeft president Barroso van de Europese Commissie in een brief aan De Kleine Aarde laten weten. In de brief staat voorts dat overwogen wordt het Voetafdruk-model ook toe te passen op het gebied van hulpbronnen-gebruik door Europese landen. De Kleine Aarde is verheugd over deze belangrijke ontwikkeling.

De Kleine Aarde had president Barroso enige tijd geleden aangeschreven over de toepassing van de Voetafdruk voor het duurzaamheidsbeleid van Europa. Stappen in die richting lagen voor de hand na de grote duurzame-economieconferentie 'Beyond GDP' (= Voorbij het Bruto Nationaal Product - red.) die in november 2007 in Brussel werd gehouden. Toen werd al vele malen verwezen naar de Mondiale Voetafdruk als een belangrijke monitor voor duurzaamheid.

De hoop is dat de landen van Europa onderling een duurzame competitie aangaan voor het verkleinen van hun Mondiale Voetafdruk. Dat is geen overbodige luxe, want uit het Europa-rapport van het Wereld Natuur Fonds blijkt dat Europa, met slechts 7% van de wereldbevolking, 17% van de mondiale gebruiksruimte claimt voor haar totale consumptie. Gezien de *overshoot*-situatie waarin de aarde sinds ongeveer 1987 is gekomen, is een rechtvaardiger verdeling van de schaarse hulpbronnen in feite een mensenrechtenkwestie geworden. Eerder hebben diverse steden en landen het besluit genomen de Voetafdruk voor hun duurzaamheidsbeleid in te zetten. Enkele voorbeelden zijn: Barcelona, Londen, Oslo en Wenen, en landen als Finland en Zwitserland. En in Engeland zijn recentelijk de eerste *footprintlabels* in gebruik genomen door supermarktketen Tesco.

Meer info:

www.beyond-gdp.eu

www.dekleineaarde.nl

www.footprintnetwork.org

DE LOW IMPACT MAN (LIM) OP OP ZOEK NAAR INSPIRATIE BIJ HET ECO-PARK VAN DE KLEINE AARDE. EEN CAMERAPLOEG VAN DE BELGISCHE TELEVISIE VOLGDE HEM OP DE VOET.

Low Impact Man

In België is hij al een begrip: de Low Impact Man (LIM). Het gaat om Steven Vromman, die sinds 1 mei 2008 een half jaar vrij heeft om zijn Mondiale Voetafdruk naar ongeveer 1,6 ha terug te brengen. Steven leest veel, kijkt overal rond en doet vooral dingen niet om zijn doel te bereiken. Hij was jarenlang directeur van de organisatie Ecolife in Leuven, die veel werk verzet voor het toepassen van de Voetafdruk. Voor De Kleine Aarde stelde Ecolife de VoedselVoetafdruk samen. Op 19 juni bezocht Steven als LIM het Eco-park in Bostel om nieuwe ideeën op te doen. Ook analyseerde hij het huis van Jan Juffermans, medewerker van De Kleine Aarde, om verder te komen. Een camera-ploeg van de Belgische televisie volgde hem op de voet.

Meer info: www.lowimpactman.be

Scholieren enquêteren

Een groot aantal scholieren van het Udens College in Uden voerden, samen met de Werkgroep Lokale Agenda 21, een bijzondere enquête uit in hun woonplaats. Met de 13 vragen van de Voetafdrukscan werd een representatieve steekproef van de inwoners geënkquêteerd. Een dergelijke enquête is ook al met succes uitgevoerd in de gemeenten Bergen op Zoom en Nieuwegein. Daar werden de vragen van de *quickscan* opgenomen in een uitgebreidere stadsenquête. De versla-

gen van die enquêtes zijn te vinden op www.voetenbank.nl onder 'Rapporten gemeenten'.

Carbon Footprint populair

Wereldwijd raakt het begrip *footprint* snel ingeburgerd. Dat komt vooral door de klimaatproblematiek en het massale gebruik van de term *Carbon Footprint*. Met dat woord is snel duidelijk waar het over gaat, namelijk de totale uitstoot van CO₂, gerekend over de hele keten van producten en diensten.

Voetafdruk in lesmateriaal

In diverse lesmodules en schoolboeken komt de Mondiale Voetafdruk aan bod. Het model blijkt zowel op middelbare scholen als in het hoger onderwijs goed bruikbaar om de problematiek van de beperkte mondiale gebruiksruimte en de ongelijke verdeling ervan aan de orde te stellen. Het Wereld Natuur Fonds heeft sinds een jaar speciaal lesmateriaal rond de Voetafdruk beschikbaar. Het Voedingscentrum in Den Haag gebruikt met name de VoedselVoetafdruk in de modules 'Milieu' en 'Duurzaamheid' van het lesmateriaal voor middelbare scholen. Voor het basisonderwijs komt de Mondiale Voetafdruk kort aan bod in het nieuwe lesboek 'Aardrijkskunde geven, praktische vakdidactiek voor het basisonderwijs', uitgegeven door Van Gorcum.

Voetafdruk-websites

Algemene Voetafdruksite:

www.voetenbank.nl

Internationaal: www.footprintnetwork.org

Bereken uw VoedselVoetafdruk:

www.VoedselVoetafdruk.nl

Hoe groot (of klein) is de Voetafdruk van uw vakanties?

www.VakantieVoetafdruk.nl

Doe de klimaatscan:

www.klimaatvoetafdruk.nl en Live Cool!

Bereken de Voetafdruk van uw reis:

www.mobiliteitsvoetafdruk.nl

Familienhotel/ Hüttenberg

Braunwald

www.hotelhuettenberg.ch

Een huiselijk familiehôtel voor de actieve vakantieganger midden in een veelzijdig wandelgebied in de Zwitserse Alpen.

betaalbaar - gezellig - rookvrij

volpension va. € 42,-
speciale kinderprijzen

Koert & Martje Zoetmulder
Hotel Hüttenberg
8784 Braunwald
Zwitserland
0041 55 643 3244
mail@hotelhuettenberg.ch

59 woningen 'De Buitenkans' te Almere (NL)

Pavatex Pavatherm Plus
achter lanksdelen

Pavatex Diffutherm
voorzien van
Unger-Diffutherm
stucwerk-systeem

De norm in natuurlijke isolatie

Daken, gevels, vloeren en HSB-elementen kunnen met PAVATEX houtvezelisolatie-platen snel en eenvoudig worden geïsoleerd. De natuurlijke en drukvaste PAVATEX houtvezelisolatieplaten bieden zowel bescherming tegen de kou als tegen de zomerhitte, hebben een uitstekende geluidsisolatie, zijn dampdiffusie-open en reguleren de vochtigheidsbalans. Het hele jaar door!

Voor meer informatie:
Pavatex Benelux b.v.
Telefoon: +31 (0)53 433 17 69
www.pavatex.nl

pavatex
Zwitserse houtvezelisolatieplaten
Materialen uit de natuur

ORGANIC * BIO * ORGANIC * BIO * ORGANIC * BIO * ORGANIC

TerraSana ahornsiroop

Heerlijk
over pannenkoeken,
toetjes en in
koffie of thee

www.ahornsiroop.nl

Natuurlijk slapen

LAVITAL
persoonlijk en uniek

Lavital bouwt ecologische boxsprings die passen bij het natuurlijk functioneren van uw lichaam. Dit oer-Hollandse handgemaakte product is opgebouwd uit ökotex gecertificeerd paardenhaar, vlas, wol, kameelwol en biologisch katoen. Lavital, voor elke nacht zuiver en natuurlijk slapen.

Woon- en lifestyle centrum De Havenaer:

Ampèrestraat, 3861 NC Nijkerk, tel: 033 245 07 83

Lavital store en fabriek Zwaag:

De Corantijn 28a, 1689 AP Zwaag, tel: 0229 24 13 07

Lavital store Rijswijk:

Herenstraat 78a, 2282 CA Rijswijk, tel: 070 414 08 34

www.lavital.nl

Getest: Manû

Biologische lunchgelegenheden getest door Sabine Horsting.

Manû
Wielakkerstraat 40
6811 DB Arnhem
Tel. (026) 445 62 67
www.manu.nl
Openingstijden:
di. t/m za. 10.00 – 18.30 uur
do. tot 22.00 uur
op koopzondag
van 12.00 – 18.00 uur

DE TEST

De witlofsoep met verse kippenbouillon, sinaasappel en garnalen is helaas op, maar de romige preisoep met rookkaas en amandelen klinkt ook veelbelovend. Hierbij laten wij een glas witte biologische fairtradewijn aanraken, die ook nog eens sulfietvrij is. Bij de soep eten we een broodje blauwe kaas met vijgencompote en walnoten. Alles, van de vijgencompote tot het koekje bij de koffie, is zelfgemaakt en heel erg lekker. Kok Arno, die vroeger verpleegkundige was, kookt met liefde en goede spullen. Dat is te proeven.

BIOLOGISCH

De kaart is uitgebreid en geeft niet alleen veel informatie over de producten en de ingrediënten, maar ook over de herkomst van de keukenvloer en de tafels! 95% procent van de ingekochte producten is biologisch. Meer dan 7% van de inkoop is *fair trade*. Met een sterretje wordt aangegeven wat niet biologisch, EKO of *fair trade* is.

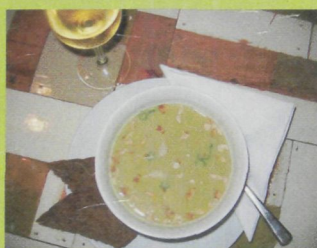
Bijzonder is ook de heldere allergie-informatie. Manû is het enige lunchcafé in Arnhem met een allergiekaart. De soep is glutenvrij en kan desgewenst met zelfgebakken glutenvrij brood geserveerd worden. De witlofsoep met garnalen is ook zonder garnalen te krijgen, voor wie een schaaldierenallergie heeft. Op de wijnkaart is precies te zien welke wijnen geschikt zijn voor mensen met een overgevoeligheid voor sulfiet.

KINDVRIENDELIJKHEID

Op de kaart staan tosti's, taart en ijs en er is een kinderstoel.

OP DE KAART

Fair trade EKO-koffie van Peeze, ook verkrijgbaar met sojamelk en glutenvrij koekje of *fair trade* bio-thee van Simon Lévelt (vanaf € 1,90). Versgemaakte sappen en smoothies (vanaf € 3,-). Biologische en niet-biologische frisdranken (vanaf € 1,90). Bijna alle dranken zijn biologisch, sommige ook *fair trade* en sulfietvrij (vanaf € 2,95 per glas). Interessant is ook de biologische fairtraderum (€ 3,30). Zelfgemaakte zoetigheden zoals appeltaart of zuidvruchtenbrood (vanaf € 2,50), verschillende soorten tosti's en broodjes, ook glutenvrij of gemaakt van teff, een glutenvrij graanmeel (vanaf € 2,50), maaltijdsalades (€ 7,50), soep (vanaf € 2,45) en borrelhapjes (vanaf € 2,95). Op koopavond is er een wisselend donderdagavondmenu (€ 9,50).

Binnen en buiten

Manû ligt midden in het centrum en toch rustig, aan een knus pleintje. Manû wil dat gasten zich als in een huiskamer thuisvoelen. Vandaar de leestafel, boekenkast met zwerfboeken, die u thuis verder mag lezen, en de luie bank. De tafels zijn gemaakt van Europees eikenhout, de keukenvloer van hoogwaardig recycling pvc. Het terras, met het standbeeld van Ome Jan, kunnen we vanwege een knetterend onweer niet testen, maar het ziet eruit als een heerlijke plek, zo onder de linden.

Het verhaal achter Manû

Manû is in 2007 gestart door Jan de Wit en Arno Greiving. Politieke interesse en hart voor het welzijn van dieren brachten hen ertoe een lunchcafé te openen waar een beter leefmilieu en een betere wereld extra aandacht krijgen. De naam Manû komt van Manû National Park. Dit is een gebied in de Amazone met de grootste biodiversiteit ter wereld. De keuze van de producten is gebaseerd op maatschappelijk verantwoord ondernemen, waarbij rekening gehouden wordt met mens, milieu en markt. Deze betrokkenheid uit zich niet alleen op het gebied van eten en drinken. De drie lindebomen op het terras zaten vlak voor de opening onder de bladluis. Jan zette duizend larven van lieveheersbeestjes uit en binnen enkele dagen was de bladluis weg.

Bereikbaar met OV

Vanaf NS-station Arnhem is het vijf minuten lopen naar Manû, dat deel uitmaakt van het bijzondere winkelgebied Het Eiland (www.heteilandinfo.nl).

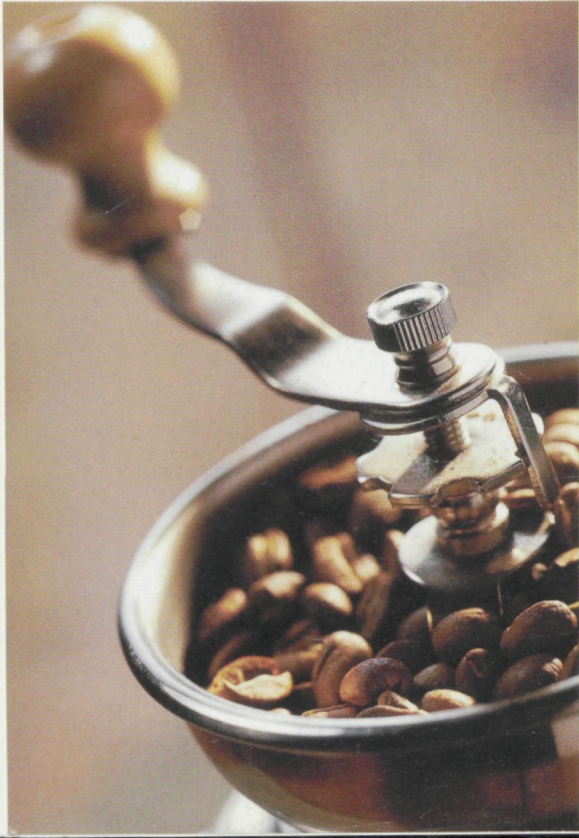
Tip: Manû wordt omringd door leuke specialistische kleine winkels en ontwerpers, zoals Atrium biologisch bouwen en wonen, Atelier 12hoven en Luna clothing.

Zuivere koffie

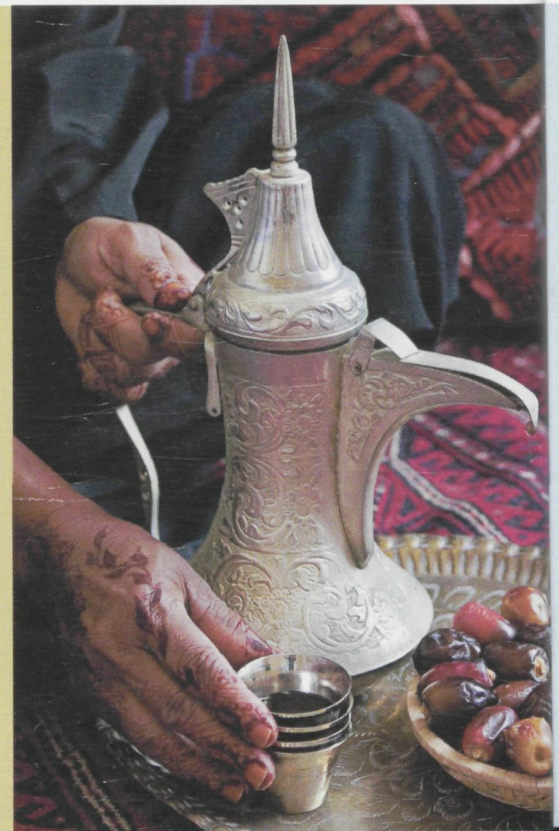
Koffie is niet meer weg te denken uit onze samenleving. Velen onder ons kunnen zich geen dag voorstellen zonder een 'lekker bakkie', een cappuccino of een sterke espresso. Keuze genoeg. Maar hoe kies je de lekkerste koffie die met respect voor producenten en milieu tot stand is gekomen?

TEKST: SABINE HORSTING

Geschiedenis van koffie

Volgens de legende merkte een Arabische herder dat zijn geiten na het eten van de bessen van een zekere struik erg opgewonden waren. De herder plukte wat van die vruchten, kookte ze en verkreeg een aftreksel met een onbekende geur. Die drank – koffie dus – was wel wat bitter, maar gaf een gevoel van voldoening en een grote helderheid van geest. In Arabië was koffiedrinken aan het einde van de 15e eeuw een dagelijks ritueel. De Arabieren worden dan ook beschouwd als de eerste koffiedrinkers. Koffie werd pas in de 17e eeuw vanuit Arabië via Turkije in Europa geïntroduceerd. In Venetië wordt omstreeks 1645 het eerste koffiehuis geopend. Dat is het begin van de Europese koffietraditie.

Koffiekeurmerken

Als consument kunt u meehelpen aan een beter milieu en rechtvaardige arbeidsomstandigheden door koffie met een keurmerk te kopen. Inmiddels heeft 28 procent van de koffie die in Nederland verkocht wordt een keurmerk.

EKO: biologische koffie, die door Skal is gecertificeerd. Geteeld zonder bestrijdingsmiddelen. Het EKO-keurmerk geeft de maximale zekerheid dat het product werkelijk biologisch is.

Max Havelaar: koffie afkomstig van kleinschalige landbouw en doorgaans geproduceerd op schaduwplantages. Dit keurmerk voor Fairtrade - eerlijke handel - garandeert dat organisaties van boeren en plantagewerkers in ontwikkelingslanden een eerlijke prijs ontvangen. Dit geld kunnen zij zelf investeren in bijvoorbeeld het verbeteren van het onderwijs en in het stimuleren van biologische teelt.

Utz Kapeh: een keurmerk opgezet door supermarktketen Albert Heijn en koffieproducenten in Guatemala. Solidaridad, Douwe Egberts en HIVOS steunen het initiatief. 'Utz Kapeh' is de Maya-uitdrukking voor 'goede koffie'. Utz Kapeh richt zich zowel op grote plantages als op kleine corporaties en behartigt niet alleen de belangen van de koffieboeren, maar ook van de mensen die in de gemeenschap van de koffieplantages werken en wonen. Utz Kapeh is milieuvriendelijk maar niet per definitie biologisch. Er wordt bijvoorbeeld voor gezorgd dat er zo min mogelijk bestrijdingsmiddelen worden gebruikt.

Rainforest Alliance: richt zich op alle typen producenten, ook op plantages van multinationals. Stelt eisen op het gebied van arbeidsomstandigheden, milieu en natuurbehoud. De eisen gaan minder ver dan biologische teelt van het EKO-keurmerk of Max Havelaars eerlijke handel. Meer info: www.milieuentraal.nl

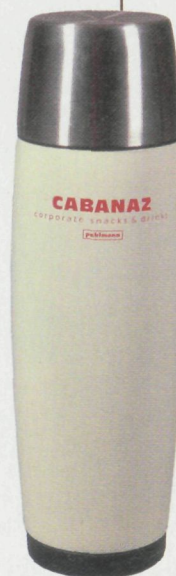
Milieutips

Gebruik een thermoskan, ook voor onderweg en op het werk. Dat scheelt wegwerpbekers.

Laat het warmhoudplaatje niet aanstaan.

De ongebleekte koffiefilter met inhoud mag bij het gft-afval of op de composthoop in de tuin.

De papieren buitenwikkel om het koffiepak mag bij het oud papier, de binnenwikkel bij het restafval.

Bronnen:

www.milieuentraal.nl
www.koffieengezondheid.nl
www.consumentenbond.nl
www.wikipedia.org
www.simonlevelt.nl
www.maxhavelaar.nl
www.solidaridad.nl

Koffie en het milieu

De belangrijkste milieuaspecten bij de teelt van koffie zijn ontbossing, erosie, het gebruik van bestrijdingsmiddelen, vervuiling van water en het transport. De hoeveelheid koffie die door de geïndustrialiseerde landen wordt afgenomen bepaalt de omvang van deze problemen. Ook dit is een factor waar je als consument invloed op hebt. Vooral in Vietnam en Brazilië verdwijnen natuurlijke bosgebieden door de sterke uitbreiding van koffieplantages. Traditiegetrouw groeien koffiestruiken in de schaduw van bomen. De opbrengst verzevenvoudigt echter als de koffiestruiken in de volle zon als monocultuur worden aangeplant. Bij monoculturen staan de planten dicht op elkaar en krijgen ze veel meer kunstmest en bestrijdingsmid-

delen toegediend. Koffie wordt meestal aangeplant in heuvel- en bergstreken. Door het doodspuiten van ondergroei wordt de bodem blootgesteld aan regen en spoelt de grond weg. Dit is een belangrijke oorzaak van erosie. Er zijn aanwijzingen dat koffieplantages na katoen- en tabaksplantages de grootste gebruikers zijn van pesticiden. Door verkeerd gebruik van deze – soms ook verouderde – middelen kunnen bodem- en watervervuiling ontstaan. Ook na de oogst kan er sprake zijn van milieuvervuiling. Nadat koffiebesen zijn verwerkt blijft er koffiepulp over. Die kan dienst doen als veevoer, maar ze wordt soms gedumpt in de rivier waar ze vervuiling veroorzaakt. In sommige landen is dit inmiddels wettelijk verboden.

Koffiezetten: lekker zonder stekker

Geniet bewust van een (h)eerlijk kopje koffie: neem even de tijd. Handmatig zet je de lekkerste koffie snuif je alvast het heerlijke aroma op.

Percolator

De grofgemalen koffie zit in een filter bovenin de koffiepot. Via een buisje wordt het kokende water naar boven in de filter gestuurd, waarna de getrokken koffie weer naar beneden loopt.

Gratis koffieblik

Vrienden van De Kleine Aarde krijgen een gratis koffieblik bij aankoop van 500 gram koffie of een gratis theeblik bij aankoop van 200 gram thee bij Simon Lévelt.

Meer info: www.dekleineaarde.nl > marktplaats > duurzame (w)aardekaart.
www.simonlevelt.com

Moka express

Driedelig metalen apparaat voor op het fornuis, bestaande uit een waterreservoir (onderaan), een trechtervormig koffiefilter (daarbovenop) en een opvangreservoir voor de bereide koffie (bovenaan). Het waterreservoir vullen met vers water. Door de druk die ontstaat tijdens het opwarmen wordt het water door de koffie geperst. Het belandt vervolgens in het opvangreservoir.

Cafetière

Grofgemalen koffie in de glazen kan van de cafetière doen, heet water opgieten, omroeren en 4 minuten laten trekken. Daarna het metalen of kunststoffilter naar beneden drukken.

Koffierecepten

Ijskoffie

Nodig voor vier personen:
6 volle tl oploskoffie, 1 pakje vanillesuiker,
1 el suiker, 8 borrelglasjes brandewijn,
8-12 bolletjes vanille-ijs, 1/8 l slagroom,
chocoladestrooisel

Los de oploskoffie op in 1 kopje heet water. Leg er een paar ijsblokjes uit het diepvriesvak in, dan is de koffie in een wip koud. Zoet de koffie met de vanille- en de gewone suiker. Verdeel over 4 glazen 8 borrelglasjes brandewijn en de ijsbolletjes. Vul de glazen aan met de ijsgekoelde koffie en garneer met een toef slagroom en chocoladestrooisel. Serveer het toetje met rietjes en lepels.

Koffiepuncheon

Nodig voor vier personen:
1/2 l water, 2 el bruine kandijsuiker, sinaas-appelschil, 1 tl oploskoffie, 1 borrelglasje rum

Verhit 1/2 l water met de kandijsuiker en een stukje sinaasappelschil onder voortdurend roeren tot de suiker oplost. Doe in elk van 4 hittebestendige en voorverwarmde glazen 1 tl oploskoffie en 1 borrelglasje rum. Giet er het hete suikerwater bij, maar vergeet niet een zilveren lepel in het glas te zetten om springen te voorkomen.

Snelfiltermethode

Koffiezetten met behulp van een papieren koffiefilter in een houder die gevuld is met gemalen koffie waar heet water opgeschonken wordt. Onder het filter staat een koffiekkan.

Tip: een vergeelde koffiefilterhouder wordt weer als nieuw als u het insmeert met citroensap. Laat even intrekken en maak het schoon met water en azijn.

Turkse (of Griekse) methode

Zeer fijn gemalen koffiëpoeder wordt in een pannetje kokend water gegooit, eventueel met suiker en kort doorgekookt. Daarna wordt het pannetje van het vuur gehaald en de koffie in een kopje gegoten, nog voordat de koffiëprut bezonken is.

Espresso uit de losse pols

Voor espressomachine wordt zeer fijn gemalen, aangedrukte koffie gebruikt. De koffie wordt onder hoge druk gezet met heet water. Meestal wordt hiervoor een espressomachine gebruikt. Maar nu kunt u ook handmatig een echte espresso maken met dit vernuftige apparaat. De benodigde hoge druk (16 bar) wordt handmatig verkregen door middel van een pompe. Het apparaat werkt met zogenaamde ESE servings: de espressokoffie is per portie verpakt in composteerbaar papier. Het apparaatje is makkelijk mee te nemen. Meer info: www.handpresso.nl

Getest: Simon Lévelt to go

Simon Lévelt to go biedt koffie en thee voor onderweg. De eerste vestigingen met dit concept gingen vorig jaar open in Utrecht en Groningen.

Op de kaart

Ristretto, espresso, cappuccino, macchiato en nog veel meer soorten koffie (vanaf € 1,85); ook allemaal in decafé verkrijgbaar. Alle koffie is biologisch en dat staat ook duidelijk op de kaart aangegeven. De melk is biologische volle melk van Dinkelland. Voor mensen met een koemelkallergie is er ook sojamelk. Een siroopje door de koffie kost € 0,50 extra. Thee is er vanaf € 1,60. Zeven van de negentien theeën zijn biologisch. Grappig is dat voor de gehaaste klant de zettijd van de thee vermeld staat. Smoothies, een combinatie van hele vruchten en versgeperst sap zonder verdere toevoegingen, zijn van Innocent. Voor bij de koffie zijn er onder andere chocolade-walnootkoeken, cranberrykoeken, brownies en amandel-appelstukken (vanaf € 1,15). Verder kunt u een Dubbele Mik, een dikke dubbele boterham, krijgen van De Belegde Boterham met beleg van Huis van Beleg. Niet biologisch, maar wel ambachtelijk, dus geen fabrieksgrondstoffen. De salades op de boterhammen zijn van Bieze en bevatten geen conserveringsmiddelen. De kipsalade en de eiersalade zijn biologisch.

De test

We kunnen kort zijn: de koffie is formidabel lekker, welke variant we ook proeven. De sterke Corleonekoffie en de romige biologische volle melk vullen elkaar aan en zijn tegelijkertijd apart te proeven. Dus geen lauwe bak melk met ergens nog een zweem van koffie. De stevige kartonnen bekertjes hebben door de ribbeltjes een lekkere grip. De service is uitstekend. We worden snel en enthousiast geholpen. Na vier koppen koffie stuiten we blij naar buiten.

Simon Lévelt to go
Vismarkt 15
3511 KS Utrecht
Tel. (030) 234 22 26

Openingstijden:
ma. t/m vr. 8.00 – 18.00 uur
do. koopavond tot 21.00 uur
zaterdag 8.30 – 18.00 uur
zondag 12.00 – 17.00 uur

(H)eerlijk eten
RECEPTEN: RAÏSSA LUIF

Rijst in de hoofdrol

De Aziatische keuken biedt eindeloze mogelijkheden om lekker vegetarisch te eten. Deze rijstgerechten zijn geïnspireerd op de Chinese, Indiase, Japanse en Indische keuken.

FOTO'S: ROOS VAN DER SANDEN

De recepten zijn voor vier personen.

Chinese gewakte koolrabi met gebakken tofu en paddestoelen

Nodig

300 gram zilvertviesrijst
arachideolie
1 blok tofu (375 gram), in blokjes
2 tenen knoflook, in dunne plakken
1 ui, gesnipperd
1 tl sambal
2 koolrabi's
250 gram paddestoelen (bijvoorbeeld kas
tanjechampignons)
1 el sesamolie
scheut sherry
2 el gembersiroop
2 el sojasaus
2 el vegetarische oestersaus (*mushroom
sauce*)
1 tl suiker
100 ml groentebouillon

Kook de rijst volgens de aanwijzingen op de verpakking. Verhit wat olie in een wok en bak de tofu tot hij goudgeel kleurt. Haal de tofu uit de pan en laat hem uitlekken op keukenpapier. Veeg de wok schoon met keukenpapier. Snijd de harde onderkant van de koolrabi en schil de rest ervan. Snijd de koolrabi dan in dunne plakken en vervolgens in smalle reepjes. Snijd de paddestoelen doormidden als ze erg groot zijn of laat ze heel. Verhit opnieuw wat olie in de wok. Bak eerst knoflook, ui en sambal tot de ui zacht wordt en voeg dan de koolrabireepjes

en de paddestoelen toe. Roerbak 2 minuten. Voeg nu sesamolie, sherry, gembersiroop, sojasaus, oestersaus, suiker en bouillon toe en laat aan de kook komen. Blijf omscheppen tot de groenten gaar zijn. Voeg tot slot de uitgelekte tofu toe.

Indiase groentecurry met aubergine, wortel en aardappel

Nodig

300 gram basmatirijst
1 aubergine, in blokjes
arachideolie
2 tenen knoflook, geperst
1 ui, in ringen
1 groene peper, fijngesneden
1 tl kurkuma
1 tl komijnpoeder
1 cm verse gember (of 1 tl gemberpoeder)
4 aardappels, in halvemaanvormige partjes
4 wortels, in blokjes
2 tl garam masala
1 blik gepelde tomaten
200 ml bouillon
1 tl zout
bosje koriander, gehakt

Kook de rijst volgens de aanwijzingen op de verpakking. Bestrooi de aubergineblokjes met ruim zout, doe ze in een vergiet, dek ze af met iets zwaars en laat ze 15 minuten uitlekken. Spoel de blokjes daarna af. Verhit wat arachideolie in een pan en bak daarin

Raita

Serveer de curry voor de frissigheid met raita, gemaakt van yoghurt, zout, suiker, chilipoeder, fijngehakte muntblaadjes en blokjes komkommer.

knoflook, ui, groene peper, kurkuma, komijn en gember tot de ui zacht is. Voeg dan de aardappelpartjes toe en laat ze een paar minuten meebakken, onder voortdurend omscheppen. Doe de aubergine- en wortelblokjes in de pan en laat ook deze enkele minuten meebakken onder voortdurend omscheppen. Voeg dan de garam masala toe, schep deze goed door het gerecht en voeg de tomaten en de bouillon toe. Laat de groentecurry zo'n 10 minuten doorkoken met het deksel op de pan of totdat de groenten gaar zijn. Breng de curry tot slot op smaak met zout en verse koriander.

(Lees verder op pagina 60)

Japanse sushirolletjes met komkommer, pompoen en radijs

Nodig

600 gram sushi rijst

800 ml water

150 ml rijstazijn

3 el suiker

½ tl zout

bamboematje

10 norivellen

Ingrediënten om de sushi mee te vullen, zoals:

- komkommer, in smalle reepjes
- kampo (ingelegde pompoen)
- radijs, in reepjes
- banaan, roomkaas, gebakken ei, wortel, paprika, sla, avocado

Japanse mayonaise

wasabi

sojasaus

komkommer

pompoen (kampe)

radijs

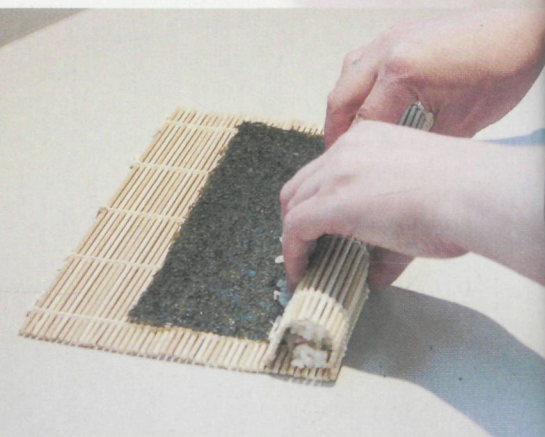
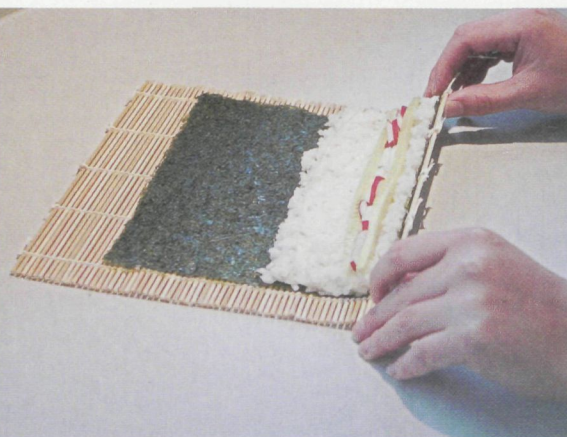
Bereid eerst de sushi rijst. Doe daartoe de rijst in een kom en vul deze met ruim koud water. Was de rijst met uw handen en giet het water af. Herhaal dit nog een aantal malen, tot het water helder is. Giet de rijst af in een zeef. Doe de rijst nu in een stevige rijstpan, voeg de hierboven aangegeven hoeveelheid water toe en breng het water zachtjes aan de kook. Laat de rijst op heel laag vuur in 12 minuten gaar koken, totdat al het water is opgenomen. Laat de rijst nog 10 minuten staan om na te garen. Breng de rijst nu over uit de pan in een brede schaal, zodat deze goed kan afkoelen. Roer af en toe even om. Maak nu de sushi-azijn. Meng

daartoe rijstazijn, suiker en zout goed door elkaar, zodat suiker en zout oplossen. Als de sushi rijst flink is afgekoeld 'snijdt' u de rijst als het ware met een spatel, om hem los te maken. Verdeel daarbij de sushi-azijn gelijkmatig over de rijst. De rijst is nu klaar voor gebruik.

Leg het bamboematje voor u op het aanrecht, zodat de bamboestokjes horizontaal liggen en leg daarop in de breedte een norivel, met de ruwe (niet gladde) kant naar boven. Bekleed zorgvuldig de onderste helft van het norivel met een laag rijst van 1 cm dik. Druk de rijst een beetje aan. U kunt de sushirol nu gaan vullen. Kies daarvoor telkens 1, 2 of 3 ingrediënten die goed bij elkaar passen (bijvoorbeeld radijs en roomkaas of pompoen en banaan). Leg op 1/3 van de onderkant van de rijst een smalle strook van de ingrediënten van links naar rechts. Pak nu de onderkant van het

matje (en dus ook het norivel, dat erop ligt) voorzichtig op en rol de onderkant van het norivel over de ingrediënten en in de rijst en rol door, zodat u een mooie rol krijgt. Maak de rol extra stevig door een paar keer met het matje heen en weer te rollen, met de sushirol ertussen. U kunt de naad van de rol eventueel wat steviger dichtplakken met wat water. Om de sushirol in stukken te snijden hebt u een heel scherp en goed mes nodig. Maak het mes nat met wat water en snij de rol voorzichtig in ongeveer 8 stukken. (De lelijke zijkantjes kunnen tijdens het bereiden door hongerige en ongeduldige koks worden opgegeten.)

Tip: Serveer de sushi met een klein schaaltje sojasaus, wat wasabi en ingelegde gember en serveer als voorgerecht eventueel een misosoep. Misosoep is verkrijgbaar bij de Aziatische toko.

Deze
sushirollen worden maki
genoemd. Kijk voor andere
sushivormen bijvoorbeeld eens
in het kookboek 'Vegetarische
sushi' van uitgeverij De
Lantaarn of op internet.

Indische sajoer lodeh met bloemkool, cour- gette en paprika

Nodig

300 gram pandanrijst
6 kemirinoten, gepoft of geroosterd
2 uien
3 teentjes knoflook
2 tl laos (galangawortel)
2 tl sereh (citroengras)
2 tl zout
4 tl suiker
2 tl sambal
arachideolie
600 ml bouillon
100 g santen
6 djeroekperoet-
blaadjes
400 g bloemkool
400 g courgette
1 paprika
4 eieren, hardgekookt

Tip:

U kunt voor sajoer
lodeh beter santen
(gedroogde kokosmelk in
blokvorm) gebruiken dan
vloeibare kokosmelk.

Kook de rijst volgens de aanwijzingen op de verpakking. Meng de kemirinoten, ui, knoflook, laos, sereh, zout, suiker en sambal in een keukenmachine (of met stamper en vijzel) tot een brij. Verhit wat olie in een pan en fruit de brij daarin aan totdat de ui goudgeel kleurt. Voeg nu de bouillon, santen en djeroek peroet toe en laat aan de kook komen. Roer tot de santen is opgenomen in de saus. Voeg nu eerst de bloemkool toe en laat deze drie minuten meekoken. Voeg dan courgette en paprika toe en laat zachtjes pruttelen tot alle groenten gaar zijn. Snijd de eieren in de lengte doormidden en leg ze voorzichtig met

ECOLOGISCH WIJNADVIES

DOOR ELISABETH DU YSÈR*

Bij de Chinese koolrabi:

André Stenz Pinot Blanc; mooie geurige evenwichtige bloemige witte wijn. Lekker koud serveren!

Bij de Indiase groentecurry:

Château Côtes des Caris rosé; pittige, kruidige volle rosé, die dit gerecht prima aankan.

Bij de Japanse sushirolletjes:

Piave Pizzolato Pinot Grigio; droge volle Italiaanse witte wijn met krachtige geuren en afdronk.

Alle genoemde wijnen zijn te koop in het Eco-café van De Kleine Aarde

* Meer info: www.roskamwijnkopers.nl

de bolle kant naar boven in de pan. Laat ze zachtjes even doorwarmen.

Tip: Kemirinoten kunt u poffen in de oven of roosteren boven een gasvlam.

Tip: In de Indische toko's zijn bevroren djeroekperoetblaadjes te koop. Deze kunt u bewaren in de vriezer, en elke keer de hoeveelheid nemen die u nodig hebt.

De Hof van Eden

Via groenteboer en supermarkt stromen de kant-en-klare producten en voorverpakte groenten en fruit onze huizen binnen. Veel tuinen worden bestraat of volgegooid met gras. Maar wie ooit het genot van een zelfgeteelde aardappel of een kakelvers eitje van eigen kippen heeft ervaren, wil niet anders meer. Dat menen Berend Peter en zijn vrouw Lindsey (beide 61), die na hard werken volop genieten van de oogst uit hun Hof van Eden.

TEKST: VELLAH BOGLE

FOTO'S: ROOS VAN DER SANDEN

In het hart van Nederland, in het land van Heusden en Altena, ligt Veen. Het rustieke dorp met iets meer dan tweeduizend inwoners, ligt aan de afgedamde Maas. Hier wonen Berend Peter en Lindsey.

Hun huis is omringd door een weelderige siertuin, een groene boomgaard en een overvolle moestuin. Een lust voor het oog.

Droom

Berend: "Ik kwam hier in 1979 wonen met mijn inmiddels overleden vrouw Marion. Toen wij dit land kochten, bestond het slechts uit een aardappelveldje met drie bomen. Ik droomde van groene natuur, grote bomen, en een moestuin waar ik verse groenten uit kon halen. Het kostte ons bijna vijftien jaar, maar uiteindelijk wisten we die droom werkelijkheid te maken."

Toen Lindsey in 1995 Berend leerde kennen, lag de tuin er al bijna zo bij als nu. Alleen de siertuin was uitgedroogd en verwaarloosd. Lindsey maakte er een kleurrijke tuin van.

In een tuin met een oppervlakte van 1.600 vierkante meter is genoeg te doen. "Vooral de moestuin vergt veel onderhoud", vertelt Lindsey. "Voorheen moest ik de hele dag werken in mijn restauratie-atelier voor antiek porselein terwijl ik eigenlijk veel liever 'buiten wilde spelen'. Nu ik min of meer met pensioen ben, kan ik de tuin in wanneer ik zin heb. Maar ik moet ook leren niet te overdrijven."

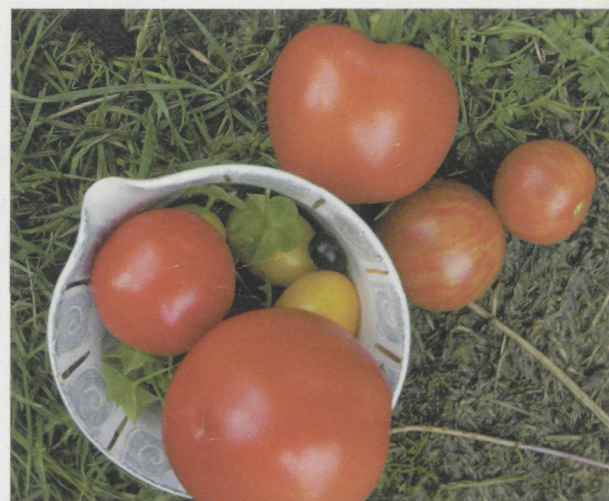
"Soms gaat ze heel even naar buiten om wat uit de moestuin te halen en komt ze pas twee uur later terug", lacht Berend.

Moestuin

Zowel in de kas als op het land wordt een scala aan gewassen verbouwd. Suikermaïs, artisjokken, uien, sjalotten en knoflook en verschillende soorten komkommers, courgettes, pompoenen, sierkalebassen, pepers en paprika's, aardappels, peulvruchten, kolen, tomaten, sla, bieten en radijs.

Berend en Lindsey proberen graag dingen uit en hebben ook 'vergeten groenten' in de tuin staan. Zo is er de zeekool, de spaghetti-pompoen – die echt als spaghetti gebruikt kan worden –, de *crosmus*, een soort Japanse aardappel, en de topinamboer, die vaak wordt aangezien voor een zoete aardappel, maar familie is van de artisjok.

En dan zijn er nog de vruchten, zoals appels, pruimen, kersen, kweeperen, druiven, bessen, aardbeien, frambozen en bramen.

EEN GEDEELTE VAN DE OOGST WORDT AAN DE DIJK VERKOCHT. VOORBIJGANGERS KUNNEN ER TERECHT VOOR VERSE GROENTEN OF SCHARRELEIERS EN MEUBELS EN VOGELKASTJES VAN BERENDS HAND.

Wijn

Vaak is de oogst te overvloedig om op te kunnen eten. Maar ook daar is een oplossing voor. Lindsey vriest de verschillende groenten en fruit in of maakt er compote, jam en sauzen van. En Berend gebruikt de vruchten om er sap, wijn en likeur van te maken. "Het is ieder jaar weer een experiment, maar we hebben de afgelopen jaren kunnen genieten van zelfgemaakte Crème de Cassis met kruidnagel en kaneel, sleebessenjenever, appelwijn, kweeperenwijn, pruimenwijn en zwarte bessenwijn. De rode wijn gemaakt van blauwe druiven werd uiteindelijk meer een rosé, maar was erg smakelijk. Ook de walnotenwijn was verrukkelijk, al werd het meer een likeur", vertelt Berend glunderend. Door alles op deze manier te conserveren, kunnen de twee de hele winter genieten van hun oogst.

Zwaar

Het werk in de tuin heeft ook zijn nadelen. "We voelen het wel aan ons lijf als we te lang voorovergebogen hebben gestaan om het woekerende onkruid weg te halen, of een overvloed aan aardbeien te plukken. Ook het maaien kost veel energie. We genieten van het werk, maar naarmate we ouder worden, wordt het wel zwaarder."

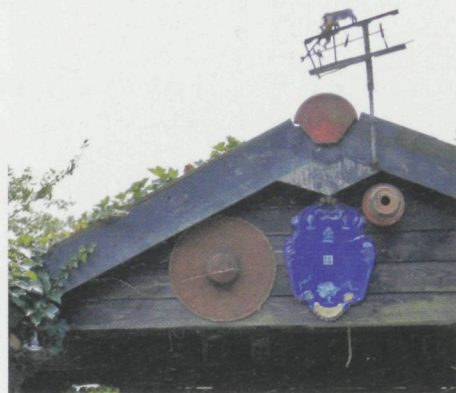
Toch willen ze voorlopig nog niet denken aan verhuizen. "Ik heb jaren in Amsterdam gewoond en geniet nog iedere dag van de rust hier", vertelt Lindsey. "Vooral 's zomers is het heerlijk. Dan staat de tuin in bloei en kunnen we tussendoor even de dijk over om te gaan zwemmen of kanoën. We noemen het hier niet voor niets 'de Hof van Eden'."

Conserveren

Er zijn veel verschillende manieren om groenten en fruit te conserveren.

- Misschien het meest bekend (maar kost wel energie), is invriezen, in diepvrieszak of een (plastic) bakje met deksel. Etiketje erop met daarop inhoud, datum en hoeveelheid. Sommige groenten moet u van tevoren blancheren (even kort koken).
- Een aantal soorten groenten en kruiden kunt u onder olie bewaren. Denk aan paddestoelen, artisjokken en (geroosterde) courgette- en paprikarepen. Maar ook pesto en halfgedroogde tomaten kunnen op deze manier goed bewaard worden.
- Fruit, zoals appels, pruimen en tomaten, is heel goed te drogen door het in stukken in een lauwe oven te leggen. U kunt het ook aan een draad rijgen en te drogen hangen, maar dit duurt langer. Hangend drogen is wel een goede methode voor kruiden.
- Sommige groenten kunt u in zuur of pekellus leggen (mits u daarvan houdt, natuurlijk). U kunt denken aan kool (voor zuurkool), augurken, uitjes, komkommer, wortels, selderij of bietjes.
- Iets omslachtiger is wecken. Hierbij steriliseert u groenten en doet u ze in speciale weckpotten. Nadeel is dat de groenten wat aan smaak inboeten. Wecken is ook een goede methode voor het houdbaar maken van chutneys, soepen, sauzen en compotes. Schone en gesteriliseerde weckpotten zijn daarnaast geschikt om zelfgemaakte jam in te bewaren.

HET LIEFST KNUTSELT BEREND DE HELE DAG; HIJ WERKT GRAAG MET HOUT. HIERVOOR GEBRUIKT HIJ VERPAK-KINGSHOUT-DAT HIJ GRATIS HAALT BIJ EEN LOKALE HARDHOUTHANDEL. "IK MAAK HET LIEFST LEUKE DINGETJES DIE IK VOOR EEN KLEIN PRIJSJE AAN DE DIJK VERKOOP."

Favoriet recept van Berend: Gefrituurde bloemen van courgette, pompoen of vlier

1. Begin met een pannekoekenbeslag: doe een paar eetlepels bloem in een kom, voeg daaraan één heel ei toe, breng het mengsel op smaak met een beetje zout en peper en indien gewenst wat versgeperste knoflook.

2. Roer dit met een garde tot een homogene massa, en verdun het met melk, bier of water tot karnemelkdikte.

3. Verhit de olie in de frituurpan (180 °C).

4. Doop de bloemen in het beslag (geef ze een deegjasje), laat ze uitdruipe en frituur ze in twee minuten goudbruin.

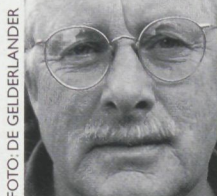
5. Tot slot: laat ze uitlekken. Dan zijn ze klaar om te serveren!

Tip:
U kunt de gefrituurde bloemen ook vullen met een kaas-, gehakt- of groentemengsel.

COLUMN

ROMKE VAN DE KAA

Auteur en
ex-kweker

Tuin tussen de tegels

Terrassen worden vaak opgeleukt met planten in potten. Dat staat ongetwijfeld vrolijk, maar het watergeven aan de kuipplanten is een werkje dat gewetensvol moet gebeuren.

Wie een weekend weg wil moet een oppas voor de planten zien te vinden, want veel kuipplanten kunnen geen dag zonder water. Ik weet het – er zijn allerlei systemen om potplanten automatisch water te geven, maar een wirwar van slangen, buisjes en leidingen is op een terras nu niet bepaald decoratief. Ook is te overwegen om je potten te beplanten met huislook en andere vetplanten die met gemak een paar weken zonder water kunnen. Een goede, droogte-resistente beplanting, maar boeiend is anders.

De aardigste manier om een terras te verlevendigen is om planten te zaaien in de voegen tussen de terrastegels. Daar moet dan wel ruimte voor zijn, want op zo'n begroeid terras moet natuurlijk allereerst gezeten kunnen worden. En zitten doe je niet bovenop planten. Maak het terras dus twee- of driemaal zo groot als nodig is om te zitten.

Maak voegen van een halve centimeter breed en vul die niet met cement, maar met aarde. Houd het zitgedeelte vrij van begroeiing en zie de rest van het terras als betegelde

tuin. Het is niet te geloven wat er allemaal in de voegen tussen tegels wil groeien. *Mentha requinii*, een kruipende pepermint met piepkleine blaadjes die heerlijk geurt als je erover loopt, margrietten, varens, spoorbloem, muurleeuwenbek – te veel om op te noemen. En denk niet dat er alleen kleine planten in een kleine ruimte kunnen groeien. Wie een paar zaden van een struikpioen tussen zijn tegels weet te prutsen, geniet een paar jaar later van pioenen die meer dan een meter hoog zijn. De kampioen van de tegelplanten is *Erigeron karvinskianus*, een soort madeliefje uit Mexico dat vanaf april tot november onafgebroken bloeit. En het allerleukste is dat dit madeliefje het in gewone goede tuingrond niet eens wil doen. Het groeit alleen in muurtjes. En tussen de tegels.

(Advertenties)

Daglicht op elke gewenste plek!

Met het Solatube® daglichtsysteem haalt u het zonnetje in huis. Het principe is gebaseerd op optimale reflectie van 99,7%, met als resultaat: maximale lichtopbrengst. Solatube® daglichtsystemen zijn bovendien eenvoudig te monteren op elk dak, is energiebesparend en milieuvriendelijk. Voor een vrijblijvend advies kunt u contact opnemen met premier dealer:

**POWER
DAYLIGHT**

De heer S. van Balen
info@powerdaylight.nl
Mob: 06 - 10 83 37 03

SOLATUBE®
Innovation in Daylighting™

Groene handen?

Maak kennis met

moestuin
Vrijtijdsblad voor eigentijds moestuinieren

12 Nummers per jaar voor slechts € 14,95

Meldt u aan voor een abonnement op
www.14-95.eu of bel (078) 65 22 700

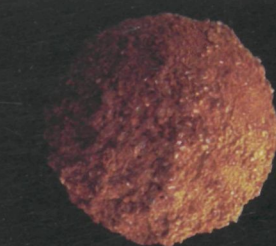

Tel. 0418 - 512927 - Fax 0418- 515 277

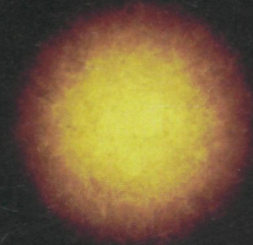
www.ekogras.com

Tevens leverbaar als
DOE-HET-ZELF pakket

Tierrafino

Vuur

Lucht

Water

Natuurlijk Leem-verven en Leem-stucco's - www.tierrafino.nl - info@tierrafino.nl

EM: EFFECTIEVE MICRO-ORGANISMEN

Méér dan goede bacteriën alleen!

Nieuw:

Het boek waar aan de hand
van vele voorbeelden
de werking van EM
wordt uitgelegd.

Bestel nu via

info@em-natuurlijk-actief.com
of
0561 430 824

www.emna.eu

winkels voor natuurlijk wonen

Atrium daalseweg 109 nijmegen tel: 024-323 45 41

Atrium wielakkerstraat 14 arnhem tel: 026-351 02 04

Vanbinnen mariniersweg 1 rotterdam tel: 010-240 93 79

www.debundel.com

Een natuurrijke tuin klinkt geweldig, maar hoe werkt de natuur eigenlijk? Wordt de tuin een wildernis als je het natuurlijk aanpakt? Katja Hansma begon met de aanleg van een natuurrijke tuin. Ze zoekt het in deze aflevering hogerop.

TEKST: KATJA HANSMA

Een pergola bouwen

Kale muren, zicht op de burens... Veel tuinen missen groen dat de hoogte in gaat. Dat is jammer, want vogels, vlinders en andere insecten zoeken graag hogere plekken voor hun rust en voedsel. Met klimplanten krijgt een tuin meer groene vormen. Ze bloeien prachtig, zijn een natuurlijk zonnescherm, beschutten tijdens de regen en dragen bij aan schone lucht. Voor groentjes zijn er veel mogelijkheden om planten te laten klimmen. Van simpel tuingaas tot chique pergola's.

Hoe zien pergola's eruit?

In de natuur groeien planten met slappe stengels in bomen of in stevige struiken. In de duinen zie je soms golvende bossen klimroos bijvoorbeeld. En in het bos tref je wel eens geurende kamperfoelie aan die hoog in de bomen klimt. Zolang er maar iets stevigs is om tegenaan te leunen, groeien klimplanten prima. Bij een pergola dacht ik als eerste aan een stevig bouwwerk. Een beetje ongerust begon ik op internet te zoeken naar bouwbeschrijvingen. Ik zag het al meteen: je moet handig zijn om zelf een pergola in de

tuin te bouwen. Er zijn wel wat duidelijke stap-voor-stap bouwbeschrijvingen. Je vindt de links onderaan dit artikel. Op de website van de BBC bijvoorbeeld staat een uitleg voor een pergola gemaakt van hazelaarstammen. De hazelaar heeft stevig hout, eenmaal afgezaagd groeit het bijzonder snel weer aan. Het hout wordt verkocht door houtzagerijen en handelaren. Ik had meteen zin om zo'n pergola te bouwen, maar zocht toch nog even door naar simpeler manieren. Fietsend door de buurt kwam ik op leuke ideeën die snel in de tuin of op het balkon zijn toe te passen. Met tuingaas kunt u bijvoorbeeld al veel handige plekken voor klimplanten creëren. U koopt het bij de bouwmarkt of het tuincentrum en knipt het gemakkelijk met een ijzertangetje in stukken. Tuingaas leent zich ook goed voor hergebruik. Wikkel bijvoorbeeld een smal stuk tuingaas om een regenpijp en zet daar een grootbloemige clematis tegenaan. Stukken gaas kunt u ook aan de buitenmuur schroeven. Op die manier laat u eenvoudig uw kale muren begroeien. Op het werkblad achter dit artikel vindt u een beschrijving. Een geweldige pergola aan een muur maakt u heel simpel van een half plantenscherm en

twee lange plankdragers. Het plantenscherm is een soort schutting van dunne latten. Een half scherm is 180 bij 90 cm. De plankdragers schroeft u eenvoudig aan de muur. Het scherm schroeft u er bovenop (in plaats van een plank). Ook deze beschrijving vindt u op het werkblad.

Waar zet je een pergola neer?

Een pergola is een mooie natuurlijke zonwering. Het is ook een goede windvanger. Rond een terras of achter in een grote tuin biedt een pergola een kleine oase van rust. En woont u midden in de stad, dan geeft een begroeide pergola u een knusse plek om vrij in de tuin of op het balkon te zitten. Een pergola langs de oprit kan een vriendelijk alternatief zijn voor een carport. Hij kan ook prima staan langs een paadje naar de voordeur. Vóór de voordeur is een rozenboog een mooi welkom. Staat de zon 's zomers pal op uw raam? Zet een pergola in de tuin als natuurlijk zonnescherm.

Wat kan er op de pergola groeien?

Een traditionele klimplant is de klimop (Hedera) met zijn hartvormige bladeren. Er zijn soorten met grote en kleinere bladeren.

De vorm varieert van ronde tot fijne puntige bladeren. Hij blijft de hele winter groen. Na de kerst bloeit de winterjasmijn met kleine heldergele bloempjes. De jongste takken blijven in de winter groen. De echte bosrank (*Clematis vitalba*) is ook in Nederland een natuurlijke plant. Er is een grote diversiteit in Europese soorten. De *Clematis alpina* bloeit al in april-mei. De wortels van de clematis vragen schaduw. Zet er een bodembedekker bij, of leg wat keien op de grond. Eind mei bloeit de blauwe regen, nog voor het blad komt. Dit feest wordt op de voet gevolgd door de klimrozen. In de nazomer krijgen veel soorten rozebottels. Daar zijn de vogels gek op en rozen met rozebottels zien er mooi uit. Ook de vuurdoorn krijgt rode, oranje of gele bessen. Hij heeft stugge takken die samen een mooie bos vormen. Kamperfoelies en rozen zijn sterke groeiers die fantastisch geuren. Vooral 's avonds waan je je in verre geurige landen. Dan hoeft je eigenlijk niet meer op vakantie! Bij het tuincentrum vindt u vele soorten. Er zijn prachtige kleuren en heerlijke geuren. De kamperfoelie *Henryii* blijft in de winter voor een deel groen.

Op een stevige pergola kan ook leifruit groeien. De druif is daarvoor een echt succesnummer. Snoei de druif wel regelmatig,

De pergola biedt een kleine oase van rust.

want anders verstikt hij zichzelf. Zet klimplanten in een ruim gat en doe er wat compost bij. Losse takken kunt u vastbinden met tuintouw of ijzerdraad. Rondom de wortels moeten niet allemaal tegels komen. Dan krijgen de wortels geen lucht.

Welk hout gebruikt u?

Veel mensen kennen alleen hout uit Scandinavië, Canada, Afrika of uit de regenwouden. Maar ook Europees hout is

heel geschikt om buiten mee te bouwen.

In de Middeleeuwen was Europa nog voor een groot deel begroeid met dichte bossen. Uit die tijd is veel kennis bewaard over het gebruik van de verschillende houtsoorten. Hout is dan ook niet gewoon hout. De tamme kastanje is een harde houtsoort. Palen van dit hout kunt u rustig in de grond zetten. Dat kan wel twintig jaar meegaan voor het rot. Ook acaciahout gaat lang mee als het in de grond wordt gezet. Kijk maar eens naar die bomen in de natuur. Ze zijn enorm – regen, wind of zout deert hen niet. De houthandel hoeft dit hout dan ook niet met chemische middelen te bewerken. Als het in de tuin staat kunt u het beitsen of schilderen, maar het hoeft niet! Wilt u hout boven de grond gebruiken, kies dan hout van de lariks of douglas.

Kastanjehout komt van Franse productiebossen, die steeds weer worden aangeplant. Nieuwe kastanjabomen groeien in tien jaar tijd alweer uit tot forse bomen. Dat is anders met tropische bomen, die tientallen jaren nodig hebben om te groeien.

Inlandse houtsoorten zijn te koop bij houtzagerijen en houthandelaren. U vindt adressen op internet met de zoektermen: ecologisch hout, inlands hout of Europees kwaliteitshout.

ZELF DOEN: Pergola maken

Half tuinscherm als pergola

Nodig: half tuinscherm, 2 grote roestvrijstalen plankdragers voor draagvlak 30 of 40 cm, rolmeter, timmerpotlood, boormachine met steenboor Ø 6 mm, pluggen en schroeven Ø 6 mm, schroefboormachine of schroevendraaier, verlengsnoer.

Ruim de plek leeg waar u moet werken. Borstel eventueel de muur schoon waar het rek moet komen. Zet een van de plankdragers tegen de muur en zet met het potlood een merkje op de muur voor de boorgaten. Meet uit waar de andere plankdrager moet komen en zet ook daar een merkje op de muur. Let op de afstand tot de andere plankdrager én de hoogte (kijk ook even of het waterpas is). Het kan helpen om het tuinscherm en de plankdragers eerst op de grond neer te leggen, op de manier zoals deze eenvoudige pergola in elkaar moet worden gezet. Dan ziet u het goed voor zich. Boor gaten in de muur en duw de pluggen daar in. Zet de plankdrager er tegenaan en schroef 'm vast.

Meer informatie en verkoop:

Leverancier van tuinhout: Houthandel Van Vliet (met een mooi filmpje over de herkomst van het hout) www.kastanjehout.org

Duidelijk bouwplan voor staande pergola met dikke en dunne boomstammen (Engels): www.bbc.co.uk/gardening/basics/techniques/gardenstructure_pergola1.shtml

Stap-voor-stap bouwplan voor staande pergola met houten balken: www.livios.be/nl/_task/_guid/_terr/5298.asp

Kale muur wordt levend groen

Nodig: groen tuingaas, ijzerkniptang, timmerpotlood, boormachine met steenboor Ø 6 mm, pluggen en schroeven Ø 6 mm, ijzeren revetjes Ø 15 mm, schroefboormachine of schroevendraaier, verlengsnoer.

Knip een stuk tuingaas van 1 bij 1 meter af. Leg het tegen de muur aan en zoek een geschikte hoogte. Zet in de vier buitenste hoeken van het gaas een merkje op de muur met het potlood. Het gaas moet strak gespannen zijn. Boor gaten met de steenboor. Duw de pluggen in de gaten. Haal de schroeven door de ijzeren revetjes (deze houden het gaas op zijn plaats). Schroef de schroeven losjes in de gaten. Zet het gaas weer tegen de muur en draai de schroeven stevig aan.

(Advertentie)

de vlechterij

- * Wilgentenen
- * Tuinschermen
- * Kastanjehout

www.vlechterij.nl

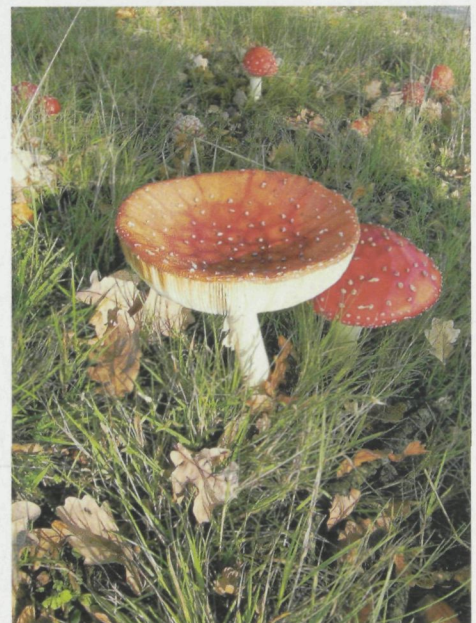
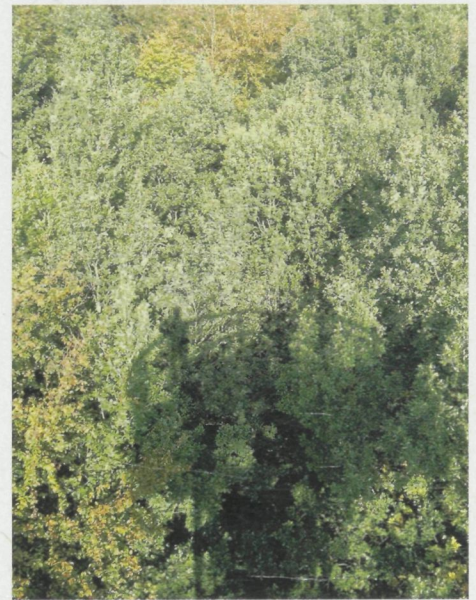
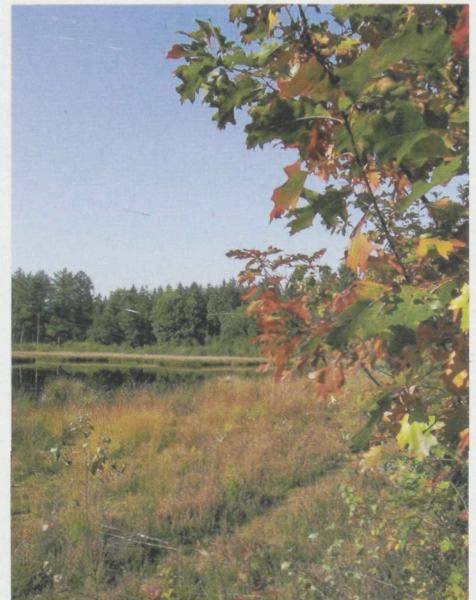

Eén volle tank.

Afval. Wat moet je ermee? Helemaal niks, denk je al gauw. Bij Essent denken we daar anders over. We produceren er bijvoorbeeld duurzame elektriciteit mee. En zelfs met het afval dat op de stortplaats terechtkomt, doen we nog iets nuttigs. Bij het vergaan van dat afval komt gas vrij. Daarmee maken wij stroom. Of we zetten het om in groen gas: een duurzaam alternatief voor aardgas en autobrandstof. Essent blijft deze ontwikkeling en toepassing stimuleren. We zijn nu eenmaal de grootste in groene energie, en dat willen we blijven. Zodat we u ook over 100 jaar nog van energie kunnen voorzien.

Energie vraagt om energie. Energie vraagt om Essent.

Ook werken aan bijzondere energieoplossingen? Kijk op werkenbijessent.nl.

ESSENLANDSCHAP EN BOS

De twee gezichten van Drenthe

Het ongeschonden landschap van de Drentse A en het productiebos rondom het Boomkroonpad: in de omgeving van Rolde laat Drenthe zich van twee verschillende kanten zien. Het is mogelijk deze twee gezichten in één fietstocht te ontdekken. Een tocht die ook uitnodigt voor een wandeling.

TEKST EN FOTO'S: FLIP VAN DOORN

ILLUSTRATIE: ROLF WEIJBURG

In grote delen van Drenthe bleef het landschap de afgelopen eeuwen nagenoeg onaangetast. Het stroomdal van de Drentse A heeft er zijn beschermde status aan te danken. Even zuidelijker is het terrein ingrijpend veranderd; heidevelden maakten plaats voor bossen. Iemand die honderd jaar geleden van Rolde naar Borger reisde, zou het gebied nu nauwelijks meer herkennen. En de vooruitgang raast voort, we kunnen zelfs te midden van de boomtoppen lopen.

Essen

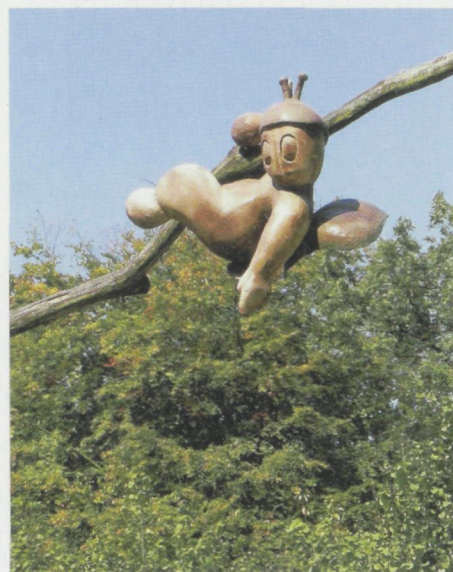
Rond de Jacobuskerk heeft Rolde nog het karakter van het Drentse esdorp dat het lange tijd was. Boerderijen en huisjes liggen er losjes verspreid, de straten zijn duidelijk pas later verhard. In de loop van de tijd breidde de bebouwing zich uit naar het zuidwesten, waardoor de oorspronkelijke kern van Rolde aan de rand van het dorp kwam te liggen. De statige kerk is de plek waar tot in de negentiende eeuw de drost en de vertegenwoordigers van de zes dingspelen (voormalig rechtsgebied – red.) van Drenthe samenkwamen om recht te spreken tijdens de Etstoel (voormalig hoogste gerechtshof in Drenthe – red.). Voordat Assen provinciehoofdstad werd, was Rolde de belangrijkste plaats van Drenthe. Ten zuiden van het dorp ontrolt het essenlandschap zich in al zijn schoonheid. Fietsen is hier als bladeren door een prentenboek vol illustraties van akkers, bomensingels, weilanden, heideveldjes, esdorpen, houtwallen, beekjes en kleine bospercelen. In een vriendelijk ritme wisselen ze elkaar af, met het kabbelende Amerdiep als hoogtepunt. Het Amerdiep is een van de vele beken die samen de bovenloop van de Drentse A vormen. Zo'n vijftig jaar geleden is hij 'genormaliseerd', rechtgetrokken. Bosjes in het veld verraden waar vroeger de

meanders lagen. Begeleid door zwerfkeien stroomt de Ruimsloot in het Amerdiep uit. Deze zijtak volgt nog wel zijn oorspronkelijke loop, aan de noordelijke oever is ruimte voor nieuwe, natte natuur. Langzaam maar zeker maakt die weer plaats voor landbouw, pas voorbij Grolloo nemen de bossen echt de overhand.

Boomkronen

Op de meeste kruisingen van bospaden in de boswachterij Gieten-Borger liggen witgeverfde zwerfkeien. De nummers die erop staan zijn vaak nog maar met moeite te onderscheiden. Ze corresponderen met de nummers op de fiets- en wandelkaart van Staatsbosbeheer. Het bos in Gieten-Borger is een oud productiebos, en voor het gemak zijn de rechthoekige percelen netjes genummerd. Werklozen plantten in de jaren '20 en '30 van de afgelopen eeuw grote aantallen beuken, eiken, sparren en lariksken aan. Waar de percelen 13, 14, 28 en 29 elkaar ontmoeten, ligt het Boomkroonpad. Of liever gezegd: daar hangt het Boomkroonpad. De loopvlonders slingeren zich tussen de toppen van de bomen door, tot aan een uitkijkpunt op meer dan twintig meter hoogte. Het pad is bedacht om wat meer bezoekers naar dit bos te lokken, en het werd zo snel populair dat het bijna aan zijn eigen succes ten onder ging. De auto bleek het favoriete vervoermiddel van degenen die van de natuur kwamen genieten en een deel van het bos is uiteindelijk maar opgeofferd aan de parkeerbehoefte van het publiek. Dichtslaande portieren en opgewonden kinderstemmen doen op hoogtijdagen de geluiden van de vogels verstommen. Toch is het hier bijna verplicht afstappen. Het bos bekijken vanuit het perspectief van eekhoortjes is een sensatie, vooral wanneer de loofbomen zich in herfsttinten hullen.

De loopbruggen wiegen zachtjes heen en weer, alsof het boompakken zijn. Bezoekers worden uitgedaagd de prooi op de grond te spotten die een roofvogel al lang heeft gezien. Het platform op het hoogste punt biedt uitzicht over ontelbare boomtoppen, het enige menselijke bouwwerk dat erbovenuit steekt is een verre zendmast. Wie zin heeft gekregen in een boswandeling, kan aan het eind van het Boomkroonpad kiezen uit vier verschillende paaltjeswandelingen van drie kilometer of langer. Probeer het gedicht eens te vinden dat in een houten lijst tussen de bomen verscholen staat. Het feit dat dit een productiebos is, wil niet zeggen dat het een saai bos is; Staatsbosbeheer doet er door middel van selectieve kap alles aan de diversiteit te vergroten. Paddestoelen groeperen zich in stillevens die geen kunstenaar zou kunnen bedenken. Diffuus licht dat door de bladeren valt, doet dauwdruppels oplichten die blijven hangen in de spinnewebben. De mens heeft de maat van dit bos aangegeven, maar de natuur zingt de melodie.

Het is verstandig om voor het begin van de tocht alle schroefjes aan de fiets goed vast te draaien. Bij het verlaten van het Boomkroonpad volgt de route een klein stukje echte Drentse keienweg. Het is maar een meter of driehonderd, maar dat is voldoende om fiets en berijder even stevig door elkaar te schudden. De weg lijkt aangelegd door degenen die ook de hunebedden bouwden, maar is van veel recenter datum. Bij het ontginnen van velden en de aanleg van bossen kwamen de keien naar boven die gletsjers hier in de ijstijd heen hadden gevoerd. Een hectare grond leverde gemiddeld

Kaasmakerij Karwij

Koeien van biologische melkveehouders in het Nationaal beek- en esdorpenlandschap Drentsche Aa leveren de melk waarmee kaasmakerij Karwij haar zuivelproducten maakt. Boter, kwark, yoghurt, melk en karnemelk dragen het logo van Drentsche Aa – het karakter van het gebied krijgt een eigen smaak. De kazen vormen vanzelfsprekend het hoogtepunt van het assortiment. In de schaduw van de kerktoren van Rolde staat het winkeltje.

Kaasmakerij Karwij, Hunebedweg 4, Rolde; www.drentseazuivel.nl

zeventig ton aan stenen op; de kleine broers en zussen van de enorme zwerfkeien die we van de hunebedden kennen. Keienkloppers verwerkten de stenen en leverden daarmee het materiaal waarmee de stratenmakers deze wegen aanlegden. De keien waren een stuk goedkoper dan klinkers en ideaal om de vele onverharde wegen in de provincie mee te plaveien. De wegen doen denken aan de kasseienstroken uit Parijs-Roubaix, de wielersklassieker door het stukje Frankrijk dat de bijnaam 'Hel van het Noorden' kreeg. Nederland heeft een eigen Hel van het Noorden – de wielrenners die deelnemen aan de Ronde van Drenthe krijgen dergelijke keienwegen voor hun wielen. Op een toeristisch fietstochtje is die driehonderd meter dokkeren meer dan genoeg. De beloning is het uitzicht over het Drouwenerveld. Zo zag dit hele gebied er een eeuw geleden uit: heidevelden, vennen, en de onvermijdelijke kudde Drentse heideschapen.

Nationaal Landschap

Aan de andere kant van de boswachterij opent het landschap zich weer. Hier begint het Nationaal Park dat zich geen Nationaal Park mag noemen. De Drentse Aa staat te boek als een Nationaal beek- en esdorpenlandschap. Niet alleen de natuur verdient hier bescherming, maar ook het oeroude cultuurlandschap. Anderen is een

schoolvoorbeeld van een esdorp, omringd door de essen waar de boeren eeuwen lang de schamele grond bemestten met de mest van de schaapskudden. Het Rolderdiep volgt hier nog zijn genormaliseerde loop, een paar kilometer stroomafwaarts mag de beek breeduit meanderen alvorens uit te stromen in de Drentse Aa. Het fietspad door de velden leidt naar de twee hunebedden van Rolde. Toepasselijk liggen ze vlak naast het kerkhof, dat op zijn beurt weer grenst aan de boerderijen van het oude dorp.

De Drentsche Aa

Uitbundige meanders kenmerken de beken en stroompjes die samen de bovenloop van de Drentse Aa vormen. Het Nationaal beek- en esdorpenlandschap Drentsche Aa heeft de status van Nationaal Park. Het is echter niet de natuur alleen die centraal staat, maar ook het cultuurlandschap. De essen rond de esdorpen, de heidevelden, de beken, de prehistorische grafheuvels en hunebedden, ze vormen samen een geheel waarin de geschiedenis van dit deel van Drenthe is geboekstaafd. Het beschermde gebied heeft de vorm van een driehoek en beslaat een oppervlakte van ruim tienduizend hectare. Rolde ligt in het zuidelijke deel. Meer informatie: www.drentscheaa.nl

Het Boomkroonpad

'Lorken' verwelkomen de bezoekers van het Boomkroonpad. Het zijn eikelman-netjes die in de bomen wonen en de weg wijzen naar de bijzondere attractie. Een tunnel langs de boomwortels geeft toegang tot een wenteltrap die naar de toppen van de bomen leidt. Daar slingert een pad van hangende vlonders zich van boom naar boom. De totale lengte van het Boomkroonpad is zo'n 125 meter, maar dankzij het ongebruikelijke perspectief is het een van de meest bijzondere boswandelingen van Nederland. Wie daarna weer met beide voeten op de grond staat, kan kiezen uit vier gemarkeerde boswandelingen of terugwandelen over het verrassende vlonderpad. Voor de kinderen hebben de Lorken een prachtig speelbos ingericht.

Boomkroonpad en bezoekerscentrum Houtvester Kuhnhus: Steenhopenweg 4, Drouwen.
Informatie over openingstijden en toegangsprijzen: www.hetboomkroonpad.nl

Fietsen naar het Boomkroonpad: routebeschrijving

Start: De Kerkbrink in Rolde, tegenover de Jacobuskerk

Alternatief startpunt: De parkeerplaats bij het Boomkroonpad

Afstand: circa 25 km

OV: Aanrijroute vanaf station Assen (oostzijde) de Vredeveldseweg in. W-68882 Rd ri. Rolde. Kruispunt (Platolaan) Li ri. Rolde. Afslag (Homeruslaan) Re ri. Rolde. Einde Re ri. Rolde (Amelte). Later fietspad (Rolderhoofdweg, later: Asserstraat, later: Hoofdstraat).

Km 0

Steek de Hoofdstraat over en ga De Steeg in, later: Plein. Einde weg Re, meteen Li (Bosrand). Verhard fietspad blijven volgen, tegelpad (Schoolstraat, later: Nijlanderstraat). Bij het dorp Nijlande, einde fietspad, Rd (Nijlande, later Eldersloo). In Ekehaar Rd (Hoofdstraat). Na centrum P-24900 Li (Oal Diek). Einde, P-24901, Li (Holtenweg). Na circa 200 m P-24902 Re ri. Grolloo, fietspad. P-24903 Li ri. Grolloo. P-24904 Rd ri. Grolloo (Vredenheimseweg).

Km 10

In Grolloo P-24907 Li (Amerweg). Kruispunt Li (Amerweg). P-24909 Rd ri. Schoonloo. Einde Li, W-3127 (Hoofdstraat), later (Oostereind). Rotonde Rd ri. Papenvoort. P-20369 fietspad op, Boswachterij Gieten en Borger. N857 oversteken, P-20910 Rd ri. Boomkroonpad (Papenvoort, later: Steenhopenweg).

Km 15

Bij het Boomkroonpad is meteen links een fietsenstalling. Na bezoek de hoofdweg oversteken ri. Borger (klinkerpad). Na circa 200 m

(bij picknickbank Drouwenerveld) scherp Li, verhard fietspad op. Einde P-63414/02 Re ri. Eext. Meteen daarna P-20583 Rd ri. Eext (Steenhopenweg, later: Bosweg). P-20736 Rd ri. Eext. Einde P-20160 Li ri. Rolde. Na 50 m schuin oversteken, fietspad op. Fietspad vervolgen (Houtvester Jansenweg). P-21635 Rd ri. Rolde. Einde, P-20640, Li ri. Rolde. Na viaduct P-02907/04 Re ri. Anderen (Nijend).

Km 22

In Anderen P-23514 Li ri. Rolde (Van den Muijzenbergpad). P-23513 Li ri. Rolde (Van den Muijzenbergpad). P-23512 Rd ri. Rolde (Slokkert). P-23510 Re ri. Balloo, fietspad op langs hunebedden. Voorbij begraafplaats Li ri. Jacobuskerk. Hunebedweg volgen naar Kerkbrink.

A	Jacobuskerk
B	Kaasmakerij Karwij
C	Hunebedden
D	Boomkroonpad
E	't Nije Hemelriek

Verklaring van de afkortingen:

- Li = links
 Rd = rechtdoor
 Re = rechts
 ri. = richting
 P = paddestoel + nummer
 W = wegwijzer + nummer

Heilige Koe

Panir, lekker nieuws

Panir, een heerlijke vleesvervanger...

- is een unieke kaassoort gemaakt van biologische melk en citroenzuur.
- smelt niet en kan worden gebakken, gefrituurd of gegrild.
- heeft een romige en neutrale smaak, kinderen zijn er gek op.
- is zuiver, voedzaam en makkelijk te bereiden.

Te koop bij uw natuurvoedingswinkel.
Zie ook www.panir.nl voor recepten.

Adverteren in
De Kleine
Aarde:
bel Heleen
Petter
(0411) 68 49 21

eco bouw

ecologisch verantwoord bouwen

Energieweg 12 3641 RT Mijdrecht
(0297) 28 43 34 www.ecobouw.nl

INTERIEURARCHITECTUUR

atelier jan franssen

geeft vorm aan
wonen en werken

Met de natuur als uitgangspunt maken wij ontwerpen en adviseren bedrijven en particulieren bij ruimte-indeling, renovatie, bouwtekeningen, meubels en verlichting, kleur en materiaal.

026 443 75 83 www.atelierfranssen.nl

KRAAYBEEKERHOF

Smaakmakende opleidingen

Beroepsopleidingen
vanaf september:

- Biologisch Dynamische landbouw, v.a. 17 sep. € 1350 per jaar
- Natuurvoedingskundige, v.a. 19 sep. € 2250
- Tuintherapeut, v.a. 23 sep. € 2850

Cursussen vanaf september:

- Medische basiskennis, v.a. 6 sep. € 595
- Ik en werk, v.a. 24 okt. € 1425
- Natuurfilosofie, v.a. 25 okt. € 1975
- Sterrencursus, v.a. 14 nov. € 420
- Fundamenten van de landbouw in de 21^e eeuw, v.a. 27 nov. € 390
- Achtergronden biologische landbouw, v.a. 9 dec. € 450

KRAAYBEEKERHOF
natuurlijk inspirerend!
T: (0343) 51 29 25
I: www.kraaybeekerhof.nl

Bezoek ook
RESTAURANT KRAAYBEEKERHOF
Het best bewaarde geheim van de Utrechtse Heuvelrug!

fundi

meubel- en keukenmakerij

Al 10 jaar maken wij op een ambachtelijke manier meubels op maat. We gebruiken Europees hout en werken de meubels af met ecologische middelen.

Bel voor meer informatie 0316 532312
of bekijk www.meubelmakerijfundi.nl

HOOG

HANGMATTEN

Specialist sinds 1979.
Open: zaterdag van 10 tot 17 uur of op afspraak
Wijksestraat 41,
6617 BZ Bergharen.
Tel/fax: 0487-53 14 29.
www.hoog.nl
Wij hebben ook een Bed & Breakfast waar u desgewenst in een hangmat kunt slapen.
www.hebkesberg.nl

VEERDONK + MULDER

GOED IN DUURZAAM VERBOUW-EN RESTAURATIEWERK

www.veerdonk-mulder.nl
Nijmegen T 024-3222925 E kantoor@veerdonk-mulder.nl

Manuka huidverzorgingsproducten

gespecialiseerd in huidverzorgingsproducten
met Nieuw Zeelandse Manuka honing

Natuurzuiver

Ervaar zelf de helende eigenschappen

Tevens speciaal ontwikkelde crèmes voor huidproblemen,
Active Manuka Honey UMF10+ en de pure Manuka olie.

Voor informatie en webwinkel:
www.manuka-huidverzorging.nl
tel: 06-21390621

SPLINTER

NATUURLIJK WONEN

ontwerpers die het maken

advies, ontwerp en realisatie van keukens, kasten, tafels, vloeren
welsommerweg 29 7722 rp dalfsen t 0529 430747 f 0529 431588
m 06 51526890 e info-splinter@wanadoo.nl

**Twebo
Tubes**

Duurzaam aan de leiding

PP riolering heeft alles mee:

- halogeenvrij
- lange levensduur (> 100 jaar)
- eenvoudig en veelvuldig recyclebaar
- licht in gewicht (ARBO)
- uitstekende technische eigenschappen

www.twebotubes.nl

Grote collectie oude en antieke Zwitserse tegelkachels

- ✱ de beste en zuinigste kachels
- ✱ aangename stalingswarmte
- ✱ eigen import en restauratie
- ✱ ruime keuze uit ca. 100 stuks

Zie ook: www.stoffelhoeve.nl
Geopend op afspraak.

De Stoffelhoeve
Stationsweg 86 - 5807 AC Oostrum - (0478) 585956/580361

www.ecotex.nl

Kleding en accessoires
van biologische katoen,
wol, zijde, hennep en
washi

e-mail: info@ecotex.nl
telefoon: 0475-334073
of: 0623-927679

DE NIEUWE KEUKEN ...

Natuurlijke materialen, energiezuinige
apparatuur, oerdegelijk vakmanschap.
Ontworpen en uitgevoerd volgens uw
eigen wensen.

Bernhagen®
Natuurkeukens

Tel. (030) 691 25 28
info@natuurkeukens.nl
www.natuurkeukens.nl

... **NATUURLIJK MOOI**

MOBIPERS

verwerkt uw fruit tot sap

Sap van eigen oogst,
vanaf 75 kilo.
Klaar terwijl u wacht!

www.mobipers.nl
Telefoon 06-11003470

Met bijdragen van Jan Juffermans en Maike Nelissen

Historie biolandbouw doorgeploegd

“Biologisch is sinds 1972 onmiskenbaar logisch voor De Kleine Aarde,” schrijft historica Simone van den Ham. Van haar hand verscheen ‘Wens en Werkelijkheid. Een geschiedenis van de biologische landbouw en voeding in Nederland’. De studie geeft een goed beeld van een groeiend aantal partijen die een doorbraak van ‘biologisch’ wenst, maar zich geconfronteerd ziet met de harde realiteit: de omvang van biologisch blijft gering. Op het eerste gezicht lijken de boeren het probleem: zij schakelen immers onvoldoende om. Van den Ham toont echter aan dat het steeds stagneren van de binnenlandse afzet de oorzaak is. Andere partijen waren nodig om verder te kunnen groeien. Van den Ham zoomt in op drie partijen: de milieubeweging, de overheid en de Nederlandse consument. Elke partij riep: ‘Wij zijn bereid dit en dat te doen’, maar dit werd veelal gevolgd door: ‘Maar zij moeten wel zus en zo doen’. Een van de uitzonderingen op deze regel is volgens de historica De Kleine Aarde. Deze stichting heeft zich sinds haar oprichting onvoorwaardelijk ingezet voor de biologische landbouw. De eerste experimenten met een regionaal verdeelcentrum, een biologische boerderijwinkel en de biologische boerenmarkt mogen op haar conto geschreven worden. Ook trok De Kleine Aarde als een van de eerste partijen bij het ministerie van Landbouw aan de bel met de actie Concurrentievervalsing. Al in 1984 stuurde zij een brief aan toenmalig landbouwminister Braks waarin werd verzocht om toepassing van het principe ‘de vervuiler betaalt’. Omdat het hieraan schort zijn biologische producten tot op de dag van vandaag relatief duur, in verhouding tot gangbare voedingsmiddelen. Bij eerlijke

concurrentie zou het biologische product zelfs voordeliger zijn. Dat dit problematisch is, blijkt wel uit het gegeven dat ‘de hogere prijs’ van biologische producten in alle consumentenonderzoeken die Van den Ham bestudeerde met betrekking tot de periode 1973-2006 met stip op nummer één staat als belangrijkste aankoopbelemmering. De historica plaatst hier wel een kanttekening bij: in wezen betekent ‘te duur’ ook dat consumenten nog onvoldoende waarde aan biologische producten toekennen om ze te willen kopen. Wel onderkent men het belang van de gezondheid en de smaak, naast milieuoverwegingen. Wie meer wil lezen over de geschiedenis van de biologische landbouw kan ‘Wens en Werkelijkheid’ bestellen via www.springmedia.nl/wensenwerkelijkheid, of door € 16,45 (€ 12,95 + € 3,50 verzendkosten) over te maken op rekening 10 76 61 829 t.n.v. Spring Media in Arnhem met vermelding van ‘Wens en werkelijkheid’ en uw adres. Van den Ham werkt inmiddels bij Proeftuin Amsterdam. Dat is een samenwerkingsalliantie van de gemeenten Amsterdam en Zaanstad, de provincie Noord-Holland en het ministerie van LNV. Er wordt samengewerkt aan een duurzame en gezonde voedselketen in de metropoolregio Amsterdam. Voor meer informatie over deze voedselstrategie: www.proeftuin.amsterdam.nl J.J.

‘Wens en Werkelijkheid. Een geschiedenis van de biologische landbouw en voeding in Nederland’, Simone van den Ham. Uitgeverij Spring Media, Arnhem 2008, € 12,95.

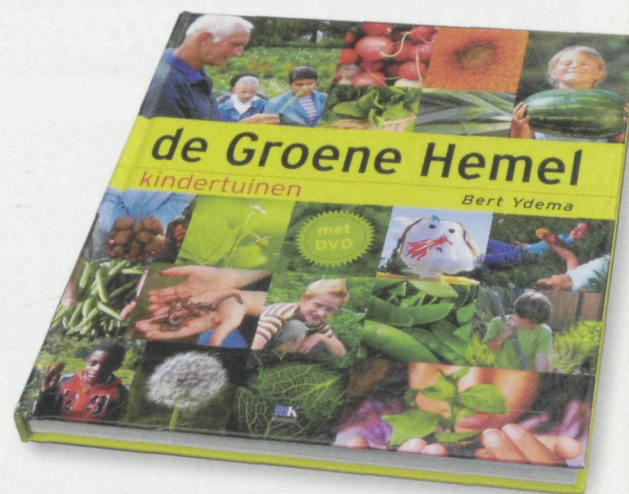
De Groene Hemel

Meester Bert (Ydema) is een Amsterdamse schoolmeester die ontroerend mooi kan vertellen hoe hij 40 jaar lang natuuronderwijs geeft. Op ‘zijn’ schooltuinencomplex van ruim een hectare heeft hij wekelijks 500 basisschoolkinderen op bezoek, die volgens een vast patroon hun tuintjes bewerken, inzaaien, wieden, oogsten en de oogst opeten.

De belangrijkste motivatie van meester Bert voor dit werk

is: kinderen weer in contact te brengen met de herkomst van hun voedsel, met natuur. Gedreven door zijn eigen jeugdherinneringen (in een ‘groene hemel’ waande hij zich in de tuin) leert hij de leerlingen hoe de sperziebonen aan een struikje hangen en dat er uit 1 aardappel wel 20 nieuwe kunnen groeien. Nu meester Bert met pensioen is gegaan, heeft hij zijn ervaringen en inzichten in een prachtig boek weergegeven. Dat ziet er alleen al door zijn opmaak zeer smakelijk uit. Het leuke van dit boek is dat het op een eenvoudige manier laat zien hoe leerkrachten en/of ouders met kinderen een kindertuin kunnen beginnen. Goed bruikbare aanwijzingen, geen ingewikkelde teksten, leuke tips tussendoor en als afsluiting allerlei recepten die met de oogst te maken zijn. Het boek gaat vergezeld van een dvd met de documentaire ‘De Groene Hemel’, die de NCRV dit voorjaar uitzond. Hierin is 45 minuten lang te zien hoe enorm bevlogen meester Bert zijn werk doet, hoe de kinderen hierop reageren en dat zij volledig kunnen opgaan in het oogsten van hun radijsjes of het samenstellen van een zelfgeteeld boekje. De kindertuinen zijn een heel seizoen gefilmd en het is mooi om te zien hoe de gewassen groeien en wat de kinderen hier leren. Dit gun je ieder kind, zo’n tuintje en het liefst ook zo’n meester! M.N.

‘De Groene Hemel – kindertuinen’, Bert Ydema. Kosmos Uitgevers BV, Utrecht 2007, ISBN 9789021534077, inclusief dvd ‘De Groene Hemel’, IDTV/NCRV € 22,50. Ook te bestellen via de webwinkel van de NCRV, op www.ncrv.nl

Opti

misme

probeer het ook eens.

Ode is een optimistisch tijdschrift dat gelooft in mensen en ideeën die het verschil maken. Ode ligt nu bij o.a. de supermarkt, Bruna en Ako. Probeer het zelf. Ga naar de winkel of kijk op ode.nl voor een proefabonnement van 3 nummers voor € 10,-

voor
intelligente optimisten

Een reis om de wereld met Oxfam Novib

De Oxfam Novib-Kalender 2009 kan vanaf vandaag besteld worden! En het is een echt feest exemplaar, want de kalender viert zijn 35-jarig bestaan. Al die jaren nam de kalender u mee over de hele wereld. Ontdek met Oxfam Novib de kleuren en

creativiteit van de vele culturen op onze aarde. Reis mee van Mongolië naar China, van Aghanistan naar Mali, van Jemen naar Peru. Deze Jubileumkalender mag u niet missen. U bestelt de kalender eenvoudig door de antwoordbon naar ons op te sturen. In onze webwinkel vindt u nog veel meer prachtige producten. Neem daarom ook eens een kijkje op www.oxfamnovib.nl/webwinkel.

Ja, ik bestel de Oxfam Novib-Kalender 2009

Stuur mij: ☐ 1 kalender à € 21,95 per stuk (500902)

☐ 2 kalenders à € 21,95 per stuk

☐ 3 kalenders à € 21,95 per stuk (+1 gratis)

☐ ... kalenders à € 21,95 per stuk

Per bestelling betaalt u € 3,95 verzendkosten.
Prijzen inclusief BTW.

U kunt deze bon ingevuld in een envelop sturen naar:

Oxfam Novib, Antwoordnummer 10720, 2501 WB Den Haag.

Wanneer u Oxfam Novib steunt, bewaren wij uw adresgegevens om u te informeren over de resultaten van ons werk. Als u daar geen prijs op stelt kunt u dat melden via info@oxfamnovib.nl.

 Oxfam Novib

Naam: m / v

Adres:

Postcode: Woonplaats:

Telefoon:

E-mail:

Ik betaal via: ☐ Acceptgiro ☐ Machtiging tot incasso van mijn rekening

Rekeningnummer:

Datum:

Handtekening:

Advertenties in dit nummer

A Beautiful Story, tel. (06) 47 11 67 04, www.abeautifulstory.nl	pag. 9
Atelier Jan Franssen, tel. (026) 44 37 583, www.atelierfranssen.nl	pag. 76
Aquamarijn, tel. (0255) 54 84 48, www.aquamarijn.com	pag. 49
Bernhagen natuurkeukens, tel. (030) 69 12 528, www.natuurkeukens.nl	pag. 77
Biologica, tel. (030) 23 39 977, www.adopteereenappelboom.nl	pag. 45
De Bundel, tel. (024) 32 34 541, (026) 35 10 204, (010) 24 09 379, www.debundel.com	pag. 67
Dubomat, tel. (050) 54 90 449, (0165) 34 16 50, www.dubomat.nl	pag. 27
Ecobouw, tel. (0297) 28 43 34, www.ecobouw.nl	pag. 76
Ekogras, tel. (0418) 51 29 27, www.ekogras.com	pag. 67
EM effectieve micro organismen, tel. (0561) 43 08 24, www.emna.eu	pag. 67
Ecostuc, tel. (035) 62 30 274, www.ecostuc.nl	pag. 49
Ecotex, tel. (0475) 33 40 73, www.ecotex.nl tel.	pag. 77
Essent, tel. (0800) 03 30, www.essent.nl	pag. 71
Fundi Meubelmakerij, tel. (0316) 53 23 12, www.meubelmakerijfundi.nl	pag. 76
Heilige Koe, tel. (0527) 61 23 31, www.heiligekoe.info	pag. 76
Home Energy, tel. (06) 55 18 83 26, www.homeenergy.nl	pag. 49
Hoog hangmatten, tel. (0487) 53 14 29, www.hebkesberg.nl	pag. 76
Hotel Hüttenberg, tel. (0041) 55 64 33 244, www.hotelhuettenberg.ch	pag. 52
JTS energietechniek, tel. (0475) 42 04 20, www.jts-energietechniek.nl	pag. 21
Kraaybeekhof, tel. (0343) 51 29 25, www.kraaybeekhof.nl	pag. 76
Lavital, tel. (033) 2450783, (0229) 24 13 07, (070) 41 40 834, www.lavital.nl	pag. 52
Manuka huidverzorgingsproducten, tel. (06) 21 39 06 21, www.manuka-huidverzorging.nl	pag. 77
Moestuin, tel. (078) 65 22 700, www.14-95.eu	pag. 66
Mobipers, tel. (06) 11 00 34 70, www.mobipers.nl	pag. 77
Nationale Postcode Loterij, tel. (0900) 30 01 500, www.postcodeloterij.nl	pag. 26
Noble House (Amanprana), tel. (0032) 36 53 25 41, www.noble-house.tk	pag. 82
Ode, tel. (010) 43 60 995, www.ode.nl	pag. 79
Oxfam Novib, tel. (070) 34 21 621, www.oxfamnovib.nl	pag. 81
Pavatex Benelux bv, tel. (053) 43 31 769, www.pavatex.nl	pag. 52
Powerdaylight, tel. (06) 10 83 37 03, www.powerdaylight.nl	pag. 66
Solar-id, tel. (0172) 61 16 26, www.solar-id.nl	pag. 27
Splinter Natuurlijk Wonen, tel. (0529) 43 07 47	pag. 77
Stoffelhoeve, tel. (0478) 58 59 56, www.stoffelhoeve.nl	pag. 77
Terrasana, tel. (0172) 50 33 33, www.ahornsirop.nl , www.terrasana.com	pag. 52
Tierrafino, tel. (020) 61 65 843, www.tierrafino.nl	pag. 67
Tonzon, tel. (053) 43 32 391, www.tonzon.nl	pag. 44
Twebo Tubes, tel. (053) 43 40 415, www.twebo.nl	pag. 77
Veerdonk en Mulder, tel. (024) 32 22 925, www.veerdonk-mulder.nl	pag. 76
De Vlechterij, tel. (06) 25 12 17 28, www.vlechterij.nl	pag. 70

Het
nieuwe boek
van
Annemarie
Postma

„Ik kies ervoor mijn lichaam bewust en gezond te voeden. Amanprana helpt me mijn serene levenskracht te versterken“

Annemarie Postma, levenscoach. Haar boeken, columns en lezingen over eigenwaarde zijn levensbeschouwelijk en kritisch.

‘Het leven is perfect’. 7 eetweken en 7 principes voor gezond en gelukkig leven
Het leven is perfect zoals het is. Dat wil niet zeggen dat wij niet zouden kunnen streven naar groei en ontwikkeling. Dat kan echter alleen wanneer je eerst op goede voet staat met de werkelijkheid, van jezelf kunt houden zoals je nu bent en van het leven zoals het nu is.

Gezondheids- en gewichtsproblemen
Veel mensen met gezondheids- en gewichtsproblemen, kampen met gevoelens van schuld, angst, tekortschieten en niet-erkende of onverwerkte pijn. Dit boek biedt daarom niet alleen een heerlijk, gezond en toegankelijk eetplan om fitter en gezonder te worden. Het bevat ook een zeven weken leefplan.

Elke ‘eetweek’ staat in het teken van een thema en biedt de lezer affirmaties, oefeningen en wetenswaardigheden.

Bewust leven en bewust eten, zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden
‘Het leven is perfect’ biedt een praktische handleiding om geblokeerde (levens)energie weer vrij te maken. Simpele boodschappenlijstjes en korte bereidingstijd van de gerechten maakt deze rijk geïllustreerde 224 pagina’s praktisch in gebruik.

Het nieuwe Boek van Annemarie Postma, ‘Het leven is perfect’: Ontdek 7 ‘eetweken’ en 7 principes voor een (h)eerlijk leven.

Hoe je geblokeerde levensenergie weer vrij kan maken voor een gezond en gelukkig leven. Te koop bij je natuurwinkel. €19,95

5x extra vierge olie van Amanprana voor smeren, bakken en frituren

Amanprana kiest bewust voor extra vierge. Immers: hoe dichter bij de natuur, des te minder bewerkt, des te gezonder de olie is. Varieer met deze lekkere extra vierge oliën zoals je varieert met groenten en fruit. Ontdek hun lekkere smaak en hun specifieke gezondheidsvoordelen. Amanprana draagt bij tot een jong en mooi uiterlijk, bevordert de calcium- en magnesiumopname, ondersteunt de darmwand en de spijsvertering, verhoogt de weerstand, levert lecithine, vitamine E, carotenen, plantaardige steroïden, polyfenolen,...

Verkrijgbaar in de natuurwinkel.
Info: 00 32 (0)3 653 25 41
www.noble-house.tk

AMAN
PRANA

SERENE LEVENSKRACHT